

Adamikné dr. Jászó Anna–Bocsák Veronika

Tanítói kézikönyv

**Magyar nyelv és irodalom
4. osztály**

Írta:
Adamikné dr. Jászó Anna
Bocsák Veronika

Műszaki szerkesztő:
Knausz Valéria

Nyomdai előkészítés:
Szücs Bt.

Szerkesztő:
Borbély Borbála

Felelős szerkesztő:
Török Ágnes

© Adamikné dr. Jászó Anna–Bocsák Veronika 2005.

A Kiadó a kiadási jogokat fenntartja.

Dinasztia
TANKÖNYVKIADÓ

Felelős vezető:
Ballér Judit ügyvezető igazgató

1155 Budapest, Tóth István utca 97.
414-0363, Fax: 414-0246

Az integrált magyar nyelvi és irodalmi program elméleti háttere

„A nyelv az emberi kommunikáció, a gondolkodás és a tanulás közege, előfeltétele és legfőbb eszköze. Az irodalom mint nyelvi művészet a kultúra fő hordozója és megújítója, miközben pedagógiai szempontból a szövegértési és szövegalkotási képességek fejlesztésének egyik legátfogóbb és leghatékonyabb eszköze.” – olvashatjuk a NAT-ban (Nat 2003, 15. oldal).

Az integrált magyar nyelvi és irodalmi program a tanulók személyiségfejlődését kibontakoztató pedagógiai folyamat szerves része, mondhatnánk, hogy a legfontosabb eleme.

A tanulók személyiségfejlesztését az iskola pedagógiai programja szolgálja, melynek kulcsfogalmi:

beszéd, munka, játék, ünnep.

Ezek a fogalmak nagyon fontosak, ezért jelen kell lenniük minden iskolai tantárgyban, át kell hatniuk az iskolai munkát. A beszéd, a kommunikáció az emberi társadalom létrehozója és fenn tartója. Ha az iskolai életben nézzük fontosságát, mindenekelőtt azt mondhatjuk, hogy a jó színvonalú beszéd – beszédprodukción és beszédpercepción – az olvasás-írás tanításának, sőt az egész iskolai munkának az alapja. Mint ahogy a beszéd, a munka is kizárólag az ember sajátossága: célratörő, tudatos, kitartó tevékenység. Csak az ember rendelkezik célkitűző tudattal, csak az ember tudja megtervezni tevékenységét, s ez a tevékenység tartja fenn a társadalmat. Egész életünkben dolgoznunk kell, s erre a munkára készít fel az iskola. A játék, ez a minden élőlényre jellemző, örömteli tevékenység ellensúlyozza a munka komolyságát. Az ünnep pedig olyan kommunikáció, melyben mindenki részt vesz, akár családi, akár közösségi ünnepről van szó.

Beszélni, dolgozni, játszani, ünnepelni annyi, mint embernek lenni. Az iskola pedig embert nevel, ezért hatja át tevékenységét a beszéd, a munka, a játék, az ünnep.

Az első osztály magyar nyelvi és irodalmi programja a beszéd fejlesztésének kezdődik, s mindvégig szem előtt tartja a kommunikációs képességek kibontakoztatását. Áthatja a játékos jellegét fokozza a mesevilág jelenléte. Ugyanakkor minden egyes nap feladatot – munkát – is ad a gyerekeknek, egyelőre még keveset, könnyen teljesíthetőt. A tankönyv végén pedig egy kis szöveggyűjtemény található a nagyobb ünnepekhez, mint karácsony, újév, húsvét, anyák napja, március 15. A jeles napok köre évről évre bővül az egyes olvasókönyvekben.

Az iskolai tevékenység tulajdonképpen kétpólusú: egyrészt a gyerekekre ügyel, a gyerek személyiségére, arra, hogy kifejezhesse önmagát; másrészt pedig ügyel az elsajátítandó tananyagra, arra a kulturális örökségre, melynek ismerete szükséges a társadalomba való beilleszkedéshez. Az iskolai tevékenységnek kiegyensúlyozottnak kell lennie. Arra törekszünk, hogy a programunk gyermekközpontú és személyiségfejlesztő legyen egyrészt, másrészt pedig közvetítsen egy szükséges ismeretanyagot és egy kultúrát.

A fentebb vázolt szemléletnek megvan a pedagógiatörténeti háttere. Dióhéjban a következőkről van szó. A XIX. századi – elsősorban a német herbartianus – pedagógiában a tananyag volt a középpontban. A XX. század elején jelentkező reformpedagógiai irányzatok a gyermeket helyezték a középpontba, s hevesen bírálták a XIX. század pedagógiáját. E két véglet kiegyenlítőddött a harmincas években – elsősorban a Jena-plan tevékenységében –, hiszen mindenki számára világos: a gyermeket kell a középpontba helyezni, érte vagyunk, de meg kell őt tanítani az élethez szükséges ismeretekre.

A XX. század második felében felgyorsulva megismétlődtek 150 év folyamatai. Az ötvenes-hatvanas években a herbartianus pedagógia megújításának lehettünk tanúi, majd a hetvenes-nyolcvanas években egy, a század eleji reformtörekvésekre emlékeztető mozgalmat figyelhattunk meg, illetőleg élhattunk át. A reformtörekvések sok szempontból felfrissítették az iskolát, de tetemes károkat is okoztak.

Napjainkra nyilvánvalóvá vált, hogy csak harmonikus programokkal lehet harmonikus, kiegyensúlyozott személyiségeket nevelni. Az integrált magyar nyelvi és irodalmi program egy szintézis létrehozására törekszik, kiegyensúlyozott. Legfőbb jellemzője a kiegyensúlyozottság és a strukturáltság.

A tanulók sikerességét, tanulásban elért eredményeit az elemi alapkészségek fejlettségének szintje határozza meg. Az iskolába lépő gyermekek között nagyok az egyéni eltérések – akár öt-évnyi is lehet – e területeken. Az alapkészségek, alapképességek fejlesztését addig nem lehet abahagyni, amíg az optimális elsajátítás be nem következik. A fejlesztendő elemi alapkészségek az alábbiak:

- beszédhanghallás
- írásmozgás-koordináció
- relációszókincs
- elemi számolás
- tapasztalati következtetés
- tapasztalati összefüggés-megértés
- szocialitás

A fenti alapkészségek elsajátítási folyamatait a DIFER (**Diagnosztikus fejlődésvizsgáló rendszer**, 2002) nevű tesztrendszer méri.

Az Integrált anyanyelvi program szerzői a program megalkotásakor a készség és képességfejlesztést helyezték a középpontba, tehát **egyik fő eleme** – mondhatjuk: pillére – a **készség és képességfejlesztés**.

Az olvasás- és írástanulást hathetes előkészítő időszak előzi meg. Ekkor kezdődik a beszédhanghallás, a hangdifferenciálás fejlesztése, a helyes és pontos hangképzés megtanulása/megtanítása és a beszédfejlesztés. Az előkészítő időszak legfontosabb feladata az alapkészségek fejlesztése, azoké az alapkészségeké, amelyek teljes egészében megegyeznek a DIFER által mért területekkel. Ugyanakkor nem fejeződik be a fejlesztés az előkészítő időszak végén, hanem tovább folyik, mindaddig, amíg a készség nem működik optimálisan és tartóssága nem állandósul. A képességfejlesztés nemcsak egy évfolyamon belül történik, hanem az évfolyamokon is átível. A programot kiegyensúlyozottság jellemzi, mindegyik képességet párhuzamosan, arányosan, egyenlő mértékben fejleszt. Ugyanakkor tekintettel van az egyéni különbségekre, a feladatsorok biztosítják a differenciálás lehetőségét.

A beszédfejlesztés központi szerepet tölt be minden évfolyamon. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a beszédfejlesztés után következik az olvasás, az írás, a fogalmazás (írásbeli szövegalkotás), nyelvtan-helyesírás megtanítása, másrészt pedig azt, hogy a szóbeliség kellő teret kap az órai munkában.

A program **másik fő pillére** az anyanyelvi kompetencia, melynek legfőbb eleme a **szövegértő olvasás**. A tudatosan felépített és differenciált fejlesztés, a tananyag következetesen egymásra épített rendszere fokozatosan juttatja a tanulókat a szövegértő olvasás képességének birtokába. A tankönyvekben évről évre új szövegtípusok jelennek meg, az elbeszélés mellett magyarázó és dokumentum szövegek is. A szövegelemzés, szöveg-feldolgozás műveleteibe, azok önálló alkalmazásába fokozatosan vezeti be a program a tanulókat, eközben fejlődik a gondolkodásuk, megtanulják alkalmazni a gondolkodási műveleteket. Kommunikatív képességeik is fejlődnek, a nyelvi és vizuális kommunikáció mellett megtanulják a formális kommunikáció változatait is: olvasás táblázatról, táblázat kitöltése, alkotása, szótárak, lexikonok használata. Az olvasási képesség és a gondolkodás fejlesztése/fejlődése együtt jár a tanulási képesség fejlesztésével/fejlődésével is.

A program, integrált volta miatt, semmiféle kiegészítő – fejlesztő – kiadványt nem igényel, élni kell a differenciálás lehetőségeivel, a szerzők által javasolt munkaformákkal. A szervezési módok és munkaformák biztosítják a szocialitás fejlődését is.

Az integrált magyar nyelvi és irodalmi program rövid ismertetése

A program jellemzői

Az integrált magyar nyelvi és irodalmi program

- holisztikus szemléletű... biztosítja a tanulók személyiség- és képességfejlesztését;
- tartalmazza az 1–8. osztály teljes anyagát, de meg is haladja a differenciálás, valamint az egyénre szabott fejlesztés érdekében;
- a NAT által meghatározott követelményrendszer alkalmazásával biztosítja a 4., 6., és a 8. osztály végén a magasabb iskolafokba való átmenetet;
- saját, kompetenciaszintekre bontott tanterv segíti a pedagógus munkáját;
- integrált szemléletű... feladatfüzetei egységbe ötvözik a tananyagot, tartalmazzák az összes fejlesztendő területet a kulcskompetenciákat is beleértve;
- a feladatfüzet új típusú taneszköz: az anyanyelvre és az irodalmon kívül az Ember és társadalom és a Művészetek műveltségterület kapcsolódó témakörei is megtalálhatók bennük;
- a tartós tankönyvhasználatot biztosítja, több egymást követő évfolyam is tanulhat a program középpontját képező olvasó-, illetve nyelvtankönyvekből, a feladatfüzet viszont munkafüzet jellegű;
- az olvasókönyvek és a tankönyvek kiállítása esztétikus, színes;
- hatékony, egyszerű és olcsó.

A programot nemcsak a kiegyensúlyozottság és szervezethezesség jellemzi, hanem sok szellemes és újszerű megoldás is. Ismertetésükre az egyes taneszközök bemutatásakor kerítünk sort.

Fontosnak tartjuk azt a tényt, hogy már az elsős program írásakor tekintettel voltunk a felsőbb évfolyamok anyagára. Ezzel csak azt kívánjuk érzékeltetni, hogy megterveztük az egész program szerkezetét, s látjuk benne a részek helyét és az összefüggéseket. Ez a szervezethezesség csakis ennek a programnak a sajátossága.

Ha röviden kellene jellemezni a programot, az alábbi ismérveket sorolhatnánk fel:

KIEGYENSÚLYOZOTTSÁG
A BESZÉDFEJLESZTÉS KÖZÉPPONTBA HELYEZÉSE
A HAGYOMÁNY ÉS AZ ÚJÍTÁS EGYSÉGE
KORSZERŰ MÓDSZEREK
HATÉKONYSÁG ÉS IGÉNYESSÉG

A *kiegyensúlyozottság* azt jelenti, hogy mindegyik képességet párhuzamosan, arányosan, egyenlő mértékben fejlesztjük. A *beszédfejlesztés középpontba helyezése* egyrészt azt jelenti, hogy a beszédfejlesztés után következik az olvasás, a fogalmazás, a szövegelemzés, a szövegértés, az írás megtanítása, másrészt pedig azt, hogy az órai munkába vissza kívánjuk helyezni a szóbeliséget az írásbeliség túlsúlyának megszüntetése érdekében. A *hagyomány és az újítás egysége* azt jelenti, hogy mindazt megtanítjuk a régi gyakorlatból, ami jó, és a jó hagyományokat ötvözzük az új kutatási eredményekkel és az új igényekkel. A *korszerű módszerek*: interaktív tanulási formák (vita, páros és kiscsoportos beszélgetés), kritikai gondolkodást fejlesztő technikák jelentős számban megtalálhatók a feladatfüzetekben. A program igényessége miatt *hatékony*, nagyon jók az eredmények: a gyerekek megtanulnak és szeretnek olvasni, jól írnak, jó a helyesírásuk, és ami a legfontosabb: szeretik a tárgyat. Az *igényesség* azonban úgy valósul meg, hogy alkalmazkodunk a gyerekek életkori sajátosságaihoz, játékosságához, humorához.

A program szerkezete

Az integrált magyar nyelvi és irodalmi program képességfejlesztési tevékenységének a szerkezetét a második és harmadik osztályos kézikönyvben már közöltük.

Az integrált magyar nyelvi és irodalmi program középpontját az olvasókönyvek és a nyelvtankönyvek képezik. Szövegválogatásuk körültekintő: szövegek egyrészt biztosítják a képességfejlesztést, másrészt értékeket közvetítenek. Nemcsak a klasszikus alkotásokat közlik, hanem felfrissítik a szöveganyagot: elsősorban gyermekirodalmi alkotásokból vett részletekkel. A feladatfüzetek és a nyelvtankönyvek indukciós szövegei és példái az olvasmányokból vett részletek.

A feladatfüzet új műfaj: integrált feladatsorokat tartalmaz. Ennek a megoldásnak több előnye is van. Az eddig elszakított részterületek egységben, összefüggéseikben jelennek meg a gyerek előtt. Ez a megoldás biztosítja igazán a nyelvtannak nyelvhasználat-központú tanítását. A gyerekek a feladatfüzetbe is írnak, de emellett szükséges egy szokásos vonalas füzet is. Ez azért fontos, mert meg kell tanulniuk füzetbe írni, az írásmű elhelyezését a papírlapon, a gazdaságos és esztétikus írást. A feladatfüzet feladatsorai a tanítónak segítenek az óra felépítésében. Minden feladatsorban találunk a tanítók differenciálásra alkalmas feladatokat, tehát nem kell minden gyereknek minden feladatot elvégezni a feladatfüzetbe. Ez a megoldás a tanító önállóságát biztosítja.

A feladatfüzet első osztálytól kezdve az olvasókönyvhöz kapcsolódik. Szerkezete a következő:

- kommunikáció,
- kiejtéstanítás,
- beszédfejlesztés (szóbeli szövegalkotás),
- fogalmazás (írásbeli szövegalkotás),
- az olvasástechnika fejlesztése,
- a szövegértő olvasás fejlesztése,
- szövegelemzés,
- a drámajáték elemei,
- a felolvasás fejlesztése,
- memoriterek,
- írásfejlesztés,
- nyelvtan és helyesírás,
- könyv- és könyvtárhasználat,
- a tanulás tanítása,
- a házi olvasmányok előkészítése.

A fejlesztendő képességek megfelelnek a NAT által előírtaknak (v.ö. A negyedik iskolaév magyar nyelvi és irodalmi programjának ismertetése). A feladatok természetesen nem mindig ebben a sorrendben szerepelnek a feladatfüzetben; mindig úgy, ahogy az adott olvasmány és a tanítási cél megkívánja. Nyelvtanból és helyesírásból csak annyi szerepel a feladatfüzetben, amennyi nyelvtani ismeretet az adott szöveg feldolgozása megkíván. A nyelvtani anyag külön tankönyvben kap helyet, s a tantervben is külön óra áll rendelkezésre. Az írásbeli szövegalkotás (fogalmazás) tanítása hosszú és alapos előkészítést igényel, ezért a feladatfüzetben fontos szerepet kapnak az úgynevezett „műhelygyakorlatok”. Ezek nemcsak a szövegalkotó tevékenységet fejlesztik, hanem a típushibák javításához is segítséget adnak a tanítónak. Harmadik és negyedik osztályban külön feladatfüzet (Íródeák, Írómester) tartalmazza a legfontosabb kialakítandó műfaji, fogalmazás-technikai és stilisztikai ismereteket.

A program felépítése (1–8. osztály)

A szöveg azonos a 3. osztályos tanítói kézikönyvben közltekkel.

A negyedik iskolaév magyar nyelvi és irodalmi programjának ismertetése

A program taneszközei

Mesék, mondák, igaz történetek – olvasókönyv

Kincseskönyvek

Édes anyanyelvünk

magyar nyelvtan gyakorlatokkal és feladatokkal

Szavak útján I–II., feladatfüzetek az olvasókönyvhöz és a nyelvtankönyvhöz

Írómester, fogalmazás-feladatfüzet

Útravaló – teljesítménymérő és diagnosztikus feladatlapok

Tanítói kézikönyv

programleírással,

módszertani tanácsokkal,

óravázlatokkal

A fejlesztendő képességek

Kommunikáció

Beszédtechnika

Szóbeli szövegalkotás

Írásbeli szövegalkotás (fogalmazás)

Olvasástechnika

Szövegértő olvasás

Szövegelemzés (lényegkiemelő képesség, komplex információk kezelésével kapcsolatos képességek, kritikai gondolkodás, problémamegoldó gondolkodás)

A drámajáték elemei

Irodalomismeret: verstani, poétikai és stilisztikai alapfogalmak

Felolvasás

Memoriter (vers- és prózamondás)

Nyelvtan és helyesírás

A házi olvasmányok feldolgozása

Könyv- és könyvtárhasználat

Tanulási képességek

A képességfejlesztés középpontja a feladatfüzet. Integrált feladatsorokat tartalmaz, benne találhatóak meg a szómagyarázatok, a kommunikációs és egyéb képességfejlesztő gyakorlatok. Egyenlő arányban tartalmaz szóbeli és írásbeli feladatokat, mellette egyéb füzetek vezetése is ajánlatos, a tanító belátása szerint.

1. A TANKÖNYVEK

Mesék, mondák, igaz történetek (olvasókönyv)

Az első osztályos ábécé és olvasókönyv, *A mesék csodái* a fantázia világát tárja a kisgyermek elé, átmenetet képezve az óvoda és az iskola között. A másodikos (*A világ csodái*) a világ sokféleségét, gazdagságát mutatja be. A kisgyermek figyelmét a mesevilágról a valóságra, a környező világra irányítja, észre véetve, hogy ez a világ is csodálatos, számtalan felfedezésre váró titkot rejt. A harmadikos olvasókönyv (*Mesék földjén, hadak útján*) témái a mesék, a szeretet, a gyermek családi és baráti kapcsolatai, a hazai táj szépsége, kötődés a szülőföldre, valamint a hagyományok és nemzetünk múltja. A negyedik olvasókönyv (*Mesék, mondák, igaz történetek*) a meséket fajták szerint csoportosítva közli, finoman mutatja be az emberi szeretet-kapcsolatokat. A hagyományok, a történelmi múlt ezen az évfolyamon is fontos szerepet kap, emellett világhírű nagy magyarokat is megismernek a gyerekek, akiket példaképüknek is választhatnak.

Az olvasókönyvek mind tematikájukban, mind szellemiségükben szorosan egymásra épülnek. Minden évfolyam meséi, történetei arra tanítják a gyermeket, hogy vegye észre a szépet, a jót, erkölcsi normák irányítsák életét: szülei, embertársai, az állatok és a növények megbecsülése, szeretete, az élet tisztelete. Valamennyi olvasmányban ugyanezek az értékek rejlenek, csak más témájú és tárgyú művekből kell kibontani őket, s mindig az életkornak megfelelő szinten tudatosulnak, gazdagítják a gyermek személyiségét. A Nemzeti Alaptanterv kiemelt fejlesztési feladatainak teljesítését (Énkép, Önismeret; Hon- és népismeret; Európai azonosságtudat – egyetemes kultúra; Környezeti nevelés... Információs és kommunikációs kultúra; Tanulás; Testi és lelki egészség) az olvasmányok szöveganyaga és az integrált feladatfüzet gyakorlatai biztosítják.

A negyedik olvasókönyv tematikus egységei a következők: Mese, mese: hadd mesélek; Gyermekvilág. Szép magyar vitézek, aranyos leventék! Itt járt Mátyás király! Törökvilág Magyarországon; Haj, Rákóczi, Bercsényi, vitéz magyarok vezéri...; Hazánk újulása; Hazádnak rendületlenül Légy híve, ó magyar; Talpra magyar, hí a haza...; Híres magyarok a XX. században; Nemzetünk nagy napjai. A kb. 130 szöveg egyharmada vers, illetőleg közmondások, szólások, találós kérdések. A kb. száz prózai szöveg harmada mese és monda, fele elbeszélés-, regényrészlet, illetőleg ismeretközlő szöveg. A maradék egy hatod része új szövegtípus: néhány híres ember (író, költő) életrajza dióhéjban, valamint könyvismertetés, illetőleg a „Játsszunk színháza!” című dramatikus feldolgozott, előadható mese. Ezenkívül minden fejezet végén a programunkra jellemző folytatásos történet található: részletek Csukás István Keménykalap és krumpliorr című regényéből. Tekintsük át az egyes fejezetek tartalmát!

A **Mese, mese: hadd mesélek** című fejezet mintegy átismétli, összefoglalja az első három évben olvasott mesetípusokat. Prózai és verses mesék, népmesék és műmesék, állatmese, reális mese, tréfás mese, tündérmese, magyar és más népek meséi mind megtalálhatók a fejezetben. A meséket úgy válogattuk, hogy minél több erkölcsi értéket, illetve etikai dilemmát mutassanak be, lehetőséget adva a gyerekeknek a döntésre, az állásfoglalásra.

A **Gyermekvilág** – a címéből is megállapítható – a gyerekek gondolat- és érzélemvilágába, a gyerekeket foglalkoztató problémákba ad betekintést. A szülővel, a barátokkal, a szomszédokkal, az osztálytársakkal való kapcsolatokról, konfliktusokról, becsületről, szeretetről, szolidaritásról, őszinteségről, félelelről, vágyakról olvashatnak elbeszéléseket, regényrészleteket a gyerekek. Életszerű helyzetekben ismerik meg a szegénység és gazdagság, önzés és önzetlenség, becsületesség és csalás közt feszülő ellentétet. Bizonyára saját problémáikra, önmagukra ismernek egy-egy történet szereplőiben, ez egyrészt segíti önismeretüket, másrészt növeli bennük a problémák iránti érzékenységet és nyitottságot. József Attila rövid életrajza szervesen illeszkedik a fejezet gondolat és- és érzélemvilágához.

A **Szép magyar vitézek, aranyos leventék!** című fejezet nem csak a lovagkort mutatja be, hanem a lovagi erényeket is, melyeket a Visegrádi Palotajátékok tesznek élővé, kapcsolnak a mához. A szemelvényekből azt is megtudják a gyerekek, hogy a nevelés abban a korban is fontos volt, az akkori eszményeknek, erkölcsi elvárásoknak megfelelően az életre készítette fel a fiúkat és a lányokat is. Remek lehetőséget teremtene az olvasmányok a régi és mai erkölcsök, szokások összehasonlítására. A Hunyadi Jánosról szóló mondák készítik elő a következő fejezetet.

Az **Itt járt Mátyás király!** fejezet mondáiból megismerik a gyerekek az igazságos, erőskezű királyt, a kiváló hadvezért és a reneszánsz kultúrát meghonosító, művelt uralkodót. Az ismeretterjesztő szövegek a kor szokásait és kultúrtörténeti érdekességeit mutatják be. Böszörményi Gyula Gergő és az álomfogók című regényét tudatosan választottuk a könyv-ismertető szöveg témájául, mert az angol-szász bestseller (Harry Potter) méltatlanul háttérbe szorítja kiváló magyar szerzők regényeit.

A **Törökvilág Magyarországon** című fejezettel a mohácsi csatától Budavár vissza-vívásáig tartó korszakot mutatjuk be. Néhol a maga torokszorító tragikumán, máshol a magyar nép találékonyságán, a várvédő vitézek hősiességén és a török ellenfél nemes-lelkűségén, vagy éppen humoros eseményeken keresztül nyernek bepillantást a kor embereinek életébe a kis olvasók. Az Eger ostromát bemutató olvasmány Gárdonyi Géza Egri csillagok című regényéből vett részlet. Ezzel a felső tagozatban ajánlott irodalmat kívánjuk megalapozni. Ebben a fejezetben ismerkednek meg Kányádi Sándor életének legfontosabb állomásaival. Az aktualitást Az elveszett követ című kedves humorú, nyelvi szépségekben gazdag verses meséje szolgáltatta.

A **Haj, Rákóczi, Bercsényi, Vitéz magyarok vezéri...** című fejezetben a gyerekek hű képet kapnak a XVIII. század elején élő emberek mindennapjairól, az őket foglalkoztató gondokról, s nem utolsósorban II. Rákóczi Ferencnek, a kor legnemesebb lelkű hazafiának életéről, és a száműzésben töltött évek fájaldmáról, megpróbáltatásairól. Fontosnak tartottuk a sok esetben közvetett ábrázolást, mert mint minden más esetben, kerülni akartuk a sablonos kép kialakítását.

A XVIII. század második felét mutatja be a **Hazánk újulása** című fejezet. A fejezet első szemelvénye nem csak egy érdekes embert mutat be, hanem a nemzeti hovatartozás, az anyanyelv iránti szeretet és a tanulás, a tudás, a művelődés, a műveltség fontosságát emeli ki. A fejezet többi szemelvénye is az elkötelezettséget, a kitartást, a sokoldalúságot hangsúlyozza. A falusi kisiskola című ismeretközlő szöveg magától értetődően adja az összehasonlítás szükségességét a korábban olvasott elbeszéléssel (Három Matyi), s napjaink iskolájával.

A reformkort, annak néhány fontos eseményét, vívmányát ismerik meg a gyerekek a **Hazának rendületlenül Légy híve, ó magyar;** című fejezetben. Itt is a sokoldalúságra törekedtünk, az eseményeket a szereplők sorsán, életén, cselekedetein keresztül mutatjuk be. Kerültük a sablonos eseményeket és szereplőket. A szövegeket gazdagítja néhány mai írás: Pálfalvi Dorottya Állatkerti mulatságok című könyvéből vett részlet (Barátom, paci) és Nagy Lajos Képtelen természetrajz című írásának humoros részletei (A ló).

Az 1848/49-es szabadságharc a témája **Talpra magyar, hí a haza...** című fejezetnek. Szövegválogatáskor arra törekedtünk, hogy ne csak a legismertebb mondák, elbeszélések, versek szerepeljenek a fejezetben, a hősök emberi arcát, jellemét, bátorságát, kimagasló erkölcsi tulajdonságait bemutató szemelvényeket részesítettük előnyben.

Ezzel a fejezettel tulajdonképpen le is zárul a történelmi múlt, a gyökerek megismerése. A XX. század történelmének bemutatására szándékosan nem vállalkoztunk, túl közel van ez az időszak ahhoz, hogy reális képet tudjunk adni az évszázad történelmi eseményeiről. Sokkal fontosabbnak tartjuk, hogy olyan nagy magyarokat ismerjenek meg a gyerekek, akikre méltán lehetünk büszkék a művészetek, a tudományok vagy a sport terén elért teljesítményeik miatt. A **Híres magyarok a XX. században** című fejezetben rendkívüli emberekről olvashatnak a gyerekek. Szinte mindegyik tudós, művész sportoló beszél a tanulás fontosságáról, a kitartásról, a szorgalomról, szeretettel, tisztelettel emlékeznek meg tanáraikról, osztálytársaikról, sporttársaikról, edzőikről. A gyerekeknek szükségük van példaképekre, elsősorban olyanokra, akik hozzájuk viszonylag közeli időben éltek vagy élnek, akik kitartóan dolgoztak, sok esetben hatalmas erőfeszítések és lemondások árán jutottak el a világhírhez.

A **Nemzetünk nagy napjai** című fejezet az első három év kialakult szokását követi, de nem csak a nemzeti ünnepekről olvashatnak a gyerekek néhány mondatot, hanem hónapról hónapra haladva az olvasmányokhoz kapcsolódó fontosabb, érdekesebb eseményekről is.

A **folytatásos történettel** a korábbi évekhez hasonlóan részben az olvasási kedvet kívánjuk ébren tartani, részben az önálló, elmélyült olvasás képességét szeretnénk fejleszteni. Azért választottuk Csukás István Keménykalap és krumpliorr című regényét, mert témája gyermek közeli, cselekménye napjainkban játszódik, nyelvezete igényes, humoros jelenetekben, helyzetekben bővelkedik. Mindez elég indok arra, hogy a gyerekek a teljes művet szívesen olvassák el.

Az olvasási kedvet, érdeklődést az előző évfolyamokon is sikerült felkelteni érdekes regényrészletek közlésével, reméljük, hogy ezen az évfolyamon is sok gyerek fogja elolvasni az eredeti műveket.

Meg kell említeni, hogy az olvasókönyv több új szövegfeldolgozást is tartalmaz.

A **Játsszunk színházat!** cím alatt közölt szemelvények több szempontból jelentenek újdonságot. A szöveg feldolgozása dramatizált, zárójelben találjuk dőlt betűvel írva a „rendezői” utasításokat. Ezek a szövegek egyrészt mintegy összefoglalásai az adott fejezetnek, másrészt remekül lehet használni őket a felolvasás gyakorlására, harmadszor pedig kínálják az előadás lehetőségét. A szövegeket nem kell – sőt! – nem is szabad szó szerint megtanulni a gyerekeknek, ha előadják a történetet. Szabadon bánhatnak a szöveggel – a lényegét természetesen megtartva –, ki kell egészíteniük gesztusokkal, hely- és helyzetváltoztató mozgásokkal. A szövegalkotó képességet fejleszti, és nem utolsó sorban megalapozza a felső tagozatban szükséges tanulási képességeket, tanulási technikákat. Ugyancsak a felső tagozatos munkát, tanulást készítik elő az **Életrajz dióhéjban** című rövid életrajzok, mint azt a korábbiakban említettünk.

A magyar aranyérmeseket bemutató szemelvények vérbeli sportriporter tollából származnak (Lukács László–Szepesi György: A magyar olimpiai aranyérmek története), ezek a szövegek sajátos műfajt képviselnek, a riport és a tudósítás ötvözei. A napilapok sportrovataiban olvashatnak a gyerekek hasonló cikkeket.

A negyedik olvasókönyv jól illeszkedik az előzőekhez a formai megoldások tekintetében is. A fejezetnyitó oldalakon egy-egy mottó olvasható, a folytatásos történet és a Játsszunk színházat! színes keretet kapott. Az illusztrációk mindig szervesen illeszkednek a szövegekhez, kiegészítik azokat, továbbgondolkodásra, beszélgetésre serkentik a gyerekeket. Új ötlet az oldalszámok mellett megjelenő aprócska rajz, mely fejezetenként más, jól szimbolizálva a fejezet lényegét. Csak az első kettő és az utolsó fejezetben található Nagy Krisztina grafikái, a többi fejezetben reprodukciókat válogattunk a szövegekhez. A reprodukciók alkalmat adnak a műelemzésre is.

A szerzők között vannak ismert klasszikusok, mint Arany László, Benedek Elek, Gárdonyi Géza, Krúdy Gyula, Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond. Nagy költőink közül az előző évekhez hasonlóan több Petőfi- és Arany-verset tartalmaz is az olvasókönyv, de emellett helyet kapott József Attila, Kassák Lajos, Kányádi Sándor, Tompa Mihály Ady Endre, s egy versrészlettel Jobbágý Károly.

Édes anyanyelvünk (nyelvtankönyv)

A **tananyag** a 3. osztály anyagának bővítése: a tulajdonnév fajtái, a számnév, a névmás, az igemódok, a szóalkotás néhány érdekesebb esete. A helyesírás-tanítás új anyaga: a névszóragozás nehezebb esetei, elsősorban a *-val*, *-vel* változatai, az igemódokkal kapcsolatos helyesírási kérdések, a tulajdonnévből képzett melléknevek alapesetei.

Általános jó tanács: Az új anyag elmagyarázása előtt mindig fel kell idézni a kapcsolódó régebbi ismereteket, ezt a tankönyv biztosítja, egyrészt a tananyag elejére hosszú ismétlést iktattunk be, másrészt az adott leckénél is megtalálhatók a felidézendő ismeretek.

A **cél** az, hogy ismerjék a gyerekek a szófajokat és jó legyen a helyesírásuk, ne vétsenek durva hibákat. Mindenekelőtt pedig az a cél, hogy szeressék anyanyelvüket, és szeressenek vele foglalkozni; legyenek igényesek – korukhoz mérten – a nyelvhasználatban. A nyelvművelésre irányítják a figyelmet az **Álljunk meg egy szóra!** párbeszédei. Az is cél, hogy anyanyelvi ismereteiket fel tudják használni az idegen nyelv tanulásában.

2. A FEJLESZTENDŐ KÉPESSÉGEK

Kommunikáció (Beszédkészség, szóbeli szövegek megértése és alkotása. Írott szövegek alkotása)

A NAT az anyanyelvi nevelés alapvető feladatának az anyanyelvi kompetencia fejlesztését tartja, a tanulók életkorának megfelelően. A nyelvi kompetencia döntő eleme a kommunikációs képesség. Mit ír erről a NAT? „A nyelvi kompetencia döntő eleme a kommunikációs helyzetek megfelelő értelmezése, a megértés képessége, a megértéssel összhangban álló aktív részvétel a kommunikációs folyamatokban. A folyamatosan fejlődő szövegértési és szöveg-alkotási képességek teszik lehetővé, hogy az egyén önállóan és másokkal együttműködve képes legyen a verbális, hangzó és képi kommunikáció eszközeinek és kódjainak, a különböző információhordozók üzeneteinek megértésére és feldolgozására... Képes legyen olyan szövegek önálló alkotására, amelyek figyelembe veszik a beszédhelyzetet és a hallgatóság igényeit, a különféle szövegműfajok normáit, a morális, esztétikai és kulturális elvárásokat.” (NAT 15. oldal) Valójában három nagy csoportot alkotnak a NAT által említett területek:

1. *általános kommunikációs ismeretek, beszédviselkedés:* közlési formák (kérdés-felelet, megértés-közlés stb.), páros és csoportos beszélgetés;
2. *szóbeli kommunikáció azaz beszédművelés:* beszédtechnika vagy kiejtés, felolvasás, memóriater vagyis vers- és prózamondás; szóbeli szövegalkotás, azaz a beszéd és a beszédértés fejlesztése;
3. *írásbeli kommunikáció:* írásbeli szövegalkotás.

Általános kommunikációs ismeretek, beszédviselkedés

Negyedik osztályban is fontos gyakoroltatni a különböző közlési formákat, főként a páros és csoportos beszélgetések során. A gyerekeket meg kell tanítani arra, hogy figyeljenek egymásra, legyenek türelmesek a beszélővel, várják meg, míg befejezi a mondanivalóját. Ne egymás mellett beszéljenek, hanem egymással beszélgessenek, reagáljanak a kérdésekre, az előttük elhangzottakhoz alakítsák mondanivalójukat. A feladatfüzet éppen ezért nagyon sok páros és csoportos kommunikációs feladatot tartalmaz. Az összefüggő spontán beszéd mellett rendszeresen gyakoroltatjuk – páros vagy csoportos formában – a mindennapi kommunikációs helyzeteken kívül az olvasmányok témáihoz kapcsolódó beszélgetést. Gondolataik, véleményük közlése során alkalmazkodniuk kell a beszédhelyzethez, meg kell figyelniük a nem verbális jeleket, s maguknak is kell azokat használni. A beszédhelyzethez való alkalmazkodást a kommunikációs partnerre való odafigyelés jelenti. Újszerű szituációkban gyakorolják a közléshelyzetnek és -szándéknak megfelelő nyelvi és nem nyelvi jelek használatát. Kérdések fogalmazása mellett gyakoroltatjuk a kérdések alapján történő beszélgetést adott témáról. Riport készítése már harmadik osztályban is előfordult, ezen az évfolyamon még nagyobb szerepet kap, összetettebb a feladat: tudatosan kell alkalmazkodniuk a témához, a műfajhoz és a kommunikációs körülményekhez. Második és harmadik osztályban is volt alkalmuk a gyerekeknek önálló véleményük megfogalmazására, az érvelni tudást megalapoztuk. A negyedik évfolyamon önálló feladat, illetve a beszélgetésekbe beágyazott feladatként jelenik meg, ráadásul a vita szabályainak megfelelően kell érvelniük.

Beszédművelés

1. Beszédtechnika (kiejtés), helyesejtés

A helyesejtés fejlesztése ezen az évfolyamon is fontos, mert a gyerekek kiejtése egyrészt életkoruk miatt sem tökéletes, másrészt sok negatív hatás éri őket. A környezetükben sem beszélnek helyesen, a televízió is egyre igénytelenebb mintát közvetít. A tanítónak kell ellensúlyoznia a sok negatív hatást, elsősorban a saját mintaszerű beszédével, másrészt a helyesejtés állandó fejlesztésével, a hibák következetes javításával. Például a kérdő mondatok helytelen hangsúlyozása már szinte fel sem tűnik, pedig ezt is következetesen kell javítani.

A helyesejtés fejlesztésének két területe van: az egyik a helyes hangképzés kialakítása, a másik a szövegfonetikai eszközök (a szupraszegmentális tényezők) illő és hatásos használatának a megtanítása.

A helyesejtés fejlesztése a negyedik évfolyamon komplex feladatokon történik. A gyakorlatok típusai változatlanok, a szó- és szöveganyagot az integrációs szemléletnek megfelelően az olvasmányok szolgáltatják. A beszédleégzés, a levegővel való gazdálkodás, az alap- és pótlevegő vételének rendszeres gyakoroltatása igen fontos, hiszen a szavak és a mondatok is hosszabbak, mint az előző évfolyamon. A helyes beszédleégzést mondókákon, verseken gyakoroltatjuk. A levegővel való gazdálkodás megtanulására nyelvtörők, versek, mondatpiramisok egy levegővel történő elmondását kérjük. A pótlevegő gyakorlására a bővülő mondatok olvasása alkalmas. A koncentrációs és kombinált légzőgyakorlatok a leégzés és az artikuláció, a leégzés és a hangerő, a leégzés és a kiejtés együttes gyakorlását szolgálják. Az összetett artikulációs gyakorlatok során magánhangzók, mássalhangzó-kapcsolatok tiszta ejtését, mássalhangzók, mássalhangzó és magánhangzók kapcsolatának tiszta ejtését gyakoroltatjuk. Az ejtési gyakorlatokat a szupraszegmentális tényezőkkel (hangsúly, hangerő, tempó) kombináljuk.

A mondatfonetikai eszközök (mondatdallam, hangsúly, hangerő, tempó) begyakorlása a feladat ezen az évfolyamon. Gyakorlásukat beszélt és írott szövegeken egyaránt végeztetjük. Mind a beszélt, mind az írott szöveg esetében a közléshelyzet határozza meg a mondatfonetikai eszközöket, használatukat mindig a közléshelyzethez kell igazítani. A mondatfajta ejtését és a mondathangsúly helyes használatát következetesen gyakoroltatjuk.

A ritmusgyakorlatokat mondókák ritmizálása jelenti. A tempógyakorlatoknál a gyorsaság, a tempó fokozása soha nem mehet a pontos és helyes artikuláció, illetve az érthetőség rovására.

Ezen az évfolyamon a gyerekek egy részétől a tudatos hibafelismerés és -javítás is elvárható.

2. Felolvasás, vers- és prózamondás

A vers-és prózamondás (memoriter) több területet is fejleszt. A lehető legjobb eszköz a helyesejtés tanításában, fejleszti a memóriát, a szókincset, a kifejezőkészséget, valamint a tanulási képességet is a memória edzésével. Feltétlenül használja ki a tanító a memoriterek kínálta lehetőségeket, ráadásul a gyerekek szívesen tanulnak verset és prózát.

Rendszeresen gyakoroltatjuk a felolvasást, a vers- és prózamondást, melynek csak egyik szempontja a pontos szövegtudás. A helyes, pontos artikuláció, a mondatfonetikai eszközök megfelelő alkalmazása is ugyanolyan hangsúlyt kapjon, mert ezekkel alapozzuk meg a kifejező olvasást. Ehhez mintát és segítséget kapnak a gyerekek a kiejtési jeleknek megfelelő hosszú mondatok olvasásának gyakorlásával.

Szövegek, szövegrészek kifejező felolvasásának technikáját is tanítani kell a gyerekeknek. A feladatfüzet közöl ugyan néhány példát, de ez nem követelmény az alsó tagozaton. Az viszont fontos, hogy a tanító rendszeres felolvasással (bemutató olvasás, felolvasás más könyvekből, részletek az ajánlott irodalomból) adjon mintát a gyerekeknek irodalmi művek kifejező, élményszerű tolmácsolásához. A bemutatás, a tanítói minta nélkülözhetetlen a verbális és nem verbális kommunikációs eszközök tanítása, tanulásakor.

3. Szóbeli szövegalkotás (beszéd, beszédértés)

A szókinés fejlesztése az előző évfolyamoknál megszokott módon történik. A szómagyarázatokat a feladatfüzet tartalmazza. Minden feladatsor a szómagyarázattal kezdődik. Módjai a következők:

- néhány helyen ábrát adunk;
- néhány esetben mozgásos bemutatást kérünk a gyerekektől (pl.: Hogyan lehet még mosolyogni? Fejezd ki szavakkal, és mutasd is be!)
- gyakran adjuk meg a szinonimát (pl.: lajtorja – létra), a régies alakok mellé megadjuk a mai változatot (pl.: óják – óvják)
- sok esetben behelyezzük a fogalmi környezetbe: megadjuk a fölérendelt fogalmat, majd pedig felsoroljuk az alárendelt fogalom megkülönböztető jegyeit (pl.: A csermely a pataknál kisebb folyóvíz.),

Ez utóbbi szómagyarázat logikai alapú megközelítés, javasoljuk, hogy a tanítók is minél többször alkalmazzák ezt a módot. Több okból is fontos:

- ez található az értelmező szótárakban;
- ezzel készítjük elő és erősítjük tartalmi szempontból a szótárhasználatot;
- ez a logikai felépítés minden új fogalom struktúrája, minden tanulási stratégia alapja;
- ezzel alapozzuk meg a tanulás tanítását.

A mondatalkotási gyakorlatok ezen az évfolyamon sem hanyagolhatók el. Az olvasókönyv fejezetnyitó oldalai és illusztrációi mind megannyi mondatalkotási lehetőséget kínálnak, s ezzel élünk is. Az olvasottakkal kapcsolatos kérdések fogalmazása is mondatalkotás. Fontos a kérdés, mert ez bizonyítja, hogy a gyerek gondolkodik. A leggyakoribb mondatalkotási feladat a szövegfeldolgozáshoz kapcsolódik: minden olvasmányhoz adtunk a megértést segítő kérdéssort. Olykor a szöveg megfelelő részeinek aláhúzásával kérjük a választ, többnyire azonban a saját szavaival kell megfogalmaznia a feleletet. Mindkét feladatnak más a célja. Az első esetben a szövegben való tájékozódást segítjük, azt a szokást erősítjük, hogy ne találomra, emlékezetből válaszoljon a gyerek, hanem pontos válasza törekedjen. A másik feladatnak az a célja, hogy képes legyen egy-egy nagyobb egység lényegét kiemelni, és saját szavaival megfogalmazni. Más esetekben a megadott válaszokból kell a gyerekeknek a megfelelőt kiválasztania. Ezzel rejtett tartalmakra tudunk kérdezni, illetve a feladattípust gyakoroltatjuk.

A lassabban fejlődő gyerekeknek gyakran okoz gondot a helyes mondatalkotás. Enélkül pedig nincsen jó fogalmazás. A tanítónak ilyen esetekben vissza kell lépnie a szöveg mikroszerkezetének, azaz a helyes mondatalkotásnak a gyakorlásához. Néhány ötlet a differenciált fejlesztéshez:

- mondatalkotás kép, képsor alapján,
- egyszerű mondatok összekapcsolása kötőszavakkal, vagyis összetett mondatok alkotása,
- mondatbővítés,
- mondatszűkítés.

A szóbeli szövegalkotásra sokféle változatos feladatot alkottunk. Az olvasottak tartalmának elmondása rendszeresen szerepel. Gyakori feladat, hogy egy-egy szereplő helyzetébe beleélve kell reprodukálnia a gyerekeknek egy olvasmány tartalmát, vagy annak egy részletét, vagy tejesen új történetet alkotnia a szereplő szemszögéből. Az előző évekhez hasonlóan, de sokkal több esetben kérjük a saját élmény, vagy elképzelt történet elmondását.

A saját történet, élmény elmondása, a történetmesélés révén fejlődik a tömörítés képessége. Amikor már megtanulták a leírás műfaját, a történeteket kiegészíthetik leíró részlettel, később jellemzéssel.

A sokféle helyzetben és témában szóban alkotott szövegekkel a gyerekek a kommunikációs szerepváltást is gyakorolják, ezáltal lesznek képesek arra, hogy a fogalmazás megírásakor tekintettel legyenek az olvasóra, azaz minden, a téma szempontjából fontos részletet leírjanak, hogy az olvasó megértse az írásművet. A dramatikus és szituációs játékok ezen az évfolyamon különösen kiemelt jelentőségűek, nem csak azért, mert tudatos beleélést, a verbális és nem verbális eszközök árnyalt használatát kívánjuk meg a gyerekektől, hanem azért is, mert általuk a felső tagozatos tanulást készítjük elő (Játsszunk színházat!), mint azt az előzőekben leírtuk (lényegkiemelés, saját szavakkal történő megfogalmazás).

A feladatfüzetben a páros és a kiscsoportos szervezési forma a leggyakoribb, mert a gyerekek az interakciók során egymástól tanulják és hasznosítják a legtöbbet.

A csoportos beszélgetés egyik – az alsó tagozatban eddig nem alkalmazott – formája a vita. Persze nem minden beszélgetés vita. Pedagógiai értelmezésben a vita egy bizonyos csoportos interakció, melynek során a csoport tagjai egy közös, mindnyájukat érdeklő kérdést megbeszélnek. A beszélgetés során különböző nézőpontokból közelítik meg a kérdést, meghallgatják egymás véleményét, reagálnak a véleményekre, s a vita végén vagy kialakítanak egy közös álláspontot, vagy mérlegelve a vita során elhangzottakat, módosítják, vagy akkor alakítják ki saját álláspontjukat. A vitának vannak szabályai, melyeket meg kell tanítani a gyerekeknek, mert csak így fejlődnek kommunikációs és együttműködési képességeik.

Lássuk a legfontosabb szabályokat!

1. A résztvevők egymással beszélnek.
2. Egyszerre csak egy gyerek beszél.
3. Mindenki elmondhatja véleményét, érveit.
4. Türelmesen meghallgatják egymást.
5. Figyelnek arra, amit a másik mond.
6. Tapintatosan reagálnak a másik indokaira, érveire.
7. Megpróbálják megérteni a másik indokait, érveit és állításait.
8. Képesek esetleg saját véleményük megváltoztatására (meggyőződhetők).

A fenti szabályok szükségszerűen változtathatók, kiegészíthetők. A valódi vitának azonban ezek képezik az alapját.

4. Írásbeli szövegalkotás (fogalmazás)

A fogalmazás összetett tevékenység: az a gyerek képes rá, aki szóban is ki tudja magát fejezni, olvasása, írása eszközszintű, nem köti le az olvasás-írás mechanizmusa, ezért képes a megosztott figyelemre, helyesírási ismeretei biztosak, le tudja írni gondolatait úgy, hogy nincsenek a helyesírással kapcsolatosan komolyabb gondjai. Műfaji és a szövegekkel kapcsolatos ismeretei alapján képes megfelelő stílusban összefüggő szöveget alkotni úgy, hogy az olvasó megérti gondolatait, valamint emlékezetében tudja tartani mondanivalóját, amit gondolatban eltervezett. Ebből látható, hogy a fogalmazás a gyerek számára a legnehezebb tevékenység, sok készséget kíván meg.

A fogalmazástani három fő feladatot jelent a tanító számára:

- fogalmazástechnikai gyakorlatokat kell végeztetnie valamennyi évfolyamon (ide soroljuk az 1., 2. évfolyamos végzett előkészítést is)
- meg kell tanítania a fogalmazási elméleti ismereteket (3., 4. évfolyam)
- meg kell tanítania a különböző szövegtípusok írását (3., 4. évfolyam)

A fogalmazástani a fogalmazásórakon az ismeretnyújtás és a szövegalkotási feladatokkal, és az olvasásórakon a szövegelemzési feladatok során történik – ez az integráció lényege. A fogalmazásórakon az alkotó tevékenység van túlsúlyban, az olvasásórakon a felismerés, a megfigyelés áll a középpontban. Ezen az évfolyamon is külön füzetet szerkesztettünk, a címe: **Írómester**. Az elnevezéssel játékosan arra kívánunk utalni, hogy míg harmadikban a gyerek még csak tanulta az írás mesterségét („íródeák”), negyedik osztályban már mesterré válik („írómester”). Az Írómester a fogalmazástani ismereteket tartalmazza. A témák a következők:

a hirdetés,
az értesítés
a meghívó,
a vázlatírás
a naplóírás,
a leírás,
tárgyak bemutatása,
növények bemutatása,

állatok bemutatása
személyek bemutatása,
elbeszélés leíró résszel, leírás elbeszélő résszel
a levél,
a levelezőlap.

A felsorolt fogalmazási ismereteket célszerű a feladatfüzet segítségével megtanítani. A szerző gondosan válogatta az indukciós szövegeket, melyek életszerűek, egyszerűek, nyelvi szempontból könnyen érthetőek. Míg harmadik osztályban sok gyerekmunka volt indukciós szöveg, negyedik osztályban egy-két kivétellel minden indukciós szöveg egy-egy irodalmi műből vett részlet. A szerző az elemzést lépésről lépésre építette fel, ugyanakkor arra is ügyelt, hogy a gyerekeket minél jobban aktivizálja a megfigyelés, elemzés és a tapasztalatok, következtetések megfogalmazása során. Az ismereteket feldolgozó feladatsorokban fontos szerepe van a szóbeli feladatoknak (beszélgetés, véleményalkotás, szöveg reprodukálása, stb.) és az írásbelieknek is. A feladatfüzetbe is írnak a gyerekek, a teljes fogalmazásokat azonban füzetbe kell íratni.

Fontosnak tartjuk, hogy a fogalmazás íratásának lépéseit ismételten rögzítsük, mert az önálló munka nem jelenti a gyerekek irányítás nélküli munkáját.

A fogalmazásórán az alábbi mentet kövesse a tanító:

1. Motiváció és a téma megjelölése.
2. CÉLKITŰZÉS
 - a témára vonatkozóan
 - a tanult és alkalmazandó fogalmazási ismeretre vonatkozóan
3. Anyaggyűjtés.
4. Címadás – címváltozatok, javaslatok a címre.
5. A mondanivaló megtervezése, elrendezése. Szükség esetén vázlat adása vagy készítése.
6. Nyelvi-stilisztikai eszközök gyűjtése.
7. A fogalmazás megírása.
8. Önellenzés, javítás.

A következő óra mozzanatai:

A tanító előzetesen kijavítja a gyerekek fogalmazványait.

1. A tanító értékeli a fogalmazásokat az előző órán adott szempontok szerint.
2. Közös javítás (fogalmazási és helyesírási típushibák).
3. Javíttatás: saját, egyéni hibák javítása szükség szerint tanítói segítséggel.

A közlés tudatának fejlesztése negyedik osztályban is állandó gyakorlást igényel, mert a gyerekeknek kell figyelnie arra is, hogy kinek „szól” az írásműve, s arra is, hogy ő kinek a nevében „mondja el” a történetet. Az Írómesterben lévő feladatokban a gyerekek sokféle szerepben és sokféle olvasónak fogalmazhatják meg mondanivalójukat (pl.: 13. oldal 8. feladat). A tanító feladata továbbra is, hogy minden esetben tisztázza a szövegalkotás célját, vagyis a kommunikációs szándékot, az olvasó iránti figyelmesség igényét pedig a fogékonyság és a beleélőképesség fejlesztésével érheti el. Harmadik osztályban megtanítjuk az időrendet mint az elbeszélés szerkesztési alapelvét, negyedikben pedig a térbeli elrendezést; az elbeszélő fogalmazásokban ez az események helyszínek szerinti elrendezését. A leírás esetében az alábbi változatokat ismertetjük meg:

- az általános képből kiindulva haladunk a részletezés felé (tárgyak, növények, állatok)
- először a külső tulajdonságokat, azután a belső tulajdonságokat ismertetjük (személyek, néha állatok jellemzése)

Stilisztikai ismereteket még ezen az évfolyamon sem tanítunk, a stílusismeret eszköz-jellegű. Ezt úgy érhetjük el, hogy az olvasmányok stilisztikai szempontú elemzése közben megfigyeltetjük a stílusformát és –meghatározó tényezőket (az olvasmány tárgya, célja, műfaja, hangulata), illetve azokat a nyelvi eszközöket, amelyeket az író a mondanivaló árnyalt, szemléletes kifejezése, az olvasó pontos tájékoztatása érdekében használt. Ez az elemzés elsődlegesen a szöveg megértését, befogadását szolgálja, másodlagosan azonban a gyerekek olyan stilisztikai ismereteket szerezhetnek tapasztalati úton, amelyeket saját szövegalkotásaikban felhasználhatnak. A Szövegek földjén

című feladatfüzetben ezért fektetünk olyan nagy súlyt minden esetben a stilisztikai elemzésre. Ezeket az elemzéseket a tanító egy-egy önállóan megírt fogalmazás stilisztikai előkészítésének is tekintheti. Azt persze nem kívánjuk, hogy az olvasmányok nyelvi mintáit változtatás nélkül átvegyék a gyerekek, hanem azt, hogy ezeket a témának, a műfajnak és a közlési szándéknak megfelelően alkotó módon alkalmazzák. A tanító a fogalmazások értékelésekor mindig az ötletes, egyéni megoldásokat dicsérje, csak így alakulhat ki az egyéni közlési mód.

A szövegkorrigálás képességének fejlesztése ezen az évfolyamon is követelmény. Az önellenőrzés képessége nagyon fontos, de a saját szöveg javításának képessége ennél jóval több. Ezt a tudatos tevékenységet segíti a feladatfüzet elején megfogalmazott (A jó fogalmazás hét aranyszabálya) szempontsor. Ha megszokják a gyerekek, hogy ezek vagy a tanító által megadott szempontok szerint olvassák el – akár írás közben meg-megállva, akár amikor elkészültek vele – fogalmazványaikat, szövegalkotó képességük is jobban fog fejlődni.

Vannak a fogalmazási tevékenységnek olyan összetevői is, amelyeket szükséges és érdemes kiemelten is gyakoroltatni. Ennek két oka is van:

- vannak olyan készségek, amelyek megszilárdulása még nem fejeződött be, tehát szükséges ezek állandó fejlesztése;
- az egyéni eltérésekből adódó differenciált egyéni fejlesztés szükségessége.

Ezt a készségfejlesztő funkciót a fogalmazástechnikai gyakorlatok más néven műhelygyakorlatok, töltik be. A fogalmazástechnikai gyakorlatok a Szövegek földjén című feladatfüzetbe vannak beépítve, mert ezek mindegyike az adott szöveghez kapcsolódik – az integráció előnye itt is megmutatkozik.

Az alábbiakban rendszerezve felsoroljuk a fogalmazástechnikai gyakorlatokat.

Szövegtervezési és tagolási gyakorlatok:

1. témataratási gyakorlatok

- az olvasmány tartalmának reprodukálása különböző nézőpontokból vagy valamelyik szereplő helyébe képzelve
- kész szöveg mondatainak rendezése,
- szövegkorrigálás témához nem tartozó részlet törlésével, vagy a cím megváltoztatásával, vagy hiányzó részlet pótlásával.

2. témafelépítési gyakorlatok

- mozzanatsorok összeállítása az események időrendje vagy helyszíneinek sorrendje szerint,
- vázlatkészítés az olvasmányok feldolgozásához kapcsolva,
- a gondolatmenet megfogalmazása mondatokban.

Szövegszerkesztési gyakorlatok

- összekevert mondatok helyes sorrendjének megállapítása,
- mondatkapcsolások kiegészítéssel (beszerkesztés),
- szövegkorrigálás: a felesleges ismétlések törlése,
- logikai vagy grammatikai következetlenség javítása: a szöveg átalakítása a közlő személyének megváltoztatásával, a következtelen beszédtárgy azonosításának a javítása,
- tagmondatok kötőszavainak javítása vagy pótlása,
- bevezetés vagy befejezés szerkesztése:
 - más bevezetés/befejezés írása
 - a meglévő bevezetés/befejezés kibővítése,
- hiányzó bevezetés/befejezés írása.

Stílusgyakorlatok

- a felesleges szavak, mondatrészek, mondatok törlése,
- hiányzó szavak, mondatrészek, mondatok pótlása,
- a felesleges szóismétlések javítása szinonimákkal,
- hasonlatok, megszemélyesítések gyűjtése,
- ismétlés, fokozás beillesztése a szövegbe,
- párbeszéd alkotása és beillesztése a fogalmazásba.

A műhelygyakorlatok lényegüket tekintve alkotó jellegű feladatok. Annyiban különböznek az alkotó feladatoktól, hogy megoldásuk során kevesebb, esetleg csak egyetlen problémára kell összpontosítani a gyerekeknek. Úgy lépnek vissza a gyakorlatok egy alacsonyabb szintre, hogy közben nem csökken az alkotó alkalmazások aránya. Ugyanakkor nem csak a kevésbé kialakult készségek fejlődnek. Megoldásuk révén egyrészt megtanulja a gyerek magát az alkalmazást, másrészt egy idő után a szövegalkotó tevékenység bizonyos részei automatizálódnak, így a gyerek könnyebben tudja összpontosítani figyelmét a kommunikációs feladat megoldására.

A gyerekek szövegalkotási képességének fejlődését a tanító javító munkája is befolyásolja. Pontosabban szólva: a javítás és a javíttatás. Hogyan javítsa a tanító a gyermekmunkákat? Elsősorban olvasóként, az olvasó szemszögéből, befogadóként. Ne saját elképzeléseihez mérje a gyerekek munkáját, hanem azt vizsgálja tárgyilagosan, mennyire sikerült a kommunikációs feladat megoldása, mennyire tudta megoldani a tanító által megjelölt feladatot. Ennek a szemléletnek az az előnye, hogy a tanító több és konkrétabb segítséget tud nyújtani a gyerekeknek a következő fogalmazás megírásához. Ezzel nemcsak a közlés tudatának fejlődését befolyásolja, hanem az egyéni teljesítmények változását is jobban nyomon tudja követni. Hasznos, ha a tanító már a téma kiválasztásakor elképzei, hogy milyen fogalmazás várható a gyerekektől. Hasznos, mert a tanítónak végig kell gondolnia, hogy a választott témát hány és milyen szempontból lehet kifejtetni, és ehhez rendelkeznek-e a gyerekek a szükséges ismeretekkel és élményekkel. Azt is végig kell gondolnia, hogy milyen címjavaslatokat adhatnak a gyerekek, s egyik vagy másik cím szempontjából melyek a mondanivaló fontosabb és kevésbé fontos elemei. A megszövegezéshez szükséges szókinccset is számba kell vennie a tanítónak. Ennek eredményeként tervezi meg a szókinccs aktivizálására vagy bővítésére vonatkozó feladatokat. Mivel az alsó tagozatban a gyerekek kevés stilisztikai ismeretet tanulnak (hasonlat, megszemélyesítés, ismétlés, fokozás), ezért a stílári javításkor, értékeléskor azt figyelje a tanító, hogy stílus adekvát (magyaros, tömör, világos, szabatos) és szép (természetes, szemléletes, élénk, változatos, választékos) legyen.

A fogalmazások javítása során tehát vizsgálni kell a szöveget a tartalom, a szerkezet, a stílus, a nyelvhelyesség és az írásmű külalakja szempontjából is. Nem minden szempont kap azonos hangsúlyt minden fogalmazás írásakor, hiszen a készségfejlesztés aktuális feladatai, a tananyag, a típushibák is befolyásolják, hogy mire helyezi a tanító a hangsúlyt. A javítás során nemcsak a helyesírási hibákat kell jelölni a fogalmazásokban, hanem a tartalmi, szerkesztési és stílushibákat is. Ezek jelölésére a már ismert, a feladatfüzet elején közölt jeleket használja a tanító. Lényeges kérdés, hogyan értékelje a tanító a gyerekek fogalmazásait. A fogalmazásokat csakis tapintatosan szabad értékelni, figyelembe kell venni az egyéni fejlődést. Minden gyerek fogalmazásában található a tanító pozitív elemeket, a többieknek is bemutatható jó példákat. Az értékelés csakis az ún. formáló-segítő értékelés lehet.

A fogalmazási tevékenység azonban csak akkor fog az elvárt mértékben fejlődni, ha a hibákat a tanító javíttatja is. A rendszeres értékelés és közös javítás azért hatékony, mert ekkor kerül sor a típushibák javítására is. Az óraszám csökkentése érzékenyen érinti éppen a fogalmazást, mégsem szabad sajnálni az időt a javíttatásra, mert ebből többet tanulnak a gyerekek, mintha újabb és újabb fogalmazásokat íratunk velük. Ugyanis, ha nem mutatjuk meg, hogy mi a hiba, nem javítatjuk velük, mindig ugyanazt a hibát fogják elkövetni. Érdemes megállni, rászánni az időt a hibák okainak felderítésére és javítására – ez az igazi egyéni fejlesztés, ha úgy tetszik: készségfejlesztés.

A tanító értékelése akkor lesz világos, követhető – gyerek és szülő számára egyaránt –, ha a tanító néhány mondatban megfogalmazza, le is írja a gyerek füzetébe, hogy mi volt jó, miben javult a korábbiakhoz képest, s azt is írja le, min kell változtatnia a gyerekeknek.

A feladatfüzet végén néhány fogalmazást közlünk, melyek ötletet, segítséget adhatnak a hibajavításhoz, többféle típushibát is bemutatnak. Az az érdekességük, hogy mindegyik gyerekmunka, a szerző saját tanítványai fogalmazásaiból válogatta őket.

Olvasás, írott szöveg megértése

Olvasástechnika

Az olvasástechnikát csak gyakorlással lehet fejleszteni, ezt minden tanító tudja. Azt is tudják, hogy a gyakorlásnak folyamatosnak kell lennie, mégsem fordítanak elég gondot a készségfejlesztésre. Egyre több gyerek olvas bizonytalanul, pontatlanul, rossz technikával. Az alsó tagozat végére meg kell tanítani a gyerekeket az értelmes és kifejező olvasásra. Ehhez csak akkor jutnak el a gyerekek, ha a tanító következetesen betartja a gyakorlás szabályait és az olvasástechnika fejlesztésének területeit.

A gyakorlás szabályai:

- csak megértett szöveget szabad gyakoroltatni,
- közölni kell a gyerekekkel a gyakorlás célját (milyen hibát kell javítaniuk, mire kell ügyelniük),
- a gyakorlás legyen változatos, ötletes és játékos, de nem szabad túlzásba vinni
- érdekelje a gyerekeket a szöveg,
- a mechanikus gyakorlatok is szükségesek.

Az olvasástechnika fejlesztésének területei:

- az értelmes és a kifejező olvasás kialakítása,
- a hangos olvasás gyakorlása,
- a néma olvasás gyakorlása.

A fenti területek – nevezhetjük őket fokozatoknak is – nem jelentenek sorrendet. Mindegyik olvasásfajttával kell foglalkoznia a tanítónak már első osztálytól kezdve, mindegyiket fejleszteni kell az életkornak és az elvárható követelményeknek megfelelően. Negyedik osztály végére – mint azt már a fentiekben említettük – minden gyereknek el kell jutnia az értelmes és kifejező olvasás szintjére.

Milyen feladatokat kell negyedik osztályban megvalósítani az egyes területeken?

1. Az értelmes és a kifejező olvasás

Programunk már második osztályban fontosnak tartja a szólamokban történő olvasás kialakítását, melyet hangsúlyos olvasásnak is nevezünk. A szólam a hangsúlytól hangsúlyig terjedő beszédesség, tehát a helyes hangsúlyozást kell megtanítani. Negyedik osztályban már úgy kell olvasni a gyerekeknek, hogy az megközelítse az élő beszédet. Ha ezt elmulasztja a tanító, a gyerekek megmaradhatnak a szóolvasás szintjén, vagyis szavanként olvasnak, minden szó után szünetet tartanak. Ez nemcsak az olvasástechnika szempontjából jelent lemaradást, hanem azért is, mert gátolja az értelmes olvasás kialakulását. Programunk úgy kívánja segíteni az értelmes olvasás kialakítását, hogy speciális jelöléseket alkalmaz a szólam- és mondathangsúlyok, a szünetek bejelölésére és a hangsúlytalan szavak összekapcsolására.

A gyerekek olvasási készsége nagyon eltérő. Erre az időre csak egy részük válik rendszeres olvasóvá, nincsenek olvasástechnikai problémáik, erős az olvasási motivációjuk, néma és hangos olvasásuk messze meghaladja az életkorban elvárható szintet. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a tanítónak velük semmi tennivalója sincs. Nekik is minél több lehetőséget kell biztosítani a hangos olvasásra, anélkül, hogy állandóan őket szerepeltetné, mert az ő olvasásukon is bizonyára akad csiszolni való. Arra viszont ügyelni kell, hogy a többiek önértékelése ne csökkenjen emiatt. Szövegrészletek, rövid szövegek értelmes, kifejező felolvasását előzetes felkészülés után kérjük a gyerekektől. Azt a hangos olvasást, amely képes a szöveg gondolati, érzelmi-hangulati tartalmát közvetíteni, tekintjük értelmes és kifejező olvasásnak. A tanítói felolvasásnak (bemutató olvasás, mesélés, versmondás) a kifejező olvasás képességének fejlesztésében fontos szerepe van: a tanító adja a mintát.

2. A hangos olvasás gyakorlása

A hangos olvasást nemcsak önmagában gyakoroltatjuk, hanem összekapcsoljuk a helyesejtési gyakorlatokkal, a kiejtés fejlesztésével. A hangos olvasásnak több előnye is van az olvasó számára: jobb a szöveg megértése, mert a hallás is segít; lassabb a tempó, ezért pontosabb a dekódolás;

könnyebben észreveszi a hibákat, ezért javítja is azokat – hogy csak a legfontosabbakat említsük. A hangos olvasás gyakorlásának leggyakrabban alkalmazott formája az **egyéni olvasás**, a **páros és a kórusban történő vagy csoportos olvasás** eléggé kiment a divatból. Sajnálatos, mert váltogatva, kellő arányban alkalmazva kifejezetten előnyös sok gyerek számára. Legfőbb előnye, hogy egyszerre több gyerek olvas, a sietőket visszafogja, a lassúakat gyorsabb tempóra ösztönzi, a gyengébbeket átsegíti a közös lendület a nehézségeken.

Néhány ismert gyakorlat az egyéni olvasás fejlesztésére:

- lánc- vagy stafétaolvasás,
- visszhangolvasás,
- válogató olvasás,
- versenyolvasás,
- hibajavító olvasás,
- csali olvasás,
- kihagyásos olvasás (a gyerekek kihagynak előzetes megbeszélés alapján bizonyos szavakat, pl. minden második vagy harmadik szót, az igéket, a főneveket, stb.),
- töredékes olvasás (toldalékok nélkül olvassák a szavakat),
- szerepek szerinti olvasás (csakis előzetes felkészülés után!).

Amikor a tanító párban vagy kórusban olvastat, több dologra ügyeljen: a gyerekek egyenletes tempóban és hangerővel olvassanak, minden gyerek, akinek kell, olvasson, ne csak mímelje az olvasást, ne legyenek lemaradók. Mivel a hibázást nehéz észrevenni, nagyon figyelje az olvasókat, s ha észreveszi a hibát, javítsák. A csoportos olvasásnak is több változata lehet. Változhat a csoport összetétele és a tagok száma. Olvashatnak egyszerre az egymás mellett ülők, a padsorok, az oszlopok, a fiúk, a lányok, az olvasási készség szempontjából azonos szinten lévők is.

Néhány változat:

- apasztó-dagasztó olvasás,
- lassú-gyors olvasás (tempóváltás megbeszélte jelre váltanak),
- rádiózó olvasás (hangerőváltás megbeszélte jelre),
- búvópatakolvasás (a hangos és a néma olvasás váltakozása megbeszélte jelre).

3. A néma olvasás gyakorlása

Az olvasástanulás kezdetén a hangos olvasás segíti a technika elsajátítását és az olvasottak megértést is, ezért eleinte nem is kerül sor néma olvasásra. Később azonban teljesen spontán módon elkezdődik. Egyik legelső formája a követő olvasás, amely negyedik osztályban is jelen van. Hasznos is, mert a bemutató olvasást követő elemzéskor sokkal jobban tájékozódik a gyerekek a szövegben. Éppen ezért nem tartjuk indokoltnak, ha a bemutató olvasás alatt nem nyitják ki a gyerekek az olvasókönyvet. A feladatfüzet utasításai, feladatai is a néma olvasást fejlesztik. Ezért nem helyes, ha a tanító ezeket hangosan felolvassa vagy felolvastatja. Azt viszont helyesen teszi, ha értelmezteti, elismélteti a gyerekekkel – különösen a gyengébbekkel –, hogy mi a tennivaló. Ezzel a megértést is ellenőrzi és segít az arra rászorulóknak

Az olvasástechnikát differenciáltan kell fejleszteni, rendszeresen kell korrigálni az olvasási hibákat. A feladatfüzet (Szövegek földjén) sok, differenciálásra is alkalmas, az olvasástechnikát fejlesztő feladatot, feladatsort tartalmaz: szó-, szószerkezet-, mondat- és szövegolvasás. Ezen kívül több olyan gyakorlatot is készítettünk, melyek a tipográfián alapulnak: hasábok olvasása, egyre hosszabb vagy rövidebb szóalakok vagy egyre bővülő illetve szűkülő mondatok (szó- és mondatpiramisok) olvasása.

A feladatfüzetben az olvasástechnika fejlesztésére feladatsorokat is közöltük Gyakorlás cím alatt. Természetesen nem csak az olvasástechnika fejlesztésére szolgáló feladatokat terveztünk, az integráció szellemének megfelelően szóbeli és írásbeli feladatokat is terveztünk. Úgy gondoljuk, hogy a tanító ezeket kiegészítheti saját tanítványai aktuális fejlesztése érdekében, akár a jobbak, akár a fejlesztésre szorulóknak számára írt feladatokkal. Fontos, hogy lehetőleg minden nyelvhasználati terület előkerüljön a gyakorlás, készségfejlesztés során.

Szövegértő olvasás

Az olvasástechnika fejlesztése nem formális készségfejlesztést jelent, a szöveg megértése ugyanolyan fontos, hiszen a gyerekek olvasása akkor kifejező, ha a tartalomnak megfelelő szövegfonetikai eszközöket alkalmazza. Ez pedig az olvasottak megértése nélkül lehetetlen.

A szövegértő olvasás fejlesztését tudatosan építettük fel a programban első osztálytól kezdve. Ezt segítik a szövegfeldolgozásokra vonatkozó kérdések, melyekre többféle módon kérjük a gyerekektől a választ. Az egyes formákat még a negyedik osztályban is megőriztünk, mert a képességet csak rendszeres gyakorlással lehet fejleszteni. A feladatfüzetben a szövegelemzésre vonatkozó kérdések mindig a feladatsor elején szerepelnek, s dőlt betűvel vannak szedve. Ezekre a kérdésekre válaszolhatnak a gyerekek a szövegből kikeresett szavakkal, szó szerkezetekkel, mondatrészletekkel. Ez még negyedik osztályban is fontos, mert a szövegelemzés nem támaszkodhat az emlékezetre. Ha elfogadjuk a pontatlan, felületes válaszokat a gyerekektől, rossz szokások foghatnak rögzülni, a tanulásban is nehézségeik lesznek a felső tagozaton. Melyek ezek a rossz beidegződések?

- nem tanulják meg a szövegben való tájékozódást,
- ismereteik, információik pontatlanok lesznek,
- nem tanulnak meg alapvető tanulási technikákat,
- felületességre, pontatlanságra szoknak rá.

Más esetben azt kérjük, hogy keressék ki a szövegben a választ, de saját szavaikkal fogalmazák meg azt. Előnyei: bővíti a szókincset, tömör megfogalmazásra szoktat. Ismét más megközelítésben nem a tényekre, hanem az összefüggésekre, az okokra kérdezzünk. Ez a kérdésfeltevés pontos olvasásra szoktat, az okok keresése pedig a rejtett tartalmak felismerését segíti. Ez pedig azért fontos, mert a szöveg szó szerinti jelentésén túl a rejtett tartalmak felismerésére képes értelmező olvasás képességét igényli. Igaz, hogy már első osztályban feltesszük a „miért?” kérdést, de csak harmadik osztályban képes a gyerek a mélyebb megértésre, a mögöttes tartalmak kibontására, a két szinten való gondolkodásra. Negyedik osztályban rendkívül fontos az értelmező- és az önálló vélemény kialakítására képes kritikai olvasás. A nemzetközi szövegértésre vonatkozó mérések (PISA) éppen ezt a kétféle olvasási képességet mérik, tehát nagy súlyt kell fektetni az olvasási képesség fejlesztésére – természetesen nem a mérések miatt, hanem azért, mert ezek alapozzák az önálló tanulás képességét.

Kezdetől fogva alkotó tevékenységre is ösztönözzük a gyerekeket: egy-egy esemény vagy egy szereplő elképzelésére vagy egy mű befejezésére, folytatására. Ezzel a tevékenységgel az alkotó olvasást alapozzuk. Gyakran kérjük a gyerekektől, hogy fogalmazzanak meg kérdéseket az olvasottakkal kapcsolatban, sőt olvasás közben meg-megállva a tanító is tesz felkérdéseket. A kérdésnek nagy a jelentősége. Arra kell ránevelni a gyerekeket, hogy olvasás közben gondolkodjanak, tegyenek fel önmaguknak kérdéseket. A tanítói munka egyik legfontosabb része a megértést biztosító kérdések előkészítése – ehhez adnak segítséget, támpontot a feladatfüzet kérdései –, valamint a gyerekek válaszainak az irányítása. A kérdésfeltevést, s a válaszadást páros munkában is gyakoroltatjuk, de a tanító kísérje figyelemmel ennek a folyamatnak az alakulását, fejlődését.

A szövegértő olvasás a szövegfeldolgozáson vagy szövegelemzésen múlik. A szövegelemzés feladata a következő:

1. a tanulók személyiségének formálása,
2. a nyelvismeret fejlesztése,
3. az olvasóvá nevelés,
4. az önálló tanulás képességének megalapozása, kialakítása,
5. a műelemzés előkészítése,
6. az írásbeli szövegalkotó képesség megalapozása.

Mint a fentiekből látható a szövegfeldolgozás integrált tevékenység, ez indokolja, hogy integrált feladatfüzetet készítettünk, melyben egyforma gondossággal, egyenletesen mindegyik területet fejlesztjük.

Egy szöveg elsősorban érzelmileg érinti meg a gyermeket, mégpedig azzal, hogy olyan szituáció van benne leírva, amelyet ő is megélt. A negyedik osztályos olvasókönyv szövegei olyan ismereteket közvetítenek, melyek a környezettel, a múltban és a jelenben élő emberek élethelyze-

teivel, emberi sorsokkal, erkölcsi értékekkel kapcsolatosak. A szövegek elemzése, nyílt és rejtett üzeneteinek megfejtése által fejlődik ítélőképességük, az erkölcsi, esztétikai és történelmi érzékük, valamint önismeretük, önértékelésük és empátiás képességük. A szövegek befogadásában, megértésében döntő szerepe van a művel való találkozás módjának. A tanító élményszerű, élvezetes bemutató olvasása, felolvasása, versmondása sokat segít a szöveg megértésében. Bármennyire is jól olvas egy gyerek, fontos információkhoz jut a szupraszegmentális tényezők által. A néma olvasással történő szövegbefogadás ebben az életkorban még nem általános, csak akkor fog majd működni, ha sok felolvasással, bemutató olvasással hozzászoktatjuk a gyereket a szöveg zenéjéhez, hogy később, amikor némán olvassa a szöveget, belső hallásával érzékelje a melodikát. A felolvasás egyébként azért is fontos, mert a hallás utáni szövegértésre is szüksége van az embernek. Gondoljunk csak arra, hogy az óvodás gyerek még nem tud olvasni, éppen ezért a hallás utáni szövegértése fejlett. Ha nem gondoskodunk arról, hogy ez a képessége továbbfejlődjön az iskolában, fokozatosan leépül, elfelejtődik a hallás utáni szövegértés. Hogyan akarunk színházba járó embereket nevelni?

A szövegfeldolgozást sokféleképpen értelmezik a tanítók. A részletekben lehetnek eltérések, de vannak olyan örökérvényű metodikai lépések, amelyeket büntetlenül nem lehet felrúgni, hosszú távon rontja az olvasási érdeklődést, a gyerekek szövegértő képességét, az önálló tanulás képességét.

A szövegfeldolgozás menete a következő:

1. A szövegfeldolgozás előkészítése.

A szöveg megértését jelentősen befolyásolja a gyerek meglévő tudása. Ezért nagy gondot kell fordítani az előkészítésre, a meglévő ismeretek aktivizálására és kapcsolására.

2. Célkitűzés

3. A szöveg megismerése. A tanító bemutató olvasása. A bemutató olvasáshoz ne adjunk szempontokat, hagyjuk a szöveget egészében hatni.

4. A spontán reakciók meghallgatása

5. Az elsődleges megértés ellenőrzése

6. A cím magyarázata

7. A szöveg részekre bontása

Negyedik osztályban – célszerű a fogalmazással integráltan – makroszerkezeti egységekre bontani (bevezetés/előzmény, tárgyalás/esemény, befejezés/következmény)

8. A szövegrészek elemzése

Minden egyes rész elemzésekor a következő lépéseket kell betartani:

A) rész-célkitűzés,

B) újraolvasás (inkább a jobbakat olvastassuk),

C) megbeszélés: szó- és kifejezésértelmezés, szövegszerkezeti elemzés, nyelvi és stilisztikai elemzés, lényegkiemelés, részösszefoglalás.

9. A szöveg szintetizálása

Lehetőség szerint a szöveg újraolvasása jelentse a szintézist, de elképzelhető válogató olvasással vagy a tételmondatok felolvasásával is.

Az előzetes tudást direkt módon is feleleveníthetjük, de az alábbi néhány módszertani ötletet jól előkészíti az aktív, kreatív befogadást.

- A szöveg címét megadjuk, s azt kérjük a gyerekektől, hogy próbálják meg elképzelni, miről szólhat a szöveg. Ez az eljárás csak akkor alkalmazható, ha tudjuk, hogy senki sem ismeri a szöveget.
- Megadjuk egy szót vagy kifejezést, egy nagy ív papír közepére/vagy a táblára felírjuk, s azt kérjük a gyerekektől, hogy írják le/mondják azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyek az adott témáról eszükbe jutnak. Ahogy a gondolatok sorban előjönnek, kezdjük kapcsolókat teremteni a megfelelőnek látszó gondolatok között úgy, hogy az összetartozókat vonallal összekötjük.
- A szöveg megismerése előtt megadjuk a szövegben szereplő, a szöveg fordulatait sejtető négy-öt kifejezést. Ezek alapján kell elképzelni a gyerekeknek a történetet.

- Megadunk egy témát, s arra kérjük a gyerekeket, hogy beszéljék meg párban, mit tudnak a témáról, s mit szeretnének megtudni. A kérdéseiket le is írhatják, de öt percnél több időt nem adjunk a feladatra.

Ismeretközlő szövegek feldolgozásához ajánljuk az alábbi technikát, mely a hatékony olvasást és gondolkodást segíti. A gyerek olvasás közben egyszerű jelek segítségével megjelöli a már általa ismert tényeket, az új információkat, továbbá azokat a tényeket, amelyeket nem ért. Az olvasás megkezdése előtt megkérjük a gyerekeket, hogy a szöveg olvasása közben a következő jelöléseket használják a szöveg melletti lapszélien:

(„pipa”) tudom
 + nem tudtam, számomra új
 ? nem értem

A szövegfeldolgozás során a jelek segítségével beszélhetjük meg az olvasottakat.

A szövegfeldolgozással kapcsolatban néhány fontos kérdést feltétlenül figyelembe kell venni. Ha a szöveget globálisan dolgozzuk fel, tehát nem bontjuk részekre, az előkészítés, az előzetes ismeretek felelevenítése nem hagyható el, mert ez biztosítja az új ismeretnek a már meglévő sémarendszerbe való beillesztését. A fentiekben ismertetett eljárásokkal is történhet, de minden esetben az a fontos, hogy a gyerekek témával kapcsolatos élményeit, ismereteit felelevenítsük, megteremtsük a motivációt, s ha szükséges, előzetes szómagyarázatot adjunk. A másik fontos lépés a **célkitűzés**. Ez sem hagyható el, mert ez biztosítja a gyerekek tudatos munkáját, ha azt akarjuk, hogy aktív és kreatív módon kapcsolódjanak be a munkába, tudniuk kell, hogy mit fognak tanulni. A célkitűzés lehet közvetlen, nyílt célkitűzés, amikor a tanító közli, hogy mit fognak megtanulni azon az órán, de lehet problémafelvetés is. Ez utóbbi egyben a motivációt is biztosítja. Ismeretközlő szövegek bemutató olvasása ma már elfogadott, mivel csak így tudja szemléltetni a tanító szövegek tárgyilagos, érzelemmentes tolmácsolását. Feltétlenül szánjunk időt a gyerekek spontán reakcióira. Ezt csakis szoktatással és következetes tanítói magatartással érhetjük el. A szövegelemzés kétféle módon történik a kétféle eljárásból adódóan, de egyben megegyeznek: pontos, lényegre vonatkozó kérdéseket kell feltenni a gyerekeknek. Végül nem hagyható el a szintetizálás, mert az elemzés során a szövegnek csak részeit vizsgáltuk, a szintézissel teremtjük meg újra a szöveg egészét.

Nyelvtan és helyesírás

A **módszer** a klasszikus nyelvtanítási módszer. Az új ismeretek tanításakor – a fogalmak kialakításakor és helyesírási szabályok tanításakor – induktív menetet használunk. Ez azt jelenti, hogy szemléltetéssel kezdünk, s a felsorakoztatott adatokból vonjuk le a következtetést, majd megfogalmazzuk a meghatározást, illetőleg a szabályt, végül pedig gyakorolunk. Ha jó a szemléltetés, és ha jó az adatok felsorakoztatása, a gyerekek maguk levonják a következtetést, és maguk képesek a meghatározás, illetőleg a szabály megfogalmazására. A gyakorlóórák deduktív menetűek: a szabályt idézzük fel először, utána gyakoroltatunk. Nagyon fontos, hogy a gyerekek mindig tudják, mit gyakorolnak. A rendszerezés-összefoglalás is deduktív menetű, az év végi rendszerező-összefoglaló órák egy olyan kérdéssorral kezdődnek, melyek az ismeretek felidézését segítik.

A tanító irányítsa az órát: olvassa fel vagy inkább olvastassa fel az indukciós szöveget, vezesse a beszélgetést, a táblára olvashatóan és esztétikus küllemmel írjon, magyarázzon, mozgassa a gyerekeket (legyen arra gondja, hogy a jó tanuló után mindig szerepeltessen egy-egy gyengébbet is), a gyakorlás közben is állandóan magyarázzon, utaljon vissza az elméleti ismeretekre, mindig legyen az óra végén összefoglalás, a házi feladatot beszélje meg, készítse elő, s mindig kérje számon. Ezzel az óravezetéssel a magyarázat után két-három gyakorlat elvégzésére és a házi feladat megbeszélésére van idő, nincs is többre szükség.

A pedagógustársadalomban időnként meg-megújul a vita a meghatározás, illetőleg szabály tanításáról. Mi fontosnak tartjuk, ez a nyelvtan lényege. Igyekeztünk a szabályokat egyszerűen

megfogalmazni, ha a gyerek érti a levezetést, akkor könnyen megjegyzi a szabályt. Arra is gondoljunk, hogy ezzel a felső tagozatos tanulást készítjük elő, mert megtanulnak a gyerekek egy minden tantárgyban használatos logikai struktúrát. Nagyon fontos, hogy a gyerek hozzászokjon a szabatos megfogalmazásokhoz. A szabályt csak példával együtt szabad megtanítani, megtanulni, a példa a megértés biztosítója.

Ennek a tanévnek a feladata – pontosan a felső tagozatra való felkészítés céljából –, hogy megtanítsuk a gyerekeket összefüggően beszélni egy adott témáról. Ezt fokozatosan lehet megvalósítani: ezt a célt szolgálják a vázlatok, táblázatok, kérdéssorok. Az óra eleji számonkérés előtt is ajánlatos először kérdések alapján, frontálisan végigpásztázni az anyagot, s utána kérjük az összefüggő feleletet (ami ezen a fokon néhány mondat).

Nagyon fontos az állandó ismétlés. Régen a tanítók az órát nyelvtani egyszereggel kezdték, vagyis feltettek néhány ismétlő kérdést. Jó volna megvalósítani, játékos formában is lehetséges (az indukciós szöveg mindig ad erre apropót). Vannak a tankönyvben ismétlő feladatok elhelyezve, ezekre vissza-vissza kell térni, ugyancsak állandóan ismételni kell az új anyagot, hogy az valóban úgy rögzüljön, mint – régen – az egyszeregy. Ezeket a dolgokat egy életre meg kell jegyezni, később nemigen van rá mód. A nyelvtanban nem az új anyag tanítása okozza a gondot, hanem a felejtés. Folyamatos, következetes ismétlés nélkül semmit nem ér a munkánk, mert a gyerek mindent elfelejt. (Egyébként a memorizálásban nagy szerepe van a tananyag szemléltetésének, a jó példáknek, az illusztrációknak, mert a memóriát a sorrend és az asszociációk működtetik.)

Módszertani tanácsokért, kérjük, forduljanak a szerzőnek Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségiig című könyvéhez (Trezor Kiadó).

Az új anyagot feldolgozó óra lépései

1. Az előkészítés
 - a) Az új anyagrész elhelyezése a tanítás folyamatában.
 - b) Az érdeklődés felkeltése, a motiváció.
 - c) Az óra céljának megfogalmazása.
2. Az új anyag bemutatása vagy szemléltetés.
 - a) Az indukciós anyag bemutatása.
 - b) A példaanyag bemutatása és szemléltetése.
3. Az elemzés és általánosítás.
A nyelvtani fogalom kialakítása, illetőleg a helyesírási ítélet kialakítása.
4. Az új ismeret nyelvi-logikai megfogalmazása.
A nyelvtani fogalom esetében a meghatározás,
a helyesírási tudnivaló esetében a szabály megfogalmazása.
5. Az ismeretek megszilárdítása.
 - a) Az elsődleges rögzítés.
 - b) Az összefoglalás.
 - c) A házi feladat.
 - d) A következő óra eleji számonkérés.

Megjegyzések: Az indukciós szöveg mindig egy érdekes olvasmány (a könyv későbbi elolvasása iránti érdeklődés felkeltését is szolgálhatja, szándékosan választottunk a korosztály érdeklődésére számot tartható könyvekből). A szöveget olvassa fel egy gyerek, beszéljünk röviden róla (a szövegre vonatkozó kérdések rendszerint ott vannak a könyvben, ezeket – vagy hasonlókat – tegyen fel a tanító). Utána a tanító – a könyv példáját, kiemeléseit stb. alkalmazva – dolgozzon a táblán, a gyerekek a füzetben. A meghatározást, illetőleg a szabályt közösen fogalmazzák meg. Ezután olvassák el a könyv levezetését és az általánosítást. Mondja el egy-két gyerek, a példákkal együtt. Utána jöhet az elsődleges rögzítés (ez elemzés vagy gyakorlatok megoldása). Mindig indokoltassunk!

Javítsunk ki minden házi feladatot! Írassuk le újra, ha nagyon hibás, vagy ha össze van csapva. Legyen a lap alján egy leválasztott rész a javításokra. Az órai munkát is nézzük át gyakran.

A pótlásos feladatokat írassuk le összefüggően.

Jegyezzük meg: a magyarázat és indokolás nélküli folyamatos feladatmegoldás nem vezet sehova. Ekkor szoktak a gyengébbek leszakadni.

Az integráció elve

Az integráció elve azt jelenti, hogy a nyelvtan és a helyesírás tanítása a nyelvhasználatba van beágyazva. A szöveg, a párbeszéd mindig jelen van, mindig kell beszélni, a beszédet megérteni, olvasni, írni. Nem az irodalom- és a nyelvtanórák összekeveréséről van tehát szó, hanem az egy-
sleges szemléletmódról. Az olvasmánytárgyaláskor is szükség van nyelvtani magyarázatokra. A gyerekeknek azt kell megérteniük, hogy nyelvtan nélkül nincsen sem szövegértés, sem fogalmazás, sem műveltség.

A továbbiakban csak megjegyzéseket fűzünk az egyes órákhoz, és megadjuk néhány nehezebb feladat megoldását (bár ezek sem igazán nehezek, a tanítónak nem jelenthetnek gondot).

1. óra, Bemutatkoznak új szerepükben a Vadliba őrsként és Magdi néni

Beszélgetés a gyerekek (nyári) olvasmányairól, főleg a Keménykalap és krumpliorr című Csukás-regényről (a tanítónak frissen el kell olvasnia). Meg lehet említeni azokat a könyveket, melyekből az indukciós szövegek származnak. Jó, ha a tanító beszerzi és az osztályban tartja őket, s ha lehet, olykor felolvas belőlük, vagy szorgalmiként számon kéri később a gyerekektől. Ezek Gerald Durrell könyvei, Benedek Elek mesekönyvei, Wass Albert: Erdők könyve és Tavak könyve, Válogatott magyar népmesék, Mikes Lajos: Sanyi manó könyve, Török Sándor: Csilicsala csodái, Lázár Ervin: Bikfi-bukfi-bukferenc és a többi könyve, Erich Kästner: Május 35., Carlo Collodi: Pinokkió

2. óra, Év eleji ismétlés: szöveg, mondat, szó

Mindig olvassa fel egy gyerek vagy a tanító az indukciós szöveget, a többi pedig kövesse a könyvben. A felolvasás után legyen egy kis beszélgetés. A kérdéseket tegye fel a tanító.

8. f.

Elcserélném kezdődő náthámat más, hosszabb ideig tartó betegségre. Jelige: „Egy kis pihenés.”

Kétszer ad, ki gyorsan ad. Ez természetesen nem érvényes a pofonokra.

(Ha van idő, lehet komoly, illetőleg mókás hirdetéseket készíteni. Hf. is lehet.)

3. óra, A mondatfajták

Az óra a házi feladat ellenőrzésével és számonkéréssel kezdődik. Ajánlatos először néhány kérdést feltenni az osztálynak, végigzongorázni az anyagon, utána egy-két gyerek feleljen. A mondatfajtákat itt még csak a beszélő szándéka szerint tanítjuk, az ismeretek az igemódok után bővülnek.

2. f.

A patkányok és az egerek gyakran besurrannak a házakba, hogy táplálékot, szaporodási lehetőséget és téli menedéket keressenek.

Efféle mondatfajta gyakran végeztessünk, olvasmánytárgyaláskor is. Az ellenkező művelet a mondatbővítés, ez is fontos gyakorlat, kérdések alapján lehet végezni.

8. f.

Fel kell olvasni mondatonként a szöveget.

A hosszabb mondatokban vessző lehet a) a felsorolás miatt, erre a 12. f. után hívjuk fel a figyelmet, b) a tagmondatok határán (több mondat van összekapcsolva – a gyerek nem ismeri a tagmondat terminust), c) megszólítás után, d) értelmezős szerkezetben (a gyerek a pontosítás szót használhatja), e) módosítószók után (véleményt kifejező szók után, ilyen a *sajnos*).

9. f.

Gyakran végeztessünk ilyen feladatot, azaz a mondat szavakra való felbontását, főleg hallás után. Hasonlóképpen a szavakat is bontassuk fel hangokra, a sorrendre ügyelve. Ezek első osztályos gyakorlatok, de itt is kell végeztetni. Az okot nem kell magyarázni: a gyerekek a fogalmazásokban gyakran egybeírják a szavakat, s gyakran kihagynak vagy felcserélnek betűket, főleg a gyengébbek, de a gyors észjárásúak is. A szerialitás felszínen tartandó téma.

10. f.

az, bútorokat, egész, éjszaka, ember, feje, fölött, mintha

12. f.

Bagoly, denevér, egér, patkány is lakhat a házban.

A pelék táplálékot keresnek a házakban.

Előfordul, hogy mosómedvék szállják meg a padlást.

Szívesen olvasnék többet az állatokról, ha több időm lenne.

A 2. m. a kakukktojás. A hogy és a ha előtt vessző kell.

4. óra, A szófajok

Tersánszky Józsi Jenő: Misi mókus kalandjai – ez a másik híres mókus.

1. f.

mászkált, meglengette, lesz – ige; mókus, fákon, szükségem – főnév; veres, bojtos – melléknév

2. f.

vitatkozni, gyűjteni, vájni – főnévi igenév

én, te, ő, mi, ti, ők – személyes névmás

3. f.

fatörzs, mókuspapa, mogyoró, odú – köznév

Wass Albert, Erdők könyve, Morzsa – tulajdonnév

4. f.

ige: mászkált, volt; köznév: erdő, foglalkozás; tulajdonnév: Wass Albert, Erdők könyve; melléknév: veres, komoly; személyes névmás: én, ő, mutató névmás: azt (vonatkozó: aki; határozatlan: egyik, másik; általános: semmi – ezeket még nem kell tanítani); főnévi igenév: vájni, gyűjteni; igekötő: le, föl

5. f.

A köznevek kis kezdőbetűvel, a tulajdonnevet nagy kezdőbetűvel írjuk.

A múlt idő jele mássalhangzó után egy *-t*, magánhangzó után két *-tt*.

6. f.

Ha az igekötő és igéje közé egy harmadik szó ékelődik, mindhárom szót külön kell írni, pl. *el akarja mondani*.

7. f.

igék: mosolyog, nyavalyog, zsvajog, émeleg, vijjog, sülyed, sompolyog, osztályoz, furulyázik, selypít (Vigyázat! A *zsvaj* mint *aj*-végű *j*-vel van, a *zsvajog* ebből van képezve. Őt *aly* végű szó van: *tavaly, bivaly, karvaly, padmaly, guzsaly*.)

főnevek: sirály, papagáj, zsvaj, tartály, karaj, tavaly, osztály, tutaj, furulya, gereblye, kályha, bélyeg

melléknévek: terebélyes, bojtos, szenvedélyes, szívélyes, rejtélyes(en), szilaj

5. óra, Az ige

1. f.

van, felelte, segít, húzódik, eszik, feleselt, fogunk, tévedsz, ráér, mérgeződött, hozzávágott, kivájt, tetszik, keress

2. f.

segít, mérgeződött, vitatkozni fogunk

3. f.

(nem) érek rá, tévedsz, van

4. f.

feleselt, gyűjtött, kivájt, fejtett, volt, segített

fejt – ha a *fejt* 'bont, megold' ige, akkor jelen idő, 'bélést fejt, rejtvényt fejt'

ha a *fej* ige, akkor múlt idő, 'tehenet fej'

5. f.

húzódik, eszik, tetszik

A kérdések megválaszolása után olvassák el közösen, hangosan a túloldali ismétlő összefoglalást.

Hf.

húzódik meg, feleselt vissza, (nem) érek rá, mérgeződött meg, hozzávágott

Nem árt a házi feladatot az órán előkészíteni. Az összefoglalás utolsó tétele kapcsán foglaljuk össze az igekötőkkel kapcsolatos tudnivalókat, vagy legalább hívjuk fel a figyelmet arra, hogy az igekötő állhat az ige után is.

Lehet olyan feladatot adni, hogy írják le a szövegből a másképp írjuk – másképp ejtjük eseteket (igazság, tévedsz, tetszik) vagy a hosszú magánhangzós szavakat. Ehhez hasonló feladatot mindig lehet adni, s biztosítva van az állandó ismétlés.

6. óra, Az igekötő

1. f.

Az igepárokkal mondatokat kell mondani, s akkor a gyerekek érzékelik a különbséget. A gyerekek csúszott a jégen. Csúszott az út. – Sokáig, folyamatosan. A gyerek elcsúszott. – Hirtelen, egy pillanat alatt, nem csúszott tovább, befejezettség.

3. f.

A kislány bebeszélte magának, hogy kövér. Apu felbeszélte az utcáról az emeletre. A gyerekek kibeszélték a barátjukat. Anyu lebeszélte a gyereket az esti moziról. Nagypapa elbeszélte a történetet. A szülők megbeszélték a család terveit.

7. f.

A nagy fiú letorkolta a kicsit. A futballisták lekicsinyelték ellenfelüket. A néni lepocskondiázta a szomszédját. A fiúk leszamarazták a lányokat. A nagyszájú lány letolta barátnőjét gyávasága miatt.

Kakuktkojások (nem igekötős szavak): leány, lebeg, lecsó, legel, legény, lepény

Hf.

A vonat elindul. Az autóbusz hátratulat. A kerékpáros megáll. A csónak kiköt. A vitorlás kifut. A repülőgép felszáll. A hajó kifut. A komp kiköt. (Más lehetőségek is vannak.)

7. óra, Az igék helyesírása

1. f.

megcsodálták, felvetette, megkérdezte, elvégezni, megörült, pillantott meg

4. f.

át-ül, be-lát, el-inál, fel-enged, ki-vár, le-mászik, meg-erősít, rá-lép, szét-esik, túl-él, fel-adat, meg-ismerés, el-intézés, meg-érteni, ellen-őrzés, egybe-írás, külön-írás

5. f.

Pisti meg tudta oldani a példát. Lajcsika el fogja hozni a házi feladatot. Meg kell magyarázni neki a leckét. Kati fel akarja mondani a verset. Süle meg szeretné venni a gépkutyát. A malacka ki akart mászni az ólból.

Hf.

Anyu megfőzte a levest. Pisti lefőzte a versenyben Karcsit. A rendőr benézett az ablakon. A tanító elnézte a gyerekeknek a csintalanságot. Kivágták a száraz fát. Felvágták tüzelőnek. Apa átnézett a szomszédba. Lali ránézett a kutyusra.

8. óra, A névszók: a főnév, a melléknév, a névmás

2. f.

főnevek: király, Nagy Lajos, lovag, páncél, Buda, kő | |vár, sisak | |rostély, Tisza, rejtély, kopja, lándzsa, kopja | |fa

melléknévek: igazságos, budai, harcias, bátor, sötét | |kék, kövér, dölyfös, bolyhos

névmások: ő, én, te

3. f.

személynevek: Toldi Miklós, Bence

állatnevek: Ráró, Buksi, Micó

földrajzi nevek: Visegrád, Nagyfalu, Erdély, Buda, Duna

4. f.

Toldi Miklós híres vitéz volt. – vitéz – főnév

A vitéz daliák hőiesen harcoltak. – vitéz – melléknév

9. óra, A névszók helyesírása

2. f.

zseb|é|ből, állat|o|t, leg|kis|e|bb, hamaros|an, egymagá|ban

A kötőhangzót mindig különítsük el, ahogyan másodikban tanítottuk; csak így lehet egyértelműen elkülönítve a tő és a toldalék.

6. f.

dunai, balatoni, tiszai, budai, szombathelyi, veszprémi, dunaújvárosi

A Duna hazánk legnagyobb folyója. Verne Gyula híres regénye A dunai hajós. Stb.

Hf.

Odú, savanyú, keserű, mogyoró, erdő, vörös bundájú, barna szemű, vitatkozó

10. óra, A szó részei

3. f.

kert|edet, kert|ünk, kert|ben, kert|ek, kert|et

5. f.

fedez|d (fel), kert|et, ének|e, állat|ok, csöndes|en, csöndes|ebb

7. f.

állat|o|k, kert|e|k, ház|a|t, kép|e|t, figyel|d, figyel|t

Gyakorlás

kocsi|k, Zsolti|val, olvas|o|tt, olvas|o|k, olvas|t|a|m

Hf.

hajó|t, hajó|k, pad|o|k, ceruzá|val, rajzol|t, rajzol|o|k, rajzol|t|a|m

11. óra, A szótő és a toldalék

3. f.

vezet|e|m, vezet|e|d, vezet|i, vezet|jük, vezet|itek, vezet|ik

kér|e|k, kér|sz, kér, kér|ünk, kér|tek, kér|nek

4. f.

mozdony|t, mozdony|nak, mozdony|hoz, mozdonnyal – mozdony|nyal, mozdony|on

kalauz|t, kalauz|nak, kalauz|hoz, kalauz|zal, kalauz|hoz

9. f.

nádimanó|k|ról, kotor|t|a, zseb|é|ből, láthat|o|d, legkis|e|bb|ik

10. f.

gyík|o|t, rovar|o|k,

gát|a|k|on, kis|e|bb|ik, gyerek|e|k|e|t

Hf.

– Ha megeszem a tejbegrízt, nagy leszek és erős.

– Jó, de ha majd nagy leszek és erős, akkor próbálja meg csak valaki azt mondani nekem, hogy egyem meg a tejbegrízt!

12. óra, Másképp ejtjük – másképp írjuk

1. f.

föd|t|ék, halad|t, megáll|t|a|k, elszakad|t

3. f.

kezd|jétek, csinál|játok, cserél|jétek, beszél|jétek, old|játok, csomagol|játok, marad|jon, áll|játok

Megjegyzés: ezeknek az eseteknek nagy részét szótagolással lehet a legegyszerűbben tanítani, itt is kérjük a gyerekektől a szótagolást. Az utasítás az alsóbb osztályokban ez volt: Mondd magadban szótagolva, miközben írod!

Hf.

szelídség, zöltség, sietség, segítség, vitézség, igazság, község, egészség, készség, merészség

13. óra, A szótövek

1. f.

hurcol|ták, mászkál|tak, megment|ette
Gulliver|t, város|ba, mester|ek, lakat|tal

2. f.

almák, fák, körték, tevék

kanalak

kenyerek, poharak, szamarak

lovak, kövek

bokrok, tükrök

3. f.

almát, almáról stb. Változik a tő.

(Csak meg kell figyelni, nem kell a tőtípusokat megtanítani. Olykor figyelmeztetni kell a gyerekeket a helyes tőhasználatra, ne mondják azt, hogy *lók*, *bokort*.)

5. f.

megy, men|t, piszok, piszk|os, kölyök, kölyk|ök, dolog, dolg|a, mosolyg|ott, mosolyogni

14. óra, Mindent egyszerre!

1. f.

főnevek: álom, hal, rom, som, kuvik, gyík, csík, kopás, dobás, olvadás, ásás, írás

melléknevek: finom, korpás, tréfás

igék: hall, bánik, kopik, esik, nyúlik, feslik, ás

2. f.

gyermekjáték, harangjáték, jutalomjáték, kártyajáték, kockajáték, labdajáték, pásztorjáték, szójáték, csapatjáték, türelemjáték, tűzijáték, vígjáték, zongorajáték

Megjegyzés: az értelmező szótárakban a szócikkek végén fel vannak sorolva az összetételek.

3. f.

Marcinak(esti történet): bújik – bújtam, bújt; cserkészik – cserkésztem, cserkészett; les – lestem, lesett; lapul – lapultam, lapult; figyel – figyeltem, figyelt; botlik – botlottam, botlott

Péternek (robotkaland): csavar – csavarni fogom/fogja; repül – repülni fogok/fog; zuhan – zuhanni fogok/fog; rádiózik – rádiózni fogok/fog; száll – szállni fogok/fog; irányít – irányítani fogom/fogja

Az igealakok többes számban is lehetnek.

6. f.

Marci történetéhez: Gabi, Bolhás, Bogánics, Rezső, Csibi, Kajakos

Péter történetéhez: Astronef, Megatroyd, Androméda, Ghat, Atlan, Aznar

7. f.

kísér, kíván, kóborol, köszön, kuksol, kitér/kitér/kitör/kitúr, küld, kitűnik

8. f.

siettettem, mondta, jeget, forintot, itták, ették, útitárs, csődület

10. f.

zsúfoltság, bolondság, izgatottság, izzadság, fáradtság, igazság, vadság

15. óra, Álljunk meg egy szóra!

A nyelvhelyességi anyag összefoglalása.

A NÉVSZÓK

A nevek megfordíthatók: Árok Zsolt → zsoltárok, Bogár Katica → katicabogár stb.

A tulajdonnév és a köznév különbségére most vagy később fel lehet használni.

16. óra, A főnév és fajtái: a tulajdonnév és a köznév

1. f.

tündér – Szille, király – Tókirály, hal – Kosztrus

Hf.

Arany János, Csukás István, József Attila, Kányádi Sándor, Kassák Lajos, Móricz Zsigmond, Petőfi Sándor, Tompa Mihály, Vörösmarty Mihály, Wass Albert

Természetesen, a gyerekek más példákat is írhatnak. Ajánlatos a nevek leírását gyakorolni.

17. óra, A tulajdonnév fajtái: a személynevek és az állatnevek

5. f.

Kelep, Krekk, Piu, Tik – a madár hangja a névadás indítéka

Szigonycsőr, Hosszúláb, Hószakáll, Villáska, Csupafej – a madár külseje a névadás indítéka

Lenge, Villám – a madár repülése a névadás indítéka

Mámi – rucamama, ezért Mama=Mámi a neve

18. óra, A tulajdonnév fajtái: a földrajzi nevek

2. f.

személynevek: V. László, Hunyadi László, Szilágyi Mihály, Hunyadi Mátyás

földrajzi nevek: Buda, Pest, Duna, Budai Vár, Vár

19. óra, A tulajdonnév fajtái: a címek és az intézménynevek

Ebben a leckében sok példa van a címekre és az intézménynevekre. Sokat lehet beszélgetni a művekről. (Jó, ha a tanító beszerzi őket az év elején, s az osztályban is tart egy-egy példányt. Régen voltak osztálykönyvtárak.)

Geréb László: Búvár Kund – az író neve után kettőspont van.

Eolvastam Geréb László Búvár Kund című regényét – itt nem kell kettőspont, mert birtokos szerkezet, azaz Geréb Lászlónak a ... regénye.

Gyakorlásul ajánlatos a neveket lemásoltatni, lediktálni. Lehet válogató másolást vagy diktálást szervezni.

20. óra, A tulajdonnév fajtái: a márkanevek

2. f.

Nyírsznyassz – szabó, Dr. Csűrösavar – ügyvéd

21. óra, A tulajdonnevek helyesírása

2. f.

Széchenyi [szécsényi], Móricz [móric], Kossuth [kosút], Weöres [vörös], Eötvös [ötvös], Áprily [áprili]

Kiegészítésül: Thewrewk [török], Dessewffy [dezsőfi], Cházár [császár]

Hf. 2.

Zsuzsanna, Orsolya, Bella, Gabriella, Gizella, Attila, Károly, Johanna, Ibolya, Gergely, Csilla, Villó

22. óra, A névelős főnév

2. f.

Volt egyszer egy kiskakas. Ez a kiskakas talált egy aranypénzt. Hazavitte a pénzt a gazdasszonyának.

Gyakori hiba, hogy a gyerekek *a* névelőt mondanak magánhangzóval kezdődő szavak előtt is. Javítsuk őket.

23. óra, A névutós főnév

A névutó a magyar nyelv jellegzetes szófaja. Meg kell alaposan tanítani, mert egyrészt nem ismerik fel a névutókat, másrészt rosszul írják le őket.

1. f.

A macska a kutyaól mellett van. A kismadár a kutyaól fölött repül. A kisegér a kő alá bújik. A kövek a kutyaól körül vannak.

2. f.

Elöl megy Mámi, utána a kiskacsák. (határozószó, igével alkot szerkezetet)

A kiskacsák elbújtak a héja elől. (névutó, főnévhez kapcsolódik)

3. f.

kabátja alól, autó elé, feje fölé, háta mögé

4. f.

Jobb, ha mondatokat is írnak a névutós kapcsolatokkal, pl. A kirándulók a fa alatt pihennek.

5. f.

A gyerekek tanulják meg az irányhármasság szerint a névutókat. A legjobb, ha soronként le-diktálják őket, s megbeszélik a helyesírásukat.

6. f.

A *hol?* kérdésre felelő névutókban *-tt* van (mert magánhangzó után *-tt* van). Egyébként ez a lokatívuszi (helyhatározói) *-t*, ez van a *Pécsett*, *Kolozsvárt* alakokban.

A *honnan?* Kérdésre felelő névutókban az *ó/ő* hosszú, az *ü* rövid.

7. f.

Itt ritkább névutók szerepelnek: *miatt*, *nélkül*, *múlva*, *szerint*. Tanulják meg ezeket is a gyerekek (helyesírásuk miatt is, a *szerint* különírandó). Beszéljék meg a *miatt-végett* használati különbségét.

24. óra, A ragos főnevek I.

1. f.

csuprok, lábasok, tányérok; kaput, pólyást, levest; füsttel, azzal; konyhába; rézkondérban

2. f.

kapun át, tűzhely fölé, tűzhely mellett

3. f.

tűzről, szélesen, háromlábú, tűzhely mellett, kaput

Mindegyik szóalakban van egy tipikus helyesírási probléma, beszéljék meg.

4. f.

Alice, Hercegnő, Fakutyák (csak Alice tiszteli meg, ezért csak az ő beszédében van nagybetűvel)

5. f.

halak, bálnák, cápák, farkasok, rókák, medvék, nyulak, őzek, tevék, szamarak

A nyúl-nyulak típust lehet külön gyakorolni (híd, ín, víz, tűz, kút, rúd, úr, lúd, út, fűz, szűz).

6. f.

diót, mákot, mandulát, mogyorót, rizst, banánt, mandarint, kókusz

Hf. 1.

öklöt, fedelet, poharat, körmöt, kanalat, tavat, magvat (magot), vödröt, füvet, lovat

2. egy jó tippet tudok, a levelet várom, a gyereket meglökték, a tükröt a szobában hagytuk, egy beszámolót fogsz tartani, a tanítót megkérdezték,

25. óra, A ragos főnevek II.

2. f.

Sanyi manó *vígan* repült keresztül a réten. Sanyi manó kezében *seprűjével* repült. Látta, hogy a vasorrú bába házának ajtaja *tárva-nyitva* van. A vasorrú bába tüzet rakott konyhája *sarkában*, a *kemencében*. Ez a szikra és hamu *gyönyörűsége*s színű volt.

Megjegyzés: A kérdésekre adott válaszos gyakorlat nagyon fontos, sokat kell gyakorolni, bármelyik szövegen. Sajnos, 4. osztályban nincsen mondat – a 2000. évi kerettanterv eltörölte –, de ezzel a gyakorlattípussal elő lehet készíteni a mondatnemi elemzést. A mondatrészek megállapítása a kérdésektől függ, itt feltesszük a kérdést, megadjuk a választ, éppen csak a mondatrészt nem nevezzük meg. – Hasonló gyakorlat a kérdések alapján történő mondatbővítés.

3. f.

Sanyi manóról olvastunk az iskolában. Sanyi manó történetét Mikes Lajos írta. Sanyi manó bekukuskált az ablakon. A vasorrú bábát látta, amint tüzet rakott.

Gyakorlás

nagyobbak, furcsább, legnagyobb, legkerekebb, feketébb, legtöbbet, később, többen

26. óra, A ragos főnevek III.

1. f.

A ló *bocsánatot* kért. A ló *hangtalanul* nevetett. A ló lenézett a harmadik *emeletről*. A ló ette a *virágokat*. Mindnyájan visszasétáltak a bácsi *szobájába*. Mindez *május 35-én* történt.

2. f.

Az 1. feladatban és itt is a helyesírást kell megbeszélni. Leíratjuk a szót, utána felidéztetjük a szabályt.

Hf.

1. lovam, zabbal, kocsiba, szekérbe, kötőfék, nyeret, sarkantyút, szőrén, sóra, tengeren

A következő órán a szavakat és a kifejezéseket (*szőrén üli meg a lovat, egy jó sóra*) magyarázni kell.

2. volna – lett volna, abrakolnám – abrakoltam volna, be nem fognám – be nem fogtam volna, tennék – tettem volna, kötnék – kötöttem volna, ülném – ültem volna, átugorna – átugrott volna

27. óra, A ragos főnevek: a -val, -vel rag

1. f.

A nehézségi fokozatok szerint tanítjuk meg a *-val, -vel* rag helyesírásának eseteit.

Első fok: *ajtóval* – a tő és a rag tisztán, változás nélkül jelentkezik.

Második fok: *tanárral* – a hasonulásos esetek, egyjegyű mássalhangzóval, a helyesírásnak megfelelő kiejtéssel

3. f.

Harmadik fok: *busszal* – hasonulásos esetek, kétjegyű mássalhangzóval, *busszal, kalapáccsal, ággal, parázzsal, vadásszal, rizzsel, királlyal, sirállyal, ármánnyal*

Negyedik fok: *polccal* – a hasonulásos esetek, egyjegyű mássalhangzóval, de a kiejtésben rövidülés van, szótagoltatni kell: *polc-cal* stb.

Ötödik fok: *tölgyel* – hasonulásos esetek, kétjegyű mássalhangzóval, a kiejtésben rövidüléssel, szótagoltatni kell: *tölgy-gyel*

Ezeket csoportonként el kell magyarázni, többször is le kell diktálni (először soronként, később oszlopban, válogató diktálással stb.).

4. f.

tekercesel – ige, A szerelő vezeték tekercesel.

tekerccsel – főnév, A szerelő a tekerccsel a kezében mászott fel az oszlopra.

5. f.

bablevessel, malacsülttel, lepénnyel, gyümölcsel, szörppel, ásványvízzel, fagyalittal

6. f.

Petőfi Sándor: Arany Lacinak

28. óra, A -val, -vel ragos főnevek gyakorlása

2. f.

tavasszal, ősszel

Megjegyzés: A *-val, -vel* ragos főnév sokféle határozó lehet, a példában időhatározó; de lehet módhatározó is (A gyerekek hangos trappolással szaladtak, Gonosz nevetéssel nézett rá a varázsló). Ezt nem kell tanítani, csak azért említjük meg, hogy a tanító ne csak az eszköz- és a társhatározós eseteket sulykolja.

3. f.

A fokozatok bővítése következik.

Hatodik fok: a tulajdonnevek ellátása a *-val, -vel* raggal.

Enikővel – Jánossal

Károllyal – Ferencsel – Szabolccsal

A nehezebb eseteket a felsőbb osztályokban tanulják.

4. f.

Jancsi kedveli a szomszéd bácsit. Jó kedvvel fogott a tanuláshoz. – A szakács felnyársalta a nyulat. Hadonászott a nyárssal. – Anya sokat talpalt ez után a ruha után. A cipész vastag talppal látta el a cipőt.

29. óra, A főnév: összefoglalás

1. f.

sárkány, legény – kút, gyep

2. f.

Gonosz Varázsló – személynév

3. f.

sárkányát, legényt – Mit? Kit?

4. f.

fejekkel, varázskötelekkel, nevetéssel

(A múltával névutó, eredetét tekintve ragos igenév.)

5. f.

kút mellé, szempillantás alatt, idő múltával, (három) hét múltával

6. f.

a palotában, az alvó legényt

7. f.

vándorlástól

Mitől?

gyepre

Hová?

palotában

Hol?

bődülésére

Mire?

sárkányát

Mit?

fejekkel

Mikkel?

varázskötelekkel

Mikkel?

gúzsba

Mibe?

legényt

Kit?

tömlőcében

Hol?

nevetéssel

Hogyan?

vasajtót

Mit?

8. f.

Ez a feladat vázlat alapján kér rövid összefoglaló feleletet. Ilyen típusú feladatot mindig kell adni, így lehet a gyerekeket a logikusan felépített beszédre szoktatni.

9. f.

Ilyen típusú feladatot mindig lehet összefoglaló órán adni. Megadjuk a példákat, s a példák alapján mondják el a szabályokat.

30. óra, A számnév

2. f.

2 – két vagy *kettő*. Azt kell tudatosítani, hogy jelzői szerepben a *két* használatos: *két gyerek*; állítmányként a *kettő*. A gyerekeknek ezekkel a terminusokkal még nem lehet a használatot megmagyarázni. Azt viszont megértik, hogy főnév előtt a *két* használatos: *két alma*, önmagában a *kettő*: *egy megy egy az kettő, kettő a hiba* (=három a kislány, sok a hiba).

3. f.

A *tizennyolc* stb. típusban a helyesírást kell gyakorolni: *n + ny* (szótagoltassuk).

4. f.

Hosszúk a magánhangzók: *tíz*es, *húsz*as.

A *tíz* és a *húsz* helyesírását meg kell tanítani. A szabály: mindig hosszú a magánhangzó, kivéve a sorszámnévben (*tizedik*, *huszadik*) és az összetételi előtagban (*tizen-*, *huszon-*). A *tízen túliak társasága* szerkezetben az eredeti számnév van.

Hf.

A házi feladat kapcsán ajánlatos megjegyezni, hogy elbeszélésekben, leírásokban – általában irodalmi szövegekben – betűvel szoktuk a számokat írni (AkH. 288.).

31. óra, A számnév fajtái

2. f.

Három a magyar igazság, egy a ráadás. Ahol négyen jóllaknak, az ötödik sem marad éhen. Négy lába van a lónak, mégis megbotlik.

3. f.

Akinek a kevés nem kell, a sokat sem érdemli. Sok van a rovásán. Sok lúd disznót győz.

4. f.

A két Lotti, Az ezeregy éjszaka, A 101 kiskutya, Hófehérke és a hét törpe, A három kismalac, Az ördög három arany hajszála

5. f.

Balogh Péternek 7 gyereke volt, hat lánya és egy fia. 3, mert nagyanya – anya (az is gyerek) – gyerek

Hf.

január 31	július 31
február 28	augusztus 31
március 31	szeptember 30
április 30	október 31
május 31	november 30
június 30	december 31

32. óra, A határozott számnév fajtái

1. f.

Anna negyed nyolckor indul el otthonról. Fél nyolcra már az iskolába ér, pedig a házirend szerint csak háromnegyed nyolcra kell megérkezni.

AkH. 291. Ezeket az eseteket különírjuk, be kell gyakorolni.

2. f.

A gyerekek vásárolnak a szünetben. A büfénél állnak sorban. Kriszti az első, Anna a második, Marci a harmadik, Jóska a negyedik.

2. f.

(A tanítónak tudnia kell, hogy a háromszor számhatározó, a négyen számállapot-határozó. Ha egyéb ragok járulnak a számnévhez, akkor szófaji átcsapás történt, a számnév főnévi értékű, alkalmi főnév, pl. *Öt kalitkában* van papagáj ~ *Ötben* van papagáj. Hasonló a helyzet a dátumokban: *1848-ban*, itt főnévi értékű az 1848. Ha ilyen esetekben a gyerek számnevet mond, nem baj. Ha elég értelmes, meg lehet magyarázni a különbséget.)

Kérdést írathat a tanító: háromszor Hányszor? Hárman Hányan?

33. óra, A keltezés helyesírása

3. f.

Ötször nyolc az negyven. Hétszer hat az negyvenkettő. Tizenkétszer három az harminchat. Tíz-szer kettő az húsz.

Ez tkp. helyesírási probléma (ötször, hétszer, tizenkétszer – összeolvadás, tízszer – írásban jeletlen teljes hasonulás).

négy hegedű, egy tuba, egy szaxofon, két kürt, két cintányér, három dob

Hf.

Ez is helyesírási feladat, a táblára íratva ellenőrizzük.

34. óra, A számnév: összefoglalás

Most egy táblázat segítségével kell összefüggően felelni.

1. f.

Előbb írassuk le többféleképpen az aznapi dátumot. Utána mondják el összefüggően a szabályokat.

2. f.

fél, negyed, nyolcad, harmad

Írassunk mondatokat!

Érdekesség: harmadfél = két és fél, vagyis a harmadik résznek a fele.

Az olvasmány számnevei

Hat, kettő, négy, harminckettő, tizenkettő

Hf.

„...hat rézpénz, ez a keresetem. Kettőt ebből az életre költünk, négyet pedig a fiainak adok, s az biza olyan, mintha csak az árokba lökném.”

Az öreg paraszt keresete hat rézpénz. Ebből kettőt az életre költenek, négyet a fiának ad, s ez olyan, mintha az árokba lökné. A harminckett fogából már csak tizenkettő maradt.

Ilyenkor gyakoroltassuk a függő beszédet (kontextusos beszédet), s így megfogalmazva kérjük a leckét.

35. óra, A névmások: a személyes és a mutató névmás

2. f.

A piros a kedvenc ruhám. Négy év után már jól ismerem Krisztit.

Hf.

A verset írassuk le másnap is emlékezetből. (Figyelmeztessük a gyerekeket, hogy tanulják meg.)

hüvelykujj, mutató ujj, középső ujj, gyűrűs ujj, kis ujj

Ez helyesírási feladat is, ellenőrizzük a táblára írva, később is térjünk vissza rá.

36. óra, A kérdő névmás

A kérdő névmás tanításakor vigyázzunk arra, hogy a szabályhoz igazodjunk: személyre, dologra (főnévi), tulajdonságra (melléknévi), mennyiségre (számnévi) kérdez. A többi kérdőszó – Hol? Mikor? Hogyan? – határozószó! Ha a gyerekek belekeverik, tisztázzuk a különbséget.

37. óra, A névmások: összefoglalás

1. f.

A hosszú magánhangzós szavakat szótagoltassuk: *er-re, eb-ben*. Mindig ezt tegyük, ha nem ejtik, következésképpen nem hallják a hosszúságot.

3. f.

ezzel ~ evvel, azzal ~ avval Mindkét változat helyes.

4. f.

ilyen, olyan, milyen, melyik; ennyi, annyi, mennyi (Szótagoltassuk!)

5. f.

A másolás után – később többször is – diktáljuk le a névmásokat. A *semmilyen* és a *semennyi* gyakorlására külön ügyeljünk.

38. óra, A névszók: összefoglalás

1. f.

Az efféle találósjátékot minden óra elején lehet játszani (tkp. elmondjuk a szabályt, s kérjük a terminust).

Ismét táblázat alapján kérjük az összefüggő felelést.

2. f.

A feladatot beszéljük meg, soroltassuk fel a tanult névszókat, ezek lesznek a csoportok.

Főnevek: halas | |tő, hintó, vasaló, hátas | |ló, lekvár, kő | |vár, betű, haj | |tű, tej | |bár, barbár, lépcső, kép | |cső, keselyű

Melléknevek: zöld, világos | |zöld, kicsi, sötét | |lila, savanyú, keserű

Számnevek: tizen | |öt, huszon | |nyolc

Névmások: ennyi, ugyan | |ennyi, akár | |milyen, annyi, milyen, vala | |milyen

AZ IGÉK

A gyerekszaj mottó nyelvi tréfa: a gyerek a felsorolásra mondja azt, hogy ragozás. A gyerekeknek már tudniuk kell harmadikból, hogy az igéknek van ragozásuk. (Talán értelmesen tanítják őket valamelyik idegen nyelvre, s onnan is tudják.) Ez a kis tréfa jó apropó egy kis beszélgetésre az igékről.

39. óra, Az igeragozás

A tanító olvassa el a Pinokkiót, ha esetleg nem olvasta.

1. f.

Meg kell beszélni a feladatot, egyrészt a rövidítéseket mondassuk végig, utána személyes névmással és igealakokkal mondassuk végig egy paradigmát. Utána lehet a szövegből kikerestetni az igealakokat.

2. f.

Fel kell idézni a három igeidőt, példákkal.

érdekel, otthagya, fogom meginni

3. f.

Ezt a feladatot érdemes a táblára is felírni, a múlt idő jelét bekarikázni, s színessel átírni a -t előtti mássalhangzót, ill. a -tt előtti magánhangzót.

otthagya, kinyílt, mondta, fölült, kérdezte, mondták
tette, fölnézett, itta

4. f.

fél|sz, elpusztul|o|k, akar|tok, kinyíl|t, otthagy|t|a

5. f.

megbánod, tette be, föl is ült

ittad – iszom, iszol, iszik, iszunk, isztok, isznak

7. f.

A vázlat alapján kell összefüggően elmondani az ígéről tanultakat. Az ilyen feladatoknál arra is ügyeljünk, hogy a jól beszélő tanuló után mondja el a gyengébb is.

8. f.

Ügyeljünk az igényes nyelvhasználatra.

Ha megnövök, veszek magamnak egy autót. Már most takarékoskodom, és a perselyembe dobom a forintokat. A házban segítek egy öreg néninek, ezért is kapok néhány forintot. Fagyira a szüleimtől kapok pénzt.

Gyakorlás

A méhész mézet perget. Hosszan pergett a dob. A fa rezgeti a levelét. Rezgett az ablak a mennydörgéstől.

40. óra, Az igemódok

Ez nehéz anyag, gondosan kell tanítani. Ez még csak az első, az áttekintő lecke, ne menjünk bele a részletekbe.

A fogalmak ismeretlenek lehetnek. A felszólítást értik, a feltételt esetleg több példán kell magyarázni: ha jó lennék, ha megírnám a leckét stb. Vigyázzunk, hogy valóban feltételes módot mondjanak. A ható ige nem feltételes módú – *írhatok, elmehetek* –, ha belekeveredik a példákba, mondjuk meg.

Itt kell azt tisztázni, hogy a mondatfajta lényege az igemód! Harmadikban ugyanis a tartalom (a beszélő szándéka) alapján állapították meg a mondatfajta milyenségét.

(Jó, ha a tanító tisztában van a következő finomsággal: a kijelentő mondatban lehet feltételes módú ige: *Szeretnék egy autót, Harmad kakasszókor jönnék nézésedre*, ezekben a feltételes mód a szerény közlést fejezi ki. A gyerekeknek ezt nem kell tanítani, de megkérdezhetik, hogy miért van a kijelentő mondat szabályában az *általában* szó, míg a másik kettőben *mindig* van.)

A felkiáltó mondat majdnem olyan, mint a kijelentő. Ne keverjük össze a felszólító mondattal.

1. f.

Hát akkor gondozd! Hát akkor öntözd! Hát akkor törődj vele!

2. f.

Bizony nem gondozza a virágját. Bizony rá se néz.

3. f.

Bárcsak volna egy szép virágom!

Hf.

Álljatok fel! Nyissátok ki a munkafüzetet! Töltsétek ki a feladatlapot! Pótoljátok a hiányzó részeket! Menjete ki az udvarra! Figyeljete!

41. óra, A kijelentő mód

A beszélgetés nagyon fontos: kijelentő mondatokat kíván.

Az indukciós szöveget ajánlatos kétszer is megvizsgálni: először a kijelentő mondatokat kell megkeresni, majd a kiemelt példákat kell megvizsgálni és az első általánosítást megfogalmazni; másodszer a kijelentő mondatokban az igeidőket kell elemezni, s a második szabályt ezután kell megfogalmazni.

42. óra., A kijelentő mód, gyakorlás

3. f.

Ügyeljünk a szabatos mondataalkotásra.

5. f.

van|0 megy|e|k fölkeres|e|m ráborul|o|k zokog|o|k locsol|o|m sír|o|k vál|ik

6. f.

A helyesírási szabály: Néhány igében hosszú az *i*, az *ú* és az *ű*: fúj, fűt, gyújt, gyűjt, hűt, nyújt, sír, szűr, zúg. A mondatok felolvasásakor ügyeljünk a kiejtés időtartamára. Később kérjük számon ezeket a szavakat. A példamondatok segítenek az emlékezésben.

8. f.

émelygett, engedélyezte, feszélyezi, gombolyította, gömbölyítette, hömpölygött, korhelykedik, kóvályog, megmétélyezte, mosolygott, perselyeztek, ráspolyozza, sompolygott, szipolyoz, támo-lyog, megtébolyodott, tévelygett, viszálykodtak, zsindelyezik

Némelyik ige jelentése ismeretlen lehet, ezeket a legcélszerűbb mondatba foglaltatással és/vagy rokon értelmű szavak mondásával magyaráztatni. A tövet is érdemes magyarázni: métely, persely, ráspoly, szipoly, zsindely.

9. f.

Ez is helyesírási probléma, meg kell tanítani, később is számon kell kérni.

írni, ír, írás – irkál, irka rúg, labdarúgó – rugdos, rugó sűg – sugdos

hízik – hizlal túr – turkál

Hf.

A 8. feladatra való emlékezést kéri számon.

43. óra, A kijelentő mód, gyakorlás

Muci története olvasható a szerzőnek *33 téma a szövegértő olvasás fejlesztésére* című könyvében, de bizonyára másutt is.

3. f.

megszelídítettem, kísérgetett, hallottam, fogytak

Lehet a szövegből több igealakot is áttenni múlt időbe. Fel lehet olvasatni a szöveg utolsó előtti bekezdését jelen időben.

Ajánlatos a szöveget elmondani 3. személyben, vagyis függő beszédben. Ezt mindig gyakoroltatni kell, ha van rá idő.

4. f.

A szabály: t+sz írása (összeolvadásos jelenségek), elemzéssel lehet tudatosítani: *tő* + *-sz* személyrag, lát|sz stb.

5. f.

láttok, szerettek, kergettek, látogattok, mutogattok, nótáztok, etettek – ti (T/2.)

Érdekes homonima is van a sorban: ti kergettek, ők tegnap kergettek.

7. f.

Homonimák hasonlóképpen: szedtek, sülyedtek. Mondatokat kell íratni.

8. f.

A homonim eseteket ez után a feladat után is meg lehet tárgyalni.

Hf.

A házi feladat egy olyan gyakorlattípust kér, amely régebben divatos volt: vers átírása prózában. Igaz, hogy meggyilkolja a verset, de olykor hasznos. Azt kell gyakorolni, hogy a gyerekek a tartalmat tömören adják vissza, tartsák meg az eredeti sorrendet, használjanak néhány új szót vagy kifejezést.

44. óra, A felszólító mód

A szóelemek szerinti elemzést is közösen kell végezni, mert új és nehéz. A *j* módjelet kell észrevétetni. Azt is meg kell tanítani, hogy a felszólító módban is van olyan eset, amikor nincs módjel, vagyis 0: vár|*d*. Itt szerkezet *tő* + *-d* személyrag (ez egyben a helyesírási szabály is).

1. f.

Ezek első elemzésre alkalmas, tiszta példák: vár|*j*, kér|*j* stb.

2. f.

ad|*j*|a|*k*, ad|*j*|ál, ad|*j*|o|*n*, ad|*j*|unk, ad|*j*|a|*tok*, ad|*j*|a|*nak*

Ilyenkor első lépés a *tő* felismerése, ez mindenütt azonos, nem gond. Utána jön a módjel. A kö-tőhangzóról való ismereteket fel kell eleveníteni, tudatosítása nagyon is fontos, különben nem lesznek a gyerekeknek tiszta fogalmaik se a *tőről*, se a *toldalékról*. A 3. személyben van egy *-n* rag (ugyanaz, mint a népnyelvi alakokban: *megyen*, *teszen*; ha ezeket ismerik a gyerekek, megértik).

3. f.

járj, de többiben a kiejtésben eltérés van: maradj, fonj, kenj (összeolvadás), parancsolj, szólalj, hagyj (írásban jelöletlen teljes hasonulás).

Ajánlatos felolvasatni, elemeztetni, azután hosszabb alakokat mondatni/íratni, s a hosszabb alakokat szótagoltatni: fon-jál stb.

Hf.

Olyan kis történetet kell írni, melyben szerepel a *szállj* és a *várj* igealak.

Ezek nagyon fontos gyakorlatok, ti. az elszigetelten tanított, elemzett igealakot visszahelyezik a természetes szituációba.

45. óra, A felszólító mód, gyakorlás

1. f.

Az előző órai indukciós anyag, más – problémátlan – igével.

Utána kérjük számon az előző órai ismereteket. Itt rögzítsük a rövid alakok szerkezetét. Az egyikből a rag hiányzik, ezért rövid (*kérj*), a másikkól a módjel hiányzik, ezért rövid (*kérd*).

4. f.

szere|*j*|e|*tek*, hív|*j*|átok, kér|*j*|e|*tek*, küld|*j*|étek, vár|*j*|átok, üzen|*j*|e|*tek*, gondoskod|*j*|o|*n*, vár|*j*|o|*n*

Hf.

maradjatok, várjatok, készüljétek, menjétek, lépkedjétek, lépjétek

46. óra, A felszólító mód helyesírás: *dj*, *gyj*

Ez a lecke – és több hasonló – a másodikban tanított – másképp írjuk másképp ejtjük esetek magasabb szintű ismétlése. Ezekben esetekben mindig szótagoltatni is kell.

(Itt kell megjegyezni, hogy negyedikben a tárgy-as-alanyi ragozás megkülönböztetését nem tanítjuk, de a gyerekek a használatot tudják, ezért vannak tárgy-as ragozású példák is. A helyesírási problémákat a felszólító módhoz kellett kapcsolnunk, de ezen igealakok nagy része azonos a kijelentő mód tárgy-as ragozásban.)

7. f.

Ez nagyon fontos gyakorlat, ilyen formában nem szokták csinálni: az igealakot egészben helyes kiejtéssel kell felolvasni, utána szótagolva, végül a tövet önmagában kell kimondani.

47. óra, A felszólító mód helyesírás: *lj*, *lj*

Ezek írásban jelöletlen teljes hasonulások. Azért nem olyan nehéz, mint a többi eset, mert itt a helyes ejtés megengedi a betűejtés, tehát: [éjjen] vagy [éljen]. A gyerekek talán ezt nem érzékelik, őket még nem befolyásolta az íráskép. Ezért a szabály csak a teljes hasonulásos változatot hozza.

Ezek a feladatok nyilvánvalók. Nagyon fontos tanács: ismételjük őket, ahányszor csak lehet. Be kell gyakorolni.

48. óra, A felszólító mód helyesírása: nj, nyj

Ajánlatos mindegyik gyakorlatot „forgatni”, vagyis diktálni, mondatba foglalni az igealakokat. A szavak jelentését mindig meg kell beszélni.

4. f.

Ne moccanj... Petőfi Arany Lacinak c. verséből van.

Ne menj, rózsám, a tarlóra! ... Egy magyar nótából van.

Álljunk meg egy szóra!

A dialógus A magyar nyelv szövegmutató szótárára utal (szerkesztette Papp Ferenc, Akadémiai, 1994). Ez a szótár nagyon hasznos a helyesírás tanításában, nem kell a példákat összevadászni, ott vannak egymás után. Sok helyesírási probléma van a szövegben, ez a szótár a szöveg szerint rendezi a szavakat.

49. óra, A felszólító mód helyesírása: msh. + d

1. f.

vár|d, emel|d, olvas|d, kapcsol|d, néz|d, játsz|d, metsz|d, edz|d

Foglaltassuk mondatba: Játszd le a második menetet is!, Metszd le a száraz gallyat!, Edzd magad mindennap! (vö. 4. f.)

5. f.

kérd el, vágd le, keverd meg, szeleteld fel, törd össze, emeld fel, kapcsold be

Hf.

Kérd el a leckét!, Vágd le ezt a rózsát! Stb.

lemosod, mosd el

Ugye, délután lemosod az autót? Mosd el ezt a lábost!

50. óra, A felszólító mód helyesírása: d + d

Az előző óra folytatása, a felszólító mód tárgyas ragozás E/2. rövid alak nehezebb esetei.

Az óra elején feltétlenül idézzük fel a msh.+d szabályt, példákkal, táblán, kiemelve.

1. f.

old|d, told|d, tud|d, szed|d, fogad|d, kezd|d, küld|d, hord|d, áld|d

Ajánlatos előre venni a könnyebb eseteket: tudd, add, szedd.

2. f.

Táblán dolgozzunk, magyarázzunk, utána írják le a gyerekek a mondatokat a füzetekbe.

3. f.

A tollbamondást a táblán ellenőrizzük (írja fel előre a tanító, takarja le).

4. f.

Táblán közösen ajánlatos megoldani. Ellentétező feladat, azért nehéz.

ír|d – mond|d, tol|d – told|d

5. f.

ő mond – te mondd kijelentő mód, E/3. – felszólító mód E/2.

ő küld – te küldd

6. f.

Jóska kockás inget hord. Hordd le a fát a pincébe!

Jóska most éppen egy számtanpéldát old meg. Oldd meg a második példát is!

Jóska kezd most beszélni. Kezdd el a mesét!

Hf.

old|d, hord|d, kezd|d, szed|d, mond|d, szid|d

52. óra, A felszólító mód helyesírása: mgh. + dd

(Jó, ha a tanító tisztában van azzal, hogy ez általános törvény, pl. ez érvényesül a múlt idő jelének írásában: mgh. + tt, vö. AkH. 39.)

Itt az sz-szel bővülő v tövű igék vannak (a lesz kivételével): tesz, vesz, hisz, visz, esz(ik), isz(ik) – az -ik személyrag.

1. f.

hidd el, vedd meg, tedd el, edd meg, idd meg, vidd oda

A másik oldalon két nehezebb eset van. A teljesség kedvéért itt említettük meg a jön felszólító módját. A másik az egy szótagos, hosszú magánhangzóra végződő igék esete. Ezeket teljesen szabályosan írjuk: *lőj* stb., csak a kiejtés zavaró. A rövid alak követi a mgh. + dd szabályt.

52. óra, A felszólító mód helyesírása: ss

2. f.

csináltass, hallgass, áltass, vess, fizess, vezess, köss, üss

Csináltass nekem egy szép ruhát! Hallgass, ha mások beszélnek! Ne áltass engem, mondd meg az igazat! Vess be reggel minden ágyat! Fizess az üzletben! Vezess, én majd követlek! Aztán jó üzletet köss! Ne üss rá nagyot!

Álljunk meg egy szóra!

A suksükölést magyarázza a dialógus. Javítsuk a gyerekek beszédét, tapintatosan, következetesen.

Hf.

1. kövessed – kövesd, szellőztessed – szellőztesd, rángassad – rángasd, borogassad – borogasd, szorongassad – szorongasd, látogassad – látogasd

2. Kövesd a jó példát! Szellőztesd ki a tantermet! Ne rángasd a kutyát! Borogasd a torkod! Ne szorongasd a kezem! Látogasd meg a beteg osztálytársad!

53. óra, A felszólító mód helyesírása: ts

2. f.

taníts, építs, fejts

4. f.

szépítsd, sejtsd, állítsd

Szépítsd a szobádat! Ne csak sejtsd a szabályt, hanem tudd is! Ne állítsd, hogy ott voltál, mikor nem voltál ott!

6. f.

Feltétlenül a táblára írva ellenőrizzük.

Gyakorlás

Tisztítsd meg a zöldséget! Nagyítsd fel ezt a képet! Élesítsd meg a kést! Erősítsd meg a homokvárat, mert összedől. Homorítsd a melled!

54. óra, A felszólító mód helyesírása: egyen, igyon

Ezek azok az esetek, amikor a *j* módjel *gy*-vé alakul; ezt jó tudni a tanítónak, de nem kell tanítani. Egyébként az okos gyerek megkérdezheti, hogy miből lett a *gy*. (Ha a gyerekek anyanyelvjárásában van ilyen hangváltozás, lehet rá hivatkozni: borjú ~ borgyú.)

Hf.

Pista, írd meg a leckét! Ödön, mondd fel a verset! Irén, hallgass meg a lemezt! Lali, tanítsd meg a szabályt! Joli, olvasd el a könyvet! Imrus, nézd meg a filmet!

Írjad, mondjad, hallgassad, tanítsad, olvassad, nézzed

55. óra, A felszólító mód helyesírása: ss, zz, ssz, ddz

Ez az írásban jelölt teljes hasonulás négy esete, de nem kell még így tanítani. Egyszerűen, hallás után kell menni, nincsen *j*, hanem a tővégi hang.

3. f.

nézzed, másszad, eddzed, ill. ásd, főzd, bogozd

játszik, látszik, metsz, tetszik

esél, nyesel, vésel; ill. tapossál, lökdössél, köpdössél

Hf.

2. játsszátok, hámozzátok, kínozzátok, számozzátok, hozzátok, tanulmányozzátok, öntözzétek, tűzzétek

Számozzátok be a füzeteitek lapjait! Hozzátok ide a házi feladatokat!

56. óra, A felszólító mód írása, gyakorlás

1. f.

A hibásan írt szó: kicsináljak (mit csináljak). Az író a gyerekek beszédét akarta utánozni.

2. f.

képzeld, aludj, feküdj

6. f.

feküdj, aludj, lépkedj, mentsd meg, ne gyötörd

8. f.

mondjatok, hagyjatok, álljatok, fonjatok, hunyjatok, mossatok, foltozzatok, másszatok, eddzetek
mondd, hagyd, álld, fond, hunyd, mosd, foltozd, mászd, edzd

Hf.

2. készítsétek, nézzétek, keressétek, javítsátok, másoljátok, készítsétek, tisztáazzátok, sajnáljátok

57. óra, A feltételes mód

1. f.

szeret|né|k, szopogat|ná|m, mutogat|ná|m, dicseked|né|k

Hf.

2. én olvasnék – ők olvasnák stb.

58. óra, feltételes jelen, feltételes múlt

1. f.

járt volna, szerette volna, szeretett volna

2. f.

lenne, lehunyta volna, befoghatta volna

3. f.

feltételes jelen: lenne; feltételes múlt: lehunyta volna, befoghatta volna

4-5. f.

elér|né|m, kímél|né|m, leszakít|a|ná|m (a tő után kötőhangzó van)

Kakuktkojások: benne, bálna, béna, fene, királyné

Hf.

Szívesen játszanék Zsuzsival, mert kedves lány, de a mamája féltené, ritkán engedné a játszótérre. Pedig úgy szerettem volna vele labdázni. A többiekkel labdázhatnék, de Zsuzsi akkor is hiányozni fog.

59. óra, Az igék összefoglalás

2. f.

kijelentő mód: vagyok, dörögte, kell, gondoltam, zsongott, bekiáltom, mondom, gondolod, van
feltételes mód: szerettem volna, lenne, hozzáfognál

felszólító mód: tessék, várj, vitatkozz

4. f.

A jövő idő nem szerepel a szövegben.

8. f.

dönt|ö|tt|e|k, alakít|a|nak

9. f.

tehetnének

10. f.

álljatok körül, kérdezzétek, nyugtatgassák, becézzétek, bömböljön, tanakodjanak, döntsenek, alakítsanak, álljanak, zengjék el, sírj, dübörögjön, akadjon, legyenek, mondja, kezdjed, mondogassák, széledjenek szét, hordják

60. óra, Az igék: összefoglalás

A táblázatok alapján kell összefüggően beszélni az igékről.

1. f.

vigyázzatok, simulj, füttyülj, légy, röpj, nevessetek, hintsd, bújj, vess, földjétek, vigyázz, legyen

7. f.

kifáradt, maradt, aludt, haladt

SZÓALKOTÁS

A bevető párbeszéd jó alkalom arra, hogy elbeszélgessünk a gyerekek szóhasználatáról. Az *auto-szaurusz* kapcsán meg lehet kérdezni, hogy ők használtak-e furcsa szavakat. A *tökjő* és a *szupi* kapcsán szóba jöhet egyrészt a *király*, *sirály*, másrészt a rövidítések (*telcsi*, *kösz*). A *nyelvelési bajaid* kissé szemtelen megfogalmazás, egyéni szóalkotás. A *nyelvel* tkp. szájal, visszabeszél, ezért szokatlan a nagymamának mondva.

Ezt a fejezetet nagyon elevenen, szövegeken kell tanítani. A cél az, hogy figyeljenek fel a szóalkotási lehetőségekre, a kreativitásra. Ezért kerül ebbe a fejezetbe a metafora (nem kell megnevezni, a névátvitelt vagy a képes beszéd kifejezést inkább megértik).

61. óra, A szóalkotás

Ez a lecke a szóalkotás néhány lehetőségét tekinti át: névátvitel, szóteremtés, szóösszetétel, szóképzés, szöveggyűlés.

Hf.

Ezt a házi feladatot biztosan szívesen készítik el. Mondjuk meg a gyerekeknek, hogy a szavakat jegyezzék fel egy-egy papírra, próbálják a jelentésüket megfogalmazni. Utána rakják a papírokat ábécérendbe, végül másolják le a füzetbe.

62. óra, A névátvitel

Ez a fejezet nagyon fontos, mert a szöveg megértésében fontos a névátvitelek megértése, megérzése. A tanítónak azt kell megértetnie, hogy a névátvitelnak alapja van, ez közös tulajdonság vagy cselekvés. Ezt az alapot – közös tulajdonságot – szemléltetik a rajzok. Az olvasmányok esetében is erre a „közös tulajdonságra, cselekvésre” rá kell kérdezni.

1. f.

régi autó – dinoszaurusz, a közös bennük: mind a kettő kihalt, nem létezik már

3. f.

szöcske-bokán jön az álom – könnyedén, észrevétlenül

Hf.

az asztal lába – olyan az alakja, mint az ember lába

a korsó/üveg nyaka – olyan hosszúság, mint az ember nyaka

villanykörte – olyan a formája, mint a körtének

a számítógép egere – olyan az alakja, mint az egérnek

az ablak szárnya – olyan, mint a madár szárnya

a szekrény háta – olyan, mint az emberé

a korsó hasa – kerek, mint az ember hasa

63. óra – A szóösszetétel

Gyakorlás

királyné, királykisasszony, szobalány, királyfi, gombostű, drágagyöngy

Gyakorlás

Elmosogattuk a boros poharakat. Anya vett egy készlet borospoharat. A föld alatti járatokban vakond közlekedik. A földalatti Budapest egyik látványossága. Micó kis macska. Nemrég született négy kismacska.

Hf.

olvasókönyv, nyelvtankönyv, tolltartó, ceruzahegyező, munkafüzet

64. óra, A szóösszetétel: gyakorlás

1. f.

világszép nádszálkisasszony

2. f.

Az első szavakat adjuk meg: arcjáték, falióra, állólámpa, arculcsapás, hullámpapír, darutoll, báránnyelű, hajóállomás

3. f.

ablak-üveg, ellen-őr, gát-építés, madár-étkező, műszer-olaj, nyelv-iskola, ing-ujj

4. f.

játéklabda, játékautomata, játékbolt, játékszabály, játékszer

5. f.

mosógép, aratógép; fénykép, árnykép

Gyakorlás

Tündérr királynő, Tündérország, királynő, királyfi, rubintánc, szappanbuborék, alapfokú, tündériskola, gyémántasztal, kristálybojt

Hf.

2. ősz-ember, páncél-ing, sarok-oszlop, sertés-ól, szarvas-agancs, madár-etető

3. kékeszöld, sárgásbarna, szürkészöld

4. semmirekellő – haszontalan, szemrehányó – vádoló, széllébelet – megbízhatatlan, szélhámos, nagyralátó – törekvő

65. óra, Az ikerítés

Hf.

Vette a cókókóját, és hazament. Lesz neked csihipuhi! Vegyél nekem egy irnyó-pirinyó kiskutyát! Tarkabarka ruhába jelent meg. A gyerekek tipegtek-topogtak a hideg udvaron. A zacskóvak zirgett-zörgött az egész előadás alatt.

66. óra, A szóképzés

1. f.

ép|ít, szép|ít, tan|ít, kék|ít, gyors|ít; ép|ül, szép|ül, tan|ul, kék|ül, gyors|ul

2. f.

nagyujj, padtárs, ruhatár, komaasszony; bátorság, kelet, budapesti, füles

Kakukktojások: mos, kos, orvos

Hf.

Az első tőszó (kezdet), *-at*, *-et* képzővel, a második *-t* tárgyragos.

Minden kezdet nehéz. A kertet fel kell ásni. Stb.

67. óra, Játékos szóképzés

Ezek többnyire kicsinyítő képzős szavak.

A kedveskedő terméknevekkel a vevőt csalogatják: pari, sali stb.

Beszélgétek meg... A szójáték alapja a homonímia. A *hathatós* (*hatékony*) szóban a *hat* ige van, nem a *hat* számnév.

Hf.

2. ló ~ lovacska, tyúk ~ tyúkocska, cica ~ cicuska, kutya ~ kutyus, kutyi, kutyuska, kutyácska, kutyuli stb.

68. óra, Igenevek képzése

Az igenevekkel kapcsolatos bonyodalmakkal nem kell foglalkozni. A főnévi igenév és a folyamatos melléknévi igenév felismerése nagyon fontos.

Gyakorlás

Holnap meg fogom csinálni a leckémet. Holnap már el lehet kezdeni a virágok ültetését. A nyáron el fogunk menni kirándulni a hegyekbe. Meg kell mondani az igazságot.

1. f.

kérdő, számoló, felelő, bámuló, zörgő, nevető, éneklő, vásárló, hulló, fogyó

2. f.

eladó, suhogó, simuló, vehető, repedő, kopogó, ropogó, vehető, egéretető

3. f. A melléknévi igenév képzője lehet hosszú -ó, -ő.

4. f.

A melléknévi igenév képzője lehet -t vagy -tt, mássalhangzó után -t, magánhangzó után -tt.

Hf.

álló, játszó, hintázó, nézegető, ismétlő, érdeklődő

A tábla előtt álló gyerek felel. Stb.

69. óra, A szóképzés, gyakorlás

1. f.

sós, eszes; oktalan, kortalan, alaptalan

2. f.

okoskodik, merészkedik, ökörködik

3. f.

okoskodszt, merészkedszt, ökörködszt

4. f.

barna hajú, piros ruhájú Ezeket a szerkezeteket külön kell írni.

5. f.

igazság, merészség, egészség, készség, fáradtság, izzadság, makacsság, **malacság**

6. f.

csitítgat, állítgat, számítgat, szépítget

görbít, gyógyít, gyorsít, szürkít, szelídít

Kakukktojások: a) pacni, zokni, vekni; b) ajtó, lottó, totó, tető (az ajtó és a tető nyelvtörténeti szempontból igenév, de ezt már nem érezzük).

70. óra, Melléknév képzése tulajdonnévből

Gyakorlás

Rákóczi Ferenc-i kiáltvány, Jelky András-i utazás, Joseph Haydn-i zene, Gábor Áron-i ágyú, Vörösmarty Mihály-i költemény

71. óra, Melléknév képzése tulajdonnévből

1. f.

alföldi – Alföld, somogyi – Somogy, zalai – Zala, budapesti – Budapest, pécsi – Pécs, esztergomi – Esztergom, pannonhalmi – Pannonhalma, tihanyi – Tihany, tokaji – Tokaj, egri – Eger, badacsonyi – Badacsony, szekszárdi – Szekszárd, kecskeméti – Kecskemét, makói – Makó, szegedi – Szeged, kalocsai – Kalocsa, hortobágyi – Hortobágy, tiszai – Tisza, balatoni – Balaton

72. óra, Összefoglalás, gyakorlás

2. f.

Gyakorító igék: csörög, nyekeg, potyog, dörög, pufog. Rövid mássalhangzó van bennük.

Mozzanatos igék: csörren, nyekken, pottyán, dörren, puffan. Hosszú mássalhangzó van bennük.

3. f.

A Zirzurr ikerszó, hangutánzó. A Mikkamakka eredete Miska macska (egy pösze kisgyerek nem tudta kimondani).

4. f.

kutat – kutatás – sarkkutatás, gyárt – gyártás – bútorgyártás, szállít – szállítás – áruszállítás

6. f.

kutyaól, kutyasétáltatás, kutyaaidomítás, kutyakomédia

7. f.

hegy, gép, kép, ütés, kés, szíj

8. f.

A templom – rakéta névátvitel alapja a hasonlóság, a hosszú alak. A harangoznak – palintáznak szóteremtés hasonlóság alapján történt, a palintáznak elvonás + képzés a hinta-palítából

9. f.

A hav- tőből vonta el a kisgyerek a hav főnevet, mintha a ló helyett azt mondta volna, hogy lov, veréb helyett vereb. Téves analógia történt, okos hiba.

Hf.

Anya még egyszer lerajzoltatta a gyerekekkel a képet.

ÉV VÉGI ISMÉTLÉS

Kilenc kíváncsi kicsi kígyó

kicsi, kígyó, kifli, kilenc, kímél, kiváló, kíváncsi, kilincs, kiló, Kína, kínál, király, kísér, kicsoda, kíván

A j hang jelölése

igék: mosolyog, nyavalyog, sajog, zsvajog, émelyeg, vijjog, sompolyog, osztályoz

főnevek: sirály, papagáj, tartály, szenvedély, karaj, veszély, szilaj, tutaj, bivaly

melléknevek: szívélyes, mosolygós, szeszélyes, szenvedélyes

névmások: semmilyen, ugyanolyan, ilyen, olyan

73. óra, Szöveg, mondat, szó

2. f.

Kijelentő: Akkor megcsókolja szüleinek kezét,...

Kérdő: Ugyan hova mennél?

Felszólító: Ne menj el, galambom!

3. f.

Hiányzik a felkiáltó és az óhajtó mondat.

4. f.

Ültessük el tavasszal a virágpalántákat! Töltsük óvatosan az olajat! Mélyítsük még a gödröt! Nyissuk ki a kaput! Tüntesse el óvatosan a nyomokat az indián.

5. f.

virágpalánta, étolaj, sírgödör, futballkapu, lábnyom

Hf.

megcsókolja, anyja, menj, hagysz

74. óra, Hangok, betűk, szótagok

3. f.

dzseki, dzsem, dzsessz, dzsida, dzsogging, dzsóker, dzsúdó, dzsungel, dzsúsz

Hf.

Fűzfalovon, fűzfasípon, kakukkfűvel, kakukkszóval, kocogva, szívvel, tele, tutogva

75. óra, A szófajok

1. f.

igék: nekiláttunk, volt, vett, süttött

főnevek: mosdás, tarisznyának, kenyér, szalonna, hagyma, indulás, kemencéből, tarisznyámba, édesanyám, kenyérsütéskor, vakarékból, dagasztóteknőről, tésztából, madár, kenyeret

melléknevek: igazi, formájú, kis

névmások: abban

igenév: levakart (tészta)

névelő: a, egy (madár), egy (kenyeret)

névutó: után, mellett

igekötő: (vett) ki, le(vakart)

2. f.

török (lovas) – melléknév, (öt) török – főnév; a magyarok – főnév, magyar (vitéz) – melléknév; német (vasasok) – melléknév; (öt) némettel – főnév

3. f.

8 főnév van. Az intézménynév egy név, egy főnévnek számít.

Hf.

sincs, lehet, nincs, van, lenne

76. óra, A szóragozás

1. f.

írt, olvasott, talált, keresett, gyűjtött, maradt

kezd, olvasd, hallgasd, tanítsd, tedd, edzd

mossad, játsszad, eddzed, főzzed, ássad, metsszed

fűzettel, könyvvel, tölgyvel, fogollyal, Károllyal, Kodállyal

2. f.

szidd, szidjad, szidjál, szidj; dicsérne, dicsérné; kitüntet, kitünteti; jutalmaznék, jutalmaznám; felolvasunk, felolvassuk; átadsz, átadod

A gyerekek nem tanulják a tárgyas és az alanyi ragozás közötti különbséget, ezért minden szóba jöhető alakot mondhatnak. Megadtuk az összes variációt.

77. óra, A szóalkotás

1. f.

A szövegrészletre a kicsinyítő képzős szavak jellemzők. Ezzel leplezi az író a szegénységet, enyhíti, kedvesebbé teszi.

2. f.

A Vadliba őrs neve több magyarázatot is kaphat: a gyerekek egyenesen mennek, mint ahogyan a vadlibák repülnek; vadállatot akartak, de szelídebb fajtát; szépek a vadludak; hangosak, mint a fiúk.

4. f.

Ezek gyakorító igék. Erről átalakítással is meggyőződhetünk: bólogat → többször, gyakran bólint

5. f.

szabadság – főnév, testetlen – melléknév, valóság – főnév, kicsiny – melléknév

Könyv- és könyvtárhasználat

Két fontos területen alapozzuk a könyv- és könyvtárhasználati ismereteket. Az egyik hatásrendszerrel direktnek, a másikat indirektnek nevezhetjük.

Nézzük először a direkt hatásokat. A tanév elején (Szövegek földjén I. 6. old.) látogassák meg a könyvtárat, figyeljék meg, hogyan csoportosítják a könyveket, keressenek a szabadpolcon. Fontosnak tartjuk, hogy a gyakorlatban ismerjék meg a könyvtárat, ne munkafüzetek feladatait oldják meg, hanem valós helyzetben tanulják meg a könyv- és könyvtárhasználatot, a tájékozódást a szabadpolcon és a katalógusban. Az egynyelvű szótárak és kézikönyvek használatát beépítettük a feladatsorokba. Fontos, hogy ezt mindig meg is tegyék a gyerekek. Ha kevés példányszámban áll rendelkezésre a kézikönyv, akkor ügyeljen arra a tanító, hogy mindenkinek legyen lehetősége használatuk gyakorlására.

Már az előző évfolyamokon is javasoltuk, hogy a tanító létesítsen osztálykönyvtárat, melyet a gyerekek a megbeszélte rend szerint használjanak. Gyakori eset, hogy az iskolai könyvtárból kölcsönöz a tanító egy tanévre könyveket, lehetőség szerint olyanokat, melyeket a tanulók kiegészítésére is lehet használni, de ne csak természettudományos könyvek legyenek, hanem szépirodalmi művek (verseskötetek, mesegyűjtemények, gyermekregények) is, esetleg több-féle olvasásra, felolvasásra ajánlott mű is. Így a gyerekek lehetőséget kapnak böngészésre, a könyvek gyakori forgatására akkor is, amikor az idő rövidsége miatt (pl. órák közti szünet) nem tudják felkeresni a könyvtárat. Előfordulhat az is, hogy ezek közül választanak házi olvasmányt vagy a tanító rendszeres felolvasásához könyvet.

A tanító rendszeres felolvasása direkt és indirekt hatás is egyúttal. Minden olvasásra buzdításnál eredményesebb, ha a gyerekek látják, hogy a tanító „használja” a könyvet, óra előtt az asztalára készíti, a tanítás során bemutatja azt, beszél a tananyaghoz kapcsolódó olvasnivalóról, felolvas belőle részleteket, ezzel felkeltve a gyerekek kíváncsiságát. Ebben az életkorban a kíváncsiság jelentős motiváló erő. Hatásos, ha az osztálykönyvtár polcáról emeli le a kötetet, mert így a gyerekek látják azt is, miért van szükség könyvtárra. Ugyanilyen fontos hatás, ha látják könyvvel a kezében a tanítót, vagy beszél olvasmányairól, esetleg mostani illetve gyermekkori kedvenc könyveiről.

Minden évfolyam olvasókönyvében alkalmazzuk azt a „fogást”, hogy a szemelvények végén feltüntettük a szerző nevét, a mű címét. Az eltelt évek során bebizonyosodott a feltevésünk, hogy ez olvasásra, kutatásra fogja ösztönözni a gyerekeket. A feladatfüzetben a szorgalmi feladatok között több könyv címét is megadtuk, ami kutatásra, a témában való elmélyedésre, rendszeres könyvtárlátogatásra, -használatra sarkallja a gyerekeket. Továbbá javasoljuk, hogy a tanító és a könyvtáros dolgozzon ki együttműködési tervet, mert a könyvtárosok a tanító első számú segítői a könyv- és könyvtárhasználatra szoktatásban.

A tanulási képességek fejlesztése

A tanulási képességet indirekt módon fejlesztjük, a szövegelemzések, a gondolkodási eljárások tanulása, az ismeretek megértése és megjegyzése, az aktív, kreatív és reflektív tanulási eljárások, a kooperatív tanulási formák révén – hogy csak a legfontosabbakat említsük.

Ezen kívül az olvasás megszerettetése és szokássá válása érdekében is eredményes az integrált magyar nyelvi és irodalmi program. A könyv és könyvtárhasználati ismeretek nem ötlet- vagy kampányszerűen kerülnek elő, rendszeresen használtatjuk az egynyelvű szótárakat: *Képes diákszótár*, *Szinonimaszótár diákoknak* című köteteket. A Képes diákszótár használatát azért javasoljuk, mert – mint a címe is mutatja – kifejezetten az iskolások számára készült, a rövidítések könnyen értelmezhetők, könnyű kiválasztani a szó keresett jelentését, és a megértést sok ábra segíti. A Szinonimaszótár diákoknak című kötet viszonylag új kiadvány, érdemes megvenni, mert könnyebben kezelhető, több segítséget ad a gyerekeknek, mint a Magyar szinonimaszótár.

Az olvasóvá nevelés érdekében tudatosan választottuk azt a megoldást, hogy az olvasókönyvben a szemelvények után feltüntettük a szerző nevét és a mű címét. Beváltak reményeink, mert ez a felkínált lehetőség felkelti a gyerekek érdeklődését, és további olvasásra, kutatásra ösztönzi őket.

A szociális képességek fejlesztése

A szociális készségek tanítása már egészen kisgyermekkorától szükséges, iskoláskorban különösen fontos a kortárskapcsolatok minősége. A rossz gyermekkori kortárskapcsolatok, a gyenge szociális készségek következtében sok esetben kognitív és tanulási nehézségek alakulnak ki serdülőkorban. Arra kell megtanítani a gyereket, hogy a problémáit ne agresszióval akarja megoldani, ne csak egyetlen „cselekvési terve” legyen, hanem probléma esetén több alternatív cselekvési terve, megoldása legyen.

Mit kínál az integrált magyar nyelvi és irodalmi program a szociális készségek fejlesztésére?

A szociális készségek fejlesztésének egyik legjobb eszköze a kooperatív tanulás megszervezése. Már harmadik osztálytól kezdődően egyre több együttműködést igénylő feladatot terveztünk a feladatfüzetekben. Ezek egy része csak szóbeli feladat (pl.: „...beszéljétek meg...”, „...beszélgetek róla...”), más részük viszont hosszabb ideig tartó együttműködést kíván (pl.: vita, mimetikus játék, dramatizálás, szövegelemzés). Azért is foglalkozunk kiemelten a kooperatív tanulás kérdésével, mert ezen az évfolyamon válnak képessé a gyerekek az igazi együttműködésre. Megfigyelések, tapasztalatok bizonyítják, hogy az iskolai életben sokkal több a versengés, mint az együttműködés. A versengés önmagában nem lenne rossz, ha nem zárna ki az együttműködés lehetőségét. A versengés célja a rivális, az ellenfél legyőzése, vagyis a győzelem. A versengés célja lehet a fejlődés is. Ebben a helyzetben a résztvevők nem ellenfelek, hanem partnerek, a köztük lévő kapcsolat szükségszerűen együttműködés. Így lehet összekapcsolni a versengést és az együttműködést. Ehhez azonban meg kell tanítani a gyerekeket az együttműködésre. Ezért a programunk sok együttműködést igénylő feladatot, s arra biztatjuk a tanítókat, hogy minél több kooperációt igénylő tanulási helyzetet teremtsenek. A vázlatok között mintaként közreadunk néhány ötletet.

Az ajánlott olvasmányok feldolgozása

Az alsó tagozatban többnyire még nem tanúsítanak ellenállást az ún. kötelező olvasmányokkal szemben a gyerekek. Ennek ellenére helyesebb, ha ajánlott irodalomként emlegetjük a házi olvasmányokat. Azért adtunk hosszú listát az ajánlott olvasmányokból, mert a gyerekek érdeklődése, olvasási kedve nagyon nagy eltéréseket mutat azonos évfolyamon is, de évről évre is. A tanító mindig úgy válasszon elolvasásra ajánlott könyvet, hogy az megfeleljen adott osztály érdeklődésének, érzelmi beállítottságának. Ez nem jelenti a gyerekek feltétel nélküli „kiszolgáltatását”, mert lehet és szükséges is őket hajlítani, ízlésüket, irodalmi igényességüket formálni, befolyásolni. A listát természetesen nem tekintjük teljesnek és véglegesnek, a tanító tetszése szerint kiegészítheti, változtathat rajta.

A harmadik osztályos kézikönyvben részletesen foglalkoztunk a házi olvasmányok, előkészítésének és feldolgozásának módszertani kérdéseivel. Itt már csak arra hívjuk fel a tanító figyelmét, hogy mielőtt kijelöli a házi olvasmányt, gondosan tervezze meg a lépéseket, azt is, hogyan kíséri figyelemmel az önálló olvasásban való előrehaladást. Tervezze meg, milyen feladatokat ad a megértés, a befogadás érdekében és azt is, hogyan ellenőrzi azokat. Negyedik osztályban már feltétlenül szükséges fejezetenként illetve az előre felosztott részenként megbeszélni az olvasottakat – ha ezt lehetővé teszi a gyerekek fejlettsége –, fontosabb szempont a mű cselekményének szerkezete. A tanítói felolvasás is kapjon szerepet a mű otthoni olvasása és a közös feldolgozás, megbeszélés során. Az első tanítói felolvasás a mű iránti érdeklődés felkeltését szolgálja, a feldolgozás közben történő felolvasással pedig az otthoni önálló olvasáshoz ad további motivációt.

A feldolgozáshoz néhány szempontot megadunk segítségül:

Figyeljék meg a gyerekek

- a fontosabb eseményeket,
- mely események befolyásolják döntően az események alakulását,
- a legfontosabb helyszíneket,
- a szereplők jellemét és jellemük alakulását, változását,

- e változások okait és következményeit,
- a jellemek rendszerét,
- a főszereplők és mellékszereplők kapcsolatát,
- a szereplők cselekedeteinek indítékát és következményeit,
- az írói eszközöket a szereplők jellemzése, a helyszínek bemutatása, a hangulatok ábrázolása, az érzelmi állapotok leírása során,
- a mű szerkezetét (fordulat, tetőpont, csattanó).

Tudják

- megfogalmazni önálló véleményüket az olvasottakkal kapcsolatban,
- összehasonlítani a szereplőket, a szereplők tetteit, jellemét más művek hasonló élethelyzetben lévő szereplőivel.

A Kincskereső kisködmön elolvasását, feldolgozását feltétlenül javasoljuk. Persze nem úgy, hogy nyáron olvassa el a gyerek, és majd negyedik osztály év elején megbeszéli. Javasoljuk, mert a gyermekirodalom egyik gyöngyszeme tartalma és nyelvezete miatt is. Móra olyan világba vezeti a gyerekeket, ahol a szeretet, az összefogás, az egymásra utaltság, az empátia erkölcsi érték, erkölcsi alapállás. Ha azt akarjuk, hogy a felnövekvő nemzedék fogékony legyen mások szenvedésére, ha a szolidaritás érzését meg akarjuk alapozni bennük, ha erkölcsi magatartásukat formálni akarjuk, ha az agresszivitást, az önzést, a végtelen anyagiasságot ellensúlyozni akarjuk, el kell olvasni Móra Ferenc regényét. Sok szó- és kifejezés magyarázatra van szükség, de megéri a fáradság, mert nyelvhasználatuk is gazdagodik általa. Sokan hivatkoznak arra, hogy túl érzelmes, túl sok szomorúság van benne, a mai élettől távol vannak az események, a mai emberektől idegenek az élethelyzetek. Ezen az alapon a legtöbb magyar- és világirodalmi klasszikust kéne törölni olvasmányaink közül, sőt népmeséket sem lenne érdemes olvasni. A tanítón múlik, hogy mit emel ki, mit hangsúlyoz az olvasottakból, tehát az ő szerepe kulcsfontosságú.

A fentiekén kívül az is a regény elolvasása mellett szól, hogy a többi anyanyelvi órán – különösen a fogalmazásórákon – a program integrált volta miatt sokat hasznosíthat belőle a tanító. Kiváló nyelvi megformáltsága, nyelvi eszközei gazdag indukciós vagy gyakorló anyagot szolgáltatnak a nyelvtanórákhoz, a fogalmazásórákon reprodukív, félproduktív és produktív elbeszélő és leíró fogalmazások, jellemzések írásához.

Végül néhány gyakorlati tanács a Kincskereső kisködmön feldolgozásához.

Az ajánlott irodalom feldolgozására szánt órákat előre meg kell tervezni, s be kell illeszteni a tanmenetbe. A Kincskereső kisködmön esetében a következőket ajánljuk. Feldolgozása három egységben történjen, a tagolás szempontja a tartalmi összetartozás.

1. rész: 1–8. fejezet (A családi fészek melegében),
2. rész: 9–17. fejezet (Kilépés a világba),
3. rész: 18–23. fejezet (Küsmödi nyomában járva).

Az egyes részeknek adhat más címet is a tanító. A három egység 3 tanórát vesz igénybe, ezen kívül 1 órát szánjon a tanító az előkészítésre és 1 órát az összefoglalásra, összesen tehát 5 tanórát tervezzen a tanító a feldolgozásra. Javasoljuk, hogy vezessenek a gyerekek olvasmányi naplót. Az előre nyomtatott füzeteknél személyesebb, a gyerek számára is értékesebb, amit maga ír, lejegyezheti gondolatait, érzéseit, sőt az olvasás közben felmerülő kérdéseit. Adjon a tanító az egyes részekhez kérdéseket feladatokat, s mivel a gyerekek szeretnek rajzolni, rajzos feladatokat is.

Műfaját tekintve életrajzi ihletésű **meseregény**. Novellafüzér, az egyes novellák önmagukban is megállják a helyüket. Jól tagolható, ez segíti a gyerekeket az olvasásban. Gergő jellemfejlődése a kohéziós erő. A feldolgozás, a megbeszélések során fontos a tanítói irányítás. A gyerek hajlamos az eseményekre, a tartalomra koncentrálni. Vetesse észre a tanító a megjelenő természeti szépségeket, fedeztesse fel a társadalmi érintkezésben, a munkához való viszonyban, az önmagukhoz való viszonyban megnyilvánuló esztétikumot, és a stílus szépségeit. Fogékonyabb gyerekekkel a mű szerkezeti szépségét is érdemes észrevétni. A regény végén bezárul a kör: a malomházból indult, oda ér vissza, az első fejezet végén a temetőbe megy Gergő kishúga sírjához, a végén ismét a temetőt keresi fel, az édesapja sírjához megy.

A regényben végigkísérjük Gergőt az útján, tanúi vagyunk jellemfejlődésének. Tudjuk kik vették körül, kik illetve milyen tárgyak segítették őt az igaz úton maradni, kik vagy mik akadályozták őt útja során. Személetes, a gyerekek is tisztább képet kapnak, ha a szereplőket és a tárgyakat aszerint csoportosítjuk, hogy ki, mi milyen hatással volt Gergőre. Jól szemlélteti a viszonyokat a Venn-diagram.

pozitív hatás

szülei

tanítója

Malvinka

Messzi Gyurka

Cötkény varga

Péter apó

Titulász doktor

Ködmöntündér

Messzi Gyurka kalapja

ezüstköröm

Gáborka csizmái

metszetben

Báró cigány

Küsmödi

körtemuzsika

sarkantyús csizma

égbelátó

negatív hatás

Bordácsék

„Csontos Szigfrid”

Ajánlott olvasmányok felolvasásra és otthoni olvasásra

Almond, David: Szárnyak titka
Amicis, de Edmondo: Szív
Balázs Béla: Az igaz égszínkék
Bálint Ágnes: Hajónapló
Böszörményi Gyula: Gergő és az álomfogók
Csukás István: Keménykalap és krumpliorr
Dahl, Roald: Matilda három csodája
Fallada, Hans: Fridolin, a pimasz borz
Fekete István: A koppányi aga testamentuma
Fleuron, Svend: A vörös banda, egy róka család története
Hevesi Lajos: Jelky András kalandjai
Kästner, Erich: Emil és a detektívek
Kästner, Erich: Emil és a három iker
Knight, Eric: Lassie hazatér
Lagerlöf, Selma: Nils Holgerson csodálatos utazása
Lindgren, Astrid: Oroszlánszívű testvérek
Macdonald, George: A királykisasszony és a manó
Méhes György: Világhíres Miklós
Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön
Salten, Felix: Bambi
Spyri, Johanna: Heidi
Szabó Magda: Sziget-kék
Tatay Sándor: Kinizsi Pál

A képrejtvények megfejtése

Szövegek földjén I.

8/9. könyvtár
26/7. szerelem
28/7. Ildikó, Katalin
30/11. Matyi
32/9. tanító
38/8. éjfél
48/8. Cecília
61/7. sokoldalú
64/10. Lili vagy: baba
68/7. edény
71/7. könyvtár
72/7. nyomda
76/8. hentes
93/11. paripa
98/9. arany
104/7. labanc
110/8. harang

Szövegek földjén II.

10/8. zenekar
13/6. Juliánus barát
25/4. hintó
29/9. vándorlegény
30/8. tinta
35/5. forradalom
51/7. zongora
56/5. ajándék
60/7. aranyérem

ÓRAVÁZLATOK

Tantárgy: magyar nyelv és irodalom - nyelvtan

Tananyag: Az ígéről tanultak gyakorlása

Célok:

- a szófaji ismeretek megszilárdítása,
- a nyelvi tudatosság fejlesztése,
- a helyesírási készség fejlesztése,
- az együttműködési készség fejlesztése.

I. A tanult ismeretek gyakorlása

1. A szófajok felelevenítése

- főnév, melléknév, számnév, névmások (névszók)
- ige

2. Szavak csoportosítása szófajuk szerint (szókártyák a táblán elhelyezve)

a) Egyéni munka

A gyerekek a szavakat leírják a megfelelő szófaj mellé. A tanító nem adja meg a szófajokat, a gyerekeknek kell létrehozni a csoportokat is.

ég, lép, fél, kép, tép, néz, hét, vág, ért, kért

Ellenőrzés felolvasással

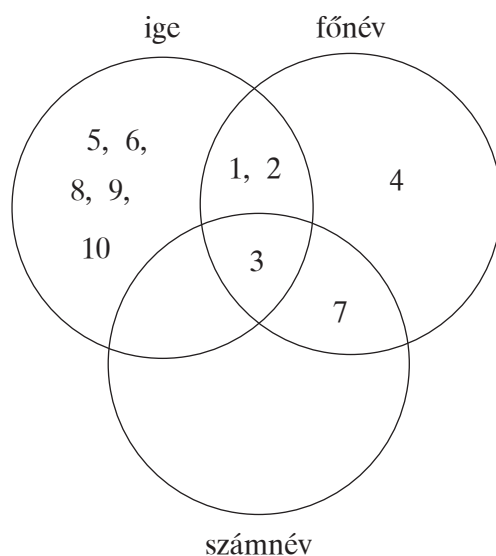
főnév: ég, lép, kép, hét

ige: ég, lép, tép, fél, néz, vág, ért, kért

számnév: fél, hét

b) Frontális munka

A fenti szavak Venn-diagramba rendezése a táblán

- c) A csoportosítás indoklása
Mondatalkotás, a szófaj meghatározása a mondatban játszott szerepe szerint (ég, lép, fél, hét).
3. Célkitűzés
Ma az ígéről tanultakat fogjuk gyakorolni, hogy még jobb legyen a helyesírásotok.
4. Az igék vizsgálata jelentésük szerint
cselekvést jelent: lép, tép, néz, vág, kért
történet-állapotot jelent: ég, fél, ért
5. Az igeidők gyakorlása csoportmunkában
A csoport: Az igék átalakítása: múlt idő E/3.
(égett, lépett, félt, tépett, nézett, vágott, értett(e), kért
B csoport: Az igék átalakítása: jelen idő T/3.
(égnék, lépnek, félnek, tépnek, néznek, vágnak, értenek/értik, kérnek)
C csoport: Az igék átalakítása: jövő idő T/2.
(égni fogtok, lépni fogtok, félni fogtok, tépni fogtok, nézni fogtok, vágni fogtok, érteni fogtok, kérni fogtok)
D. csoport: 4 mondatból álló történet alkotása az ég, fél szavak legyenek benne, ha ige szerepét játsszák, múlt idejűek legyenek.
Ellenőrzés: írásvetítővel, illetve a történet felolvasásával.
6. Az igemódok gyakorlása
A) Feltételes mód
Az igék átalakítása, az igeleválasztása és a módjel jelölése bekarikázással
– feltételes mód jelen idő: égne, lépne, félne, tépne, nézne, vágna, értene, kérne
– feltételes mód múlt idő: égett volna, lépett volna, félt volna, tépett volna, nézett volna, vágott volna, értett volna, kért volna
Ellenőrzés: felolvasással
B) Felszólító mód
Differenciált feladat
– segítségre szoruló: a fenti igék átalakítása felszólító mód E/2.
– többiek: a tanító tollbamondása után felszólító mód T/2. személyű alakban írják az igéket
lobban, fél, szól, hall, marad, néz, reszket, tüsszent, visz, jön
Ellenőrzés: írásvetítővel
7. Felszólító módú igealakok elemzése (szótő, módjel, személyrag)
lobbanjon, adjon, mondd, perduljete, fújjátok, szaggasd, húzzátok, jelentsd, láss, szaporázd
A helyesírás indoklása
8. A fenti igék mondatba foglalása szóban
9. Látó-halló tollbamondás
Vessétek a juhászt a kaszásverembe!
10. A felszólító módú igealakok kiírása a Himnusz 1. versszakából

II. Összefoglalás

1. Az ígéről tanultak összefoglalása
 - az ige fogalma,
 - az igeidők,
 - személyragok,
 - igemódok,
 - a felszólító módú igék helyesírása
2. Házi feladat

Tantárgy: magyar nyelv és irodalom – olvasás

Tananyag: Illyés Gyula Három kívánság című meséjének dramatizálása

Célok:

- a nem verbális kommunikációs eszközök használatának gyakorlása,
- a drámajáték elemeinek alkalmazása,
- az olvasási készség fejlesztése,
- a kifejező olvasás gyakorlása,
- az együttműködési készség fejlesztése

I. Előkészítés

1. A nem verbális eszközök használatának gyakorlása
Mutasd meg arcjátékkal, gesztusokkal
 - megilletődött, elfogult vagy,
 - nem akarsz hinni a saját szemednek,
 - meglepődsz valamin,
 - elámulsz valamit látva,
 - megijedsz,
 - dühös vagy, haragszol a barátodra, barátnődre,
 - durcáskodsz.
2. Célkitűzés. Eljátsszuk a Három kívánság című mesét.
3. A helyszín, a szereplők hangulatának elképzelése
Szógyűjtés: színek, fények, illatok, hangok

II. Dramatizálás

1. A mese legfontosabb mozzanatainak a felidézése
2. A cselekményváz bemutatása némajátékkal
Az értékelés szempontjai: Egyértelmű volt-e? Ha nem, melyik rész? Miért nem?
3. Differenciált munka
A) Kiscsoportos munkában a jelenetek kidolgozása némajátékkal
 1. csoport
nem nagyon ízlett a jó falat ...
hallott valami suhanást maga mellett ...
még mindig zsörtölődtek ...
 2. csoport
mikor beállított az ember, volt szájtátás ...
tanakodtak, hogy mi legyen még a két kívánság ...
olyan ügyetlenül csinálta, hogy feldöntötte a lábost ...
megijedt az asszony, kapkodott ... és szidta az urát ...
ott lógott az ember orrán a kolbász, le egészen a térdéig ...
 3. csoport
azon főtt nagyon a feje, mit készítsen vacsorára ...

meg volt bizony illetődve a szegény kis asszony ...
legyen három kívánságod, majd meglátom, mennyi eszed lesz magadhoz ...
hitt is meg nem is a szemének meg a fülének ...
egy szál kolbászt kívánt azzal, hogy úgyse lesz belőle semmi ...

B) A hangos olvasás gyakorlása. Feladat: az érzelmek kifejezése

A Jaj, de ügyetlen kend, bárcsak ... kezdetű mondatról a ...kolbász essék le az orromról. végű mondatig

4. A kiscsoportok bemutatják a gyakorolt néma jeleneteket, a tanulók értékelik
Az értékelés szempontja: Kinek, kiknek az arcjátéka, mozgása volt a legkifejezőbb?

5. Dramatizáló olvasás

1. rész fólián: a tündér és a szegény asszony párbeszéde

- Mi bánt, te szegény asszony?
- A nagy szegénység miatt egyszer sem várhatom az uramat jó vacsorával.
- Na, nem bánom, te szegény asszony, legyen három kívánságod, majd meglátom mennyi eszed lesz magadhoz.
- Bárcsak egy rőfös kolbász kerülne ide!

2. rész fólián: a férj és az asszony párbeszéde

- Mi ez a remek illat, asszony?
- Képzeld, apjuk, mi történt! Egy tündér szállt be a konyhába és azt mondta, kívánhatok hármat. Ez a kolbász volt az első kívánságom.
- Remek, asszony! Mit kívánjunk még?
- Szép házat, szekeret, szolgálakat.
- Nem lesz ez így jó! Kívánjunk inkább ökröt, lovat, malacot.
- Nem! Úgy lesz, ahogy én mondom!
- Nem addig van az! Én vagyok az úr a háznál!
- Márpedig én állatokat nem kívánok!
- Várj, asszony! Pipára gyújtok, hátha valami jó jut az eszembe.
- Jaj, mit csinált kend? Kiborította a finom vacsorát! Bárcsak az orrára nőne az a kolbász!

3. rész az olvasókönyvben

4. rész fólián: az asszony és az ura párbeszéde

- Ha nem borítod fel azt a lábost...
- Te vagy az oka. Te kívántad, hogy nőjön az orromra.
- Ki volt ügyetlen? Talán én?
- Ki volt a meggondolatlan? Nem én!

6. A mese dramatizálása

7. Értékelés

Szempontok:

Melyik részlet sikerült jól? Miért?

Mit kellett volna másként megjeleníteni? Hogyan?

8. Házi feladat

- Akiknek van kedvük, alakítsák bábjátékká a mesét, elő is adhatják
- Hogyan folytatnád a mesét?

Az alábbiakban ugyanannak a szövegnek (Móra Ferenc: Mindennapi kenyérünk) kétféle feldolgozását mutatjuk be. Az első hagyományos módon közelíti meg a szöveget, bár itt is találunk új,

a konstruktív tanulást segítő eljárásokat (Venn-diagram, csoportmunka, a szöveg olvasó-közpon-tú megközelítése, személyes véleményalkotás).

A másik feldolgozás a legkorszerűbb stratégiákat alkalmazza, a kritikai gondolkodás fejleszté-sét állítja középpontba. Újszerű eljárás, hogy nincs bemutató olvasás, a gyerekek a szöveget ré-szenként, fokról fokra ismerik meg. A feldolgozás is úgy kezdődik, hogy a gyerekek a cím és a megadott kulcsszavak alapján megalkotnak egy általuk elképzelt történetet. Ennek nem az a cél-ja, hogy a gyerekek pontosan „kitalálják” a történetet, hanem az, hogy legyenek előfeltevéseik a kulcsszavak alapján a történetre vonatkozóan. Ezzel alapozzuk az igazi olvasói szokásokat. En-nek az eljárásnak lényeges feltétele, hogy a gyerekek még nem ismerik, nem olvasták a történe-tet. Amint részenként megismerik a történetet, minden rész előtt előfeltevéseket fogalmaznak meg, megpróbálják megjósolni, hogy mi fog történni a következő részben. Ez a jóslás csak azon alapulhat, amit addig elolvastak, amit megtudtak, minden állításukat a szövegből vett részlettel kell alátámasztaniuk. Valójában az ok-okozati kapcsolatot, a következtetés logikai műveletét gya-koroltatja, erősíti a tanító. A rész elolvasása után összevetik elvárásaikat a valóban megtörténtek-vel, miben volt helyes a következtetésük, miben tévedtek, majd ismét „jósolnak” a következő részre vonatkozóan. A szöveggel ugyanúgy dolgoznak a gyerekek – előttük van, visszakeresnek benne, felolvassák a megfelelő részeket –, mint a hagyományos feldolgozáskor, de ennél az eljá-rásnál csak a feldolgozás végén látják, olvashatják teljes egészében a szöveget. Ennél a feldolgo-zásnál vagy részekre vágva kapják meg a szöveget, vagy – ha elég fegyelmezettek a gyerekek – pa-pírlappal takarják a még nem olvasott részeket. Ez elég bonyolultnak tűnik, de megoldható.

Érdeemes kipróbálni az új stratégiákat, a tanító eldöntheti, hogy tanítványaihoz melyik straté-gia áll közelebb, melyik eredményesebb. Saját maga is tervezhet ehhez hasonló órákat más szö-vegekhez.

Tantárgy: magyar nyelv és irodalom – olvasás

Tananyag: Mindennapi kenyérünk

Célok:

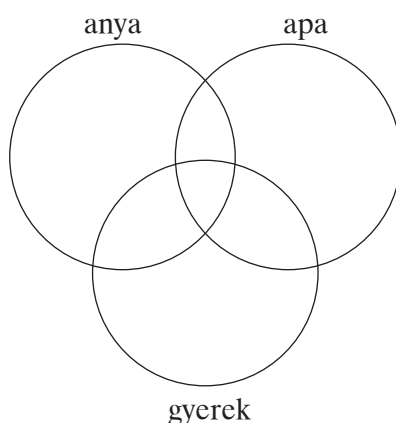
- a szövegértő képesség fejlesztése
- a szövegben való tájékozódás képességének fejlesztése
- a szókinés bővítése
- erkölcsi értékek megmutatása
- az empátiás készség fejlesztése

I. Előkészítés

1. Móra Ferencről és családjáról szerzett előzetes ismeretek felidézése
Milyenek ismertétek meg a Móra-családot a Kincskereső kisködmön című mesere-gényből?
2. Személyes tapasztalatok felelevenítése
Előfordult-e már veled, hogy más javára lemondnál valamiről, ami számodra fontos vagy értékes volt? Mi volt az? Meséld el!
3. Szólások, közmondások értelmezése
Szólások:
Megette a kenyere javát (= túl van élete derekán, már nem fiatal ember.)
Nem kér kenyeret (= elfér ott, ahol van, nincs útban.)
Kenyérrre lehetne kenni (= vajszívű, engedékeny ember.)
Még a kenyérből se eszik eleget (= nagyon szegény).
Közmondások:
A kenyér jó útitárs (= aki útra kel, gondoskodjon útravalóról is.)
Nehéz kenyér az árváé (= nehéz az árva gyermek sorsa.)
Jobb a száraz kenyér békével, mint a hizlalt borjú perlekedéssel (= jobb szegényen és veszekedés nélkül, mint jómódban, de viszálykodva élni.)
4. Beszélgetés a „mindennapi kenyér” kifejezésről
Hallottátok-e már ezt a kifejezést: „mindennapi kenyér”? Mit gondoltok erről?

II. A szöveg feldolgozása

1. Célkitűzés: A mai elbeszélésből megtudjuk, hogyan értette meg Móra Ferenc gyermekkorában, mit jelent a mindennapi kenyérünk kifejezés.
2. Előzetes szómagyarázat:
ődöng, papsajt (Szövegek földjén)
3. Bemutató olvasás
4. A spontán megnyilvánulások meghallgatása
5. Az elsődleges megértés ellenőrzése
Miért nem akarta egyik családtag sem megenni a karéj kenyeret?
Mi volt az a kincs, amely a családban vándorolt?
6. A szöveg feldolgozása
 - 1) Kik a történet szereplői?
gyerek (kisfiú) – anya – apa
Az író saját élményét mondja el. Miből tudjuk? Keressetek olyan részleteket, amelyek ezt bizonyítják!
 - 2) Milyen a családtagok közti kapcsolat?
A családot egy számunkra hétköznapi esemény kapcsán ismerjük meg. Mi az?
Keressétek meg az erre vonatkozó mondatokat!
Miért rendkívüli esemény ez számukra?
Keressétek meg az erre vonatkozó mondatokat!
a) Most azt fogjuk megfigyelni, milyen volt a kapcsolat anya és fia között.
Ferkó nagyon éhes lehetett. Hogyan tudta ezt velünk az író? Keresd meg és olvasd fel a megfelelő részeket! (...éhesen ődöngtem..., ...nekiestem a kenyérnek...)
Mégsem eszi meg a fiú a kenyeret. Miért? Olvasd fel a kérdésre válaszoló szövegrészeket!
Keresd meg az anyának és a fiának azokat a cselekedeteit, amelyekben az egymás iránti szeretetük nyilvánul meg!
Ferkó szereti az édesanyját, mégis hazudik neki. Miért?
Mit gondolsz, valóban nem örült az édesanya a kenyérnek? Miért fakadt sírva?
b) Nézzük meg, milyen volt az anya és az apa közti kapcsolat!
Mit mond az anya Ferkónak az édesapjával kapcsolatban?
Milyen szóváltás lehetett az, amit Ferkó hajnalban hallott?
Hogyan kerül be mégis a kenyér a tarisznyába?
Miért akarja az anya, hogy a férje elvigye a kenyeret?
c) Milyen Ferkó kapcsolata az édesapjával?
Hogyan érkezik meg este az apa?
Hogyan fogadja a fia? Mire következtetsz ebből?
Mi adta ennek az ajándéknak az értékét?
d) Rögzítés
A családtagok kapcsolatára jellemző szavak (szókártyák) Venn-diagramba rendezése
szeretet, önzetlenség, gyengédség, figyelmesség, tapintat, gondoskodás

3. Melyek a cselekmény fordulópontjai?
Vázlat megfogalmazása
 1. Dobákné ajándéka
 2. A kenyér vándorútja
 3. A „madárlátta” kenyér
 Melyik eseményt tartjátok a történet csúcspontjának? Indokoljátok a véleményeteket!
Mire döbben rá Ferkó?
7. Szintetizáló olvasás

III. Összefoglalás

1. Csoportmunka
 - A) A történet megfogalmazása röviden, tömören párbeszéd nélkül
 - B) Az anya és az apa hajnali beszélgetésének elképzelése, szóbeli megfogalmazása
2. Házi feladat
 - A vázlat leírása a füzetbe, a 2. pont bővítése
 - A tartalom elmondása röviden, tömören
 - A kifejező olvasás gyakorlása: az érzelmek tolmácsolása mondatfonetikai eszközökkel: „De jó volna... hazaér a szőlőből.”

Tantárgy: magyar nyelv és irodalom – olvasás

Tananyag: Mindennapi kenyérünk

Célok:

- a szövegértő képesség fejlesztése
- a szövegben való tájékozódás képességének fejlesztése
- a szókincs bővítése
- erkölcsi mondanivaló megéreztetése: szeretet, lemondás
- a szóbeli kifejezőkészség fejlesztése
- a kifejező olvasás fejlesztése a párbeszédreszerek felolvasásával

I. Előkészítés

1. Részletek Móra Ferenc életéből.
Mire emlékeztek Móra Ferenc életéből?
A tanító elmond néhány olyan részletet, amelyet eddig nem ismertek a gyerekek.
(Megjegyzés: Házi olvasmányként feldolgozták a Kincskereső kisködmön című regényt.)
2. Az elbeszélés fogalmának felelevenítése.
3. Célkitűzés: Ma egy elbeszélést olvasunk, melyet Móra Ferenc írt, saját családjáról.

II. A szöveg feldolgozása

1. A „kenyér” szó kitalálása jellemzői alapján.
A történetben valaminek nagyon fontos szerepe van. Mondom a jellemzőit, próbáld meg azok alapján kitalálni, mi lehet.
ennivaló,
búza-, rozs-, kukorica lisztből is készülhet,
pékek sütik, de otthon is lehet sütni,
Dorkáéknak, Eszter nagyszüleinek is van olyan készülékük, amellyel sütni lehet,
pékségekben, élelmiszerboltokban árulják,
van 1 kg-os, 1/2 kg-os, 75 dkg-os, sőt 25 dkg-os is,
szinte minden étkezéskor fogyasztjuk,
szeleteljük, a belőle vágott szeletet karájnak vagy karajnak is nevezzük,
mostanában magokat is kevernek a tésztájába, vagy a tetejére szórják a magokat.
Mi az?

2. Történet alkotása a cím és a kulcsszavak alapján (táblán olvashatók)

Mindennapi kenyérünk

éhesen
papsajtfüvet
kenyérnek
édesanyám
apám
hoztam

A gyerekek felolvassák a címet és a szavakat.

Szómagyarázat: papsajtfű

Eszköz: Kis növényhatározó

Alkoss rövid történetet a cím alapján a kulcsszavak felhasználásával! A szavak a történetedben ezekkel a toldalékokkal szerepeljenek.

Először egyedül alkoss történetet. Egy percet kap mindenki, majd utána újabb egy perc alatt beszéld meg a padtársaddal, s alkossatok közösen egy történetet

Két perc után néhány önként jelentkező gyerek elmondja a kitalált történetet.

3. Az elbeszélés feldolgozása szakaszonként

1. Az első rész megismerése: a tanító bemutató olvasása

(Rossz esztendő ... rám kiáltott a muskátlis ablakukból:”)

Az olvasottak megbeszélése.

Ki meséli el a történetet? (Az író, kisgyerek korában történt.)

Miből állapítottad meg? (Amit Móra Ferenc életéről olvastunk. Egyes szám első személyben ír.)

Mi biztosította a család számára a megélhetést?

Mit dolgozhattak a földjükön?

Milyen anyagi körülmények között éltek? Miért? Bizonyítsd be a szövegből vett részletek felolvasásával!

Fogalmazd meg a saját szavaiddal az első mondatot! (Rossz esztendő járt, mostohán bánt velünk a földcséknk.)

Válasz: Rossz év volt, keveset termett a földünk.

Milyen időjárási tényezők teheték tönkre a természetett növényeket?

Válasz: tanulói felolvasás.

Milyen cseresznyét termett a cseresznyefa abban az évben? Olvasd fel!

Milyen az aszalt cseresznye? Keresd meg a szövegben, és olvasd fel!

Mi száríthatta a magjára a cseresznyét?

Miért kellett aszalt cseresznyével beérnie? Olvasd fel az ezt bizonyító mondatot!

Fogalmazd meg a saját szavaiddal a következőket: Olyan szűkös volt nálunk a kenyér, hogy egyszer színét se láttuk három napig.

Mi volt a kislány legnagyobb gondja?

Mikor és miért voltál már nagyon éhes? Milyen érzés volt? Meséld el!

Hogyan múlt el az éhséged?

Szómagyarázat: ődöng, gyepes árokpart

Mi történt, amikor éhesen ődöngött a kislány a gyepes árokparton?

Mit kért tőle Dobákné, a csirkéskófa?

Mit kiálthatott Dobákné a gyerekeknek?

Képzeld el először magadban! (1 perc)

Beszélgétek meg a padtársaddal! (1 perc)

Néhány gyerek meghallgatása.

Jóslás: Mit gondoltok, mi történik a következő részben? Indokold a szövegben olvasottakkal, hogy mire alapozod az elképzelésed!

A gyerekek elmondják elképzeléseiket.

(Menj innen, ne csavarogj itt! Ne taposd le a gyepet a házam előtt! Ha beteg vagy, menj haza, ne itt mászkálj!

Indoklás: ... rám kiáltott... vagyis mérges volt.

2. A második rész megismerése: a tanító bemutató olvasása
(– Te gyerek, szaggass... fordult be a kamrába.)
Kinek a jóslata hasonlított az eredeti történetre? (Senkié.)
Mit kért a gazdag Dobákné?
A papsajt mely részeit szedte le a malackának, mely részeit rakta a zsebébe? Mi volt velük a célja?
Ki kóstolta már a papsajt termését? Mennyire volna szükség ahhoz, hogy jóllakjon vele az ember?
Dobákné nagyon elégedett volt a gyerek munkájával. Bizonyítsd be a szövegrészek felolvasásával! (nagy karaj fehér kenyeret adott ... kenek rá mézet is...)
Mondd más szóval: karaj kenyér!
Örülne-e, ha valaki a segítségéért egy karaj kenyeret adna? Indokold a véleményed!
Mit gondolsz, megvárta a gyerek, hogy mézet is kenjen a kenyérre az asszony?
Mit csinált a kenyérrel a gyerek?
Jóslás: Mit gondolsz, hogyan folytatódik a történet? Mire alapozod az elképzelésed? Indokold az eddig olvasottakkal!
A gyerekek elmondják elképzeléseiket.
Indoklás: éhesen ődöngtem, színét se láttuk három napig (mármint a kenyérnek)
(Megeszi a mézes kenyeret, és nem lesz éhes.)
3. A harmadik rész megismerése: a tanító bemutató olvasása
(„De én már akkor ... nem volt olyan jóízű, mint azelőtt.”)
Kinek a jóslata hasonlít a történetre? (Senkié.)
Mondd a saját szavaiddal: nekiestem a kenyérnek!
Miért ette olyan mohón a kenyeret?
Hogyan fejezi ki az író: nem tudta lenyelni a falatot? Olvasd fel a megfelelő részt!
Miért nem tudta lenyelni a falatot?
Milyen gondolatok járhattak a fejében? Képzeld el! Beszéld meg a padtársaddal!
Miért szerette volna visszarágasztani a leharapott falatot?
Miért nem érezte már olyan jóízűnek a papsajtot, mint azelőtt?
Képzeld el a jelenetet! Ott áll a gyerek a megcsontított karajjal a kezében. Éhes, mégsem tudja megenni. Mi lesz a karaj sorsa? Mit fog tenni a kenyér-szelettel?
Jóslás: Képzeld el, hogyan folytatódik a történet! Beszéld meg a padtársaddal! Indokold a véleményed az olvasottakból vett idézetekkel!
A gyerekek elmondják elképzeléseiket.
(Mégis megeszi, mert nagyon éhes. A felét hazaviszi az anyukájának.)
Indoklás:...most már nem volt olyan jóízű, mint azelőtt (ti. a papsajt). ...megjelent előttem az édesanyám sápadt képe.
4. A negyedik rész megismerése: a tanító bemutató olvasása
(„Édesanyám azonban ... ha hazaér a szőlőből.”)
Kinek a jóslata hasonlít a történet újabb fordulatára?
Mit gondolsz, tényleg nem örült az anya a kenyérnek?
Miért fakadt sírva az édesanya? Miért nem akarta elfogadni a kenyeret?
Miért nevezi ajándéknak a kenyeret a történet mesélője?
Miért esett neheze a fiúnak a hazugság?
Mondtál le már valamiről valaki kedvéért? Mit éreztél? Könnyű vagy nehéz volt számodra? Mondd el röviden az esetet!
Mondd a saját szavaiddal: anyám azon erősködött...
Miért nem ette meg az anya a kenyeret?

Mit javasolt az anya, mit tegyenek a kenyérral? Miért javasolta ezt?

Jóslás: Hogyan fogadja majd az apa a kenyeret? Mi történik ezután? Képzeld el, fogalmazd meg magadban, majd beszélt meg a padtársaddal! Indokold a véleményed az olvasottakból vett idézetekkel!

A gyerekek elmondják elképzeléseiket.

(Nagyon örül az apa, hogy gondoltak rá. Megeszik együtt vacsorára. Ő sem eszik belőle, csak a gyerek eszi meg.)

Indoklás: ... ki lesz éhezve, ha hazaér... szegény... mondja az anya, ez bizonyítja, hogy szerették egymást, és biztos megosztják, amijük van...

5. Az ötödik rész megismerése: a tanító bemutató olvasása.

(„Azt már én nem értem ...ma is ad annyit, mint tegnap.”

Kinek vált be a jóslata?

Vajon miért nem volt ébren a kisfiú, amikor az édesapja hazaért?

Mire ébredt hajnalban?

Mondd más szóval: szóváltás.

Milyen vita volt ez a szülők között? Mondjatok egy ide illő melléknevet! (szeretetteljes, szelíd)

Mire hivatkozott az apa, miért nem viszi el a kenyeret?

Mi volt a valódi ok véleményed szerint?

Valóban kevély volt az édesanya? Mondj a kevélykedett helyett egy ide illő igét!

Hogyan oldotta meg az édesanya a helyzetet?

Jóslás: Mi lesz a kenyérszelet sorsa? Miből gondolsz? Indokold a véleményed az olvasottakból vett idézetekkel!

(Nem eszi meg, visszaviszi.)

Indoklás:

... elvagyok kenyér nélkül is... ellát engem az eperfa...

6. A hatodik rész megismerése: a tanító bemutató olvasása.

(„Hát éppen annyit adott ... a végéig.”)

Bevált a jóslatok, de beszéljük meg mi minden történt azon a napon.

Mit evett egész nap Ferkó és az édesanyja?

Mit bizonyít ez a részlet: „... egy darab sajtocskát is találtunk a láda fenekén.”

Miből lehet tudni, hogy kicsi volt a sajtdarab?

Keress meg azokat a szövegrészeket, melyekből megtudjuk, hogy kemény volt a sajt! Olvasd fel őket!

Miért örült az anya annak, hogy nagyon kemény volt a sajt?

Mivel győzte meg Ferkót az édesanyja, hogy ő egye meg az egész darabka sajtot?

Hogyan érkezett haza este az apa?

Miért gondolta Ferkó, hogy madarat hozott az édesapja?

Miért nevezte a kenyeret „madárlátta kenyér”-nek az édesapja? Hallottad már ezt a kifejezést? Te kaptál már „madárlátta” kenyeret, esetleg más madárlátta ennivalót?

Mi a véleményetek az utolsó mondatról?

7. Szintetizálás

Tartalommondás a kulcsszavak alapján

III. Összefoglalás

1. A lényeges mondanivaló kiemelése

A kérdésekre válaszoló szövegrészek felolvasása

Ki kapta a kenyeret? Kinek adta?

Miért nem ette meg az anya?

Kinek adták a kenyeret?

Miért nem ette meg az apa a kenyeret?

2. Az erkölcsi mondanivaló megfogalmazása
Miért nem akarta egyik családtag sem megenni a kenyeret?
Mi volt az a kincs, amely vándorolt a családban?

Tantárgy: magyar nyelv és irodalom – olvasás

Tananyag: Beszédfejlesztés-központú gyakorlás

Móra Ferenc Kevély Kereki című elbeszélése

Célok:

- a tiszta artikuláció gyakorlása magánhangzók és mássalhangzók ejtésekor
- hangkapcsolatok helyes ejtése mássalhangzók találkozásakor
- szókapcsolatok olvasása helyes hangsúllyal
- mondatok, szöveg helyes tagolása szünettartással és hangsúlyozással
- mondatfonetikai eszközök helyes használatának gyakorlása
- párbeszéd alkotása kötött témáról
- hangszín hanglejtés, hangerő alkalmazása a kommunikációs helyzetnek megfelelően

1. Előkészítés

- a) A Kevély Kereki című elbeszélés tartalmának felelevenítése (házi feladat volt)
Néhány tanuló összefüggő felelete
Az értékelés szempontjai a táblán olvashatók, ezeket előre közli a tanító.
1. Lényegkiemelés
 2. Gördülékeny előadásmód
 3. Tiszta artikuláció
- A feleletek értékelésében a tanulók is részt vesznek. Tanácsokat fogalmaznak meg a felelő részére, hogy mire ügyeljen legközelebb.

- b) A 2., 3. bekezdés hangos olvasása előzetes felkészülés alapján
Az értékelés szempontjai:
1. Helyesejtés
 2. Hangszínváltás
 3. Hanglejtés
- A hangos olvasás értékelésében is részt vesznek a tanulók, ugyanúgy, mint a tartalom-mondáskor

2. Célkitűzés

Még mindig nem ejtitek elég tisztán, pontosan a hosszú hangokat és a hangkapcsolatokat. A hangsúly, a hangszínváltás és a hanglejtés gyakorlására is szükség van, hogy kifejezőbb legyen a beszédetek.

3. A helyes ejtés gyakorlása

Differenciált munka

A. csoport feladatlapon dolgoznak egyénileg a gyerekek

Egészítsd ki a szavakat szókapcsolatokká az elbeszélés alapján! Jelöld a hangsúly helyét a tanult jelekkel. Gondolj a hangsúlytalan szavakra is!

legmódosabb _____
kárvallott _____
darutollas _____
nyurga _____
födetlen _____
_____ arany
_____ diák
_____ hintó

Ha elkészültél a kiegészítéssel, készülj fel a felolvasásukra! Ügyelj a helyes hangsúlyozásra és a hangok helyes ejtésére!

B. csoport feladatlapon dolgoznak a gyerekek egyénileg.

1. Jelöld be a szavakban, mely betűkapcsolatok helyes ejtésére kell ügyelni!

Gyakorold a helyes ejtésüket!

tudta	megszállja	köszönje
tanakodtak	hallja	kínjában
ráförmedt	sajnálja	szánja
rimáncodtak	találja	bánjon

2. Keresd meg a fenti szavak között a főnevet, foglald mondatba!

Készülj fel a mondat felolvasására!

C. csoport szósorok olvasása csoportosan, majd egyénileg. Eszköz: írásvetítő

billen, billent, billentette, megbillentette
csörren, csörrent, csörrentette, megsörrentette
vicsorít, vicsorította, rávicsorította
csúszik, csúszott, csúsztatta, becsúsztatta
kíván, kívánt, kívánta, megkívánta
mód, módos, módosabb, legmódosabb

4. A hanglejtés gyakorlása

Olvasd fel a következő mondatokat a tartalomnak megfelelő hanglejtéssel!

De fenn hordja az orrát az úr!
Aki pénzes, legyen kényes!
Hát az miféle jött-ment ott?
Már csak megmondom!
Kapja le a süvegét fiatalember!

5. Szóbeli szövegalkotás gyakorlása

Munkaformák: csoportmunka, páros munka egyéni munka.

Csoportmunka (egy vagy két hatfős csapat)

Képzeljétek el azt a jelenetet, amikor a kárvallott falusiak arról tanakodnak, hogyan tudnák felépíteni a leégett falut. Ekkor kocsikázik közéljük Kereki.

Ezt a jelenetet adjátok elő! Mit mondanak egymásnak? Hogyan fogadják, hogyan néznek Kerekire?

Figyeljétek, hogy a helyzethez illő legyen a szöveg, a hangszín, a hanglejtés és a hang-erő!

Páros munka (három, négy párt jelöljön ki a tanító)

Hogyan zajlott Kereki és a diák párbeszéde? Adjátok elő! Törekedjétek arra, hogy a hangotokkal minél pontosabb fejezzétek ki a szereplők lelkiállapotát! Emlékezzétek, a diák eleinte közömbös hangon beszél, később egyre határozottabbá válik, végül gúnyosan beszél Kerekivel. Kereki viszont egyre inkább elveszti magabiztosságát, a végén már megalázkodik a diák előtt.

Egyéni foglalkozás (ideális, ha csak hat gyerekkel dolgozik a tanító, ők a leginkább segítségre szoruló)

Közösen megalkotják a diák és Kereki párbeszédét.

Ha van rá lehetőség, használjon a tanító magnó, mert így többször is meghallgathatják a gyerekek saját mondataikat, s lehetőség van a javításra is.

6. A csoportos és páros feladatok meghallgatása, értékelése

A szempontok azonosak a célkitűzésben megfogalmazottakkal

1. Érthető volt a történet a hallgató számára?
2. Gördülékeny volt az előadásmód?
3. Tiszta, pontos volt az artikuláció?
4. Megfelelt a tartalomnak a hanglejtés, a hangszín?

7. Az órai munka értékelése

Hangsúlyt kap:

- az együttműködés minősége a csoportos és páros munkában
- az egyéni fejlődés

Tantárgy: magyar nyelv és irodalom – fogalmazás

Tananyag: Állatról készített leíró fogalmazás javítása (Az én kutyám)

Célok:

- a leírás szerkesztésének gyakorlása (szerkesztési alapelv: a haladás iránya)
- a gondolatok elrendezésének gyakorlása,
- a jelzők és hasonlatok szerepe a leíró fogalmazásban,
- a szövegek helyesbítésének, javításának gyakorlása,
- típushibák javítása,
- a szóbeli és írásbeli kifejezőképesség fejlesztése

I. Az előző órai fogalmazások értékelése

1. A legjobban sikerült néhány (legfeljebb három) fogalmazás felolvasása
Megfigyelési feladat: Mit érdemes megtanulni a felolvasott fogalmazásból?
2. Részletek meghallgatása
Néhány részletet fogok felolvasni egy-egy gyerek fogalmazásából. Figyeljétek meg, mit oldottak meg jól!
 - első részlet: a kutya külsejének bemutatása,
 - második részlet: a kutya tulajdonságainak bemutatása,
 - harmadik részlet: a külsőn keresztül utalás a tulajdonságokra.
 - Célkitűzés: nem mindenkinek sikerült ilyen jól megfogalmazni a mondanivalóját. A leggyakoribb hibákat fogjuk javítani, amelyekből mindenki tanulhat.

II. Javítás

1. Szókapcsolatok alkotása

a) Megadott főnevekhez megadott melléknevek rendelése

A főnevek a táblára írva, a melléknevek szókétyákon vannak. A szókétyákat a főnevek elé helyezik a gyerekek. Majd a főnevekhez gyűjthetnek további mellékneveket. A vázlatban zárójelbe tettem azokat, amelyeket önállóan gyűjtöttek.)

	<i>tömzsi</i>	törzs
<i>(hosszúkás)</i>	<i>nyújtott</i>	fej
<i>(lelógó)</i>	<i>hegyes</i>	fül
<i>(hegyes)</i>	<i>kerek</i>	orr
<i>(finom)</i>	<i>éles</i>	hallás
<i>(gyors)</i>	<i>fürge</i>	járás
<i>(érzékeny)</i>	<i>jó</i>	szaglás

Melléknevek: éles, fürge, tömzsi, nyújtott, jó, kerek, hegyes

b) A megalkotott szókapcsolatok mondatba foglalása

2. Mondatok vizsgálata és javítása frontálisan

Különböző fogalmazásokból kiemelt mondatok vizsgálata.

Mi a hiba bennük?

Füleivel minden zajt meghall.
Szájából éles hangokat ad ki.
Dundi törzse alatt könnyen futnak erős lábai.
A hajlékony négy kis lábával szaladgál.
Füle éles és felálló.

3. Szerkesztési hibák javítása

a) Felsorolásszerű bemutatás

Fogalmazás-e az alábbi részlet? Miért nem?

Külseje: hosszú szőre fekete és fehér, feje hosszúkás, füle hegyes, szeme barna, törzse karcsú, lába vékony, farka rövid.

Viselkedése: bátor, okos, ügyes, vakmerő.

Adjatok tanácsot a fogalmazás írójának! Mi a felesleges a fogalmazásban? Mi benne a jó? Hogyan kellene átalakítani? Alakítsuk át közösen!

b) Miben különbözik ez a részlet az előbbitől?

Bobi kéthónapos boxer. Rövid szőrű. Benyomott pofájú. Fölálló fülű. Nyaka vastag. A törzse dundi. Lábai erősek.

Javítás differenciált munkában

A) csoport: páros munkában leírják a javítást.

B) csoport: szóban, közösen a tanító segítségével javítják.

4. Stilisztikai hibák javítása

a) Jelzők halmozása

Miből van túl sok az alábbi fogalmazásban?

Csillogó vöröses barna szőre ragyog. Szép formájú, apró kis feje belefér a tenyerembe. Okos, kedves barna szeméből szeretet sugárzik. Nagy, széles, lelógó füle futás, ugrálás közben úgy lobog, mint egy zászló.

Miért nem jó, ha túl sok a melléknév?

Javítás differenciált munkában

A. csoport: önállóan javítanak

B. csoport: páros munkában javítják a szöveget

C. csoport: tanítói segítséggel csak szóban javítják a hibákat.

b) Hasonlatok halmozása

Milyen nyelvi eszköz használatát vitte túlzásba a fogalmazás írója?

Az én kutyám szőre olyan barna, mint a fatörzs. Szeme fekete, mint a szén. Füle lelógó, mint a tacsoké. A pofája olyan alakú, mint egy körte. A farka olyan vastag, mint egy kötél.

Szükséges-e ennyi hasonlat? Hogyan lehetne másként, kevesebb hasonlattal bemutatni a kutyát?

Javítás közösen, frontális munkában, szóban.

5. Szerkesztési hiba javítása

Mi a hiba az alábbi fogalmazásban?

Fekete szőre csillog a napfényben. Barna szeme kutatva nézi a világot. Tenyérszíni tappancaival büszkén lépeget. Fekete orra nedves, ebből tudom, hogy egészséges. Ha a legkisebb neszt meghallja, felálló fülét hegyezi. Amikor meglát, vidáman csóválja a farkát, örömeiben rám ugrik, megnyal. Tömök teste van.

Mit tanácsoltok a fogalmazás írójának?

Javítás: a mondatok megszámozásával.

III. Összefoglalás

1. Az órai munka értékelése a tanító szempontjából
 - aktivitás,
 - pontos, figyelmes munka, együttműködés
2. A gyerekek értékelik saját munkájukat, fejlődésüket
 - Mit tanultál meg ezen az órán?

Tantárgy: magyar nyelv és irodalom – fogalmazás

Tananyag: Leírás készítése személyről

Célok:

- a műfaji ismeretek gyakorlása
- a szerkesztési ismeretek gyakorlása
- a közvetett bemutatás eszközeinek megismertetése
- a szóbeli kifejezőképesség fejlesztése
- az írásbeli kifejezőképesség fejlesztése

I. Előkészítés

1. Az előzetes ismeretek felelevenítése
Milyen műfajú fogalmazásokat írtunk mostanában? (leírás)
Miről lehet leírást készíteni,
Miről készítettünk leírást? (tárgyak, állatok)
2. Az eddig írt leíró fogalmazásokban előforduló leggyakoribb hibák megbeszélése
Mi volt ezekben a leggyakoribb hiba? (a tulajdonságok felsorolása)
Hogyan lehetett elkerülni ezt a hibát?

II. Gyakorlás

1. Célkitűzés
Ma megfigyeljük, hogyan kell bemutatni személyt, s megpróbálunk szóban illetve írásban bemutatni személyeket.
2. Személyek bemutatása: jellemzés
Nehéz feladat lesz személyekről leírást készíteni. Mit gondoltok, miért? Gondoljatok a tárgyakról és növényekről készített leírásokra!
A gyerekek válaszai:
Mozgásban, élve kell bemutatni a személyeket.
Nemcsak külső, hanem belső tulajdonságaik is vannak.
A belső tulajdonságokat nehéz bemutatni.
Jól kell ismerni, akit be akarunk mutatni.
A viselkedésről és a szokásokról is kell írni.
Miért olyan nehéz a belső tulajdonságokat bemutatni?
Vannak olyan belső tulajdonságok, amikre csak következtetni tudunk.
Miből lehet következtetni egy ember belső tulajdonságaira?
Abból, amit csinál, ahogy viselkedik, vagy ahogy beszél.
3. A jellemzés eszközei
A. Beszéd
 - a) Szupraszegmentális tényezők alkalmazása
Mondjátok az alábbi mondatot:
kedvesen,
türelmetlenül,
ijedten!
Évi, gyere gyorsan!

b) Hogyan fejezzük ki a fentieket írásban?

Kati reszketve szólalt meg:

– Évi, gyere gyorsan!

Kati így hívogatta:

– Évi, gyere gyorsan!

Kati hangja felcsattant:

– Évi, gyere gyorsan!

B. Mozgás

Mit tudtok meg az alábbi mondatokból Józsiról, Katiról és Éviről?

Józsi átvágtatott az úton.

Kati határozott lépésekkel ment át a zebrán.

Évi szökdécselve haladt át az autók között.

C. Külső megjelenés

Hogyan mutatja be Móra Ferenc Pálistók Petit?

A tulajdonságait egy eseményen keresztül mutatja be (megérkezik az iskolába).

Hogyan bizonyította az író, hogy okos volt Peti?

Kössétek össze Pálistók Peti tulajdonságait az idézetekkel! (feladatlap)

Pálistók Peti

– alakja: vékony, törékeny

„lenhajú”

– arca: sovány, sápadt, bánatos

„...odaugrált a tanító úr elé”

– haja: szőke

„Sok zsebe volt. Akárhova nyúlt, mindenütt zsebre talált.”

– ruhája: rongyos, szakadt

„indult nagy mankókopogással”

– mozgása: bicegős, sánta

„...tűz volt az esze”

– gondolkodása: okos, éles eszű

„... a gúnyácska nemesak hogy meleget nem adott, de a sok lik-luk csupa ablak volt a hidegnek.”

4. Differenciált munka

A. csoport: Leíró fogalmazás javítása (feladatlap)

Peti törékeny, vékony. Arca sovány, sápadt. Haja szőke, szeme kék. Ruhája rongyos, szakadt. Két mankóval járt. Nagyon okos volt. Szerényen viselkedett.

Mi a véleményed erről a leírásról? Írd le kijavítva a füzetedbe!

B. csoport: Hiányos mondatok kiegészítése (feladatlap)

Ismered Malvinka tulajdonságait. Egészítsd ki az alábbi hiányos mondatokat!

A _____ is mosolyogtak az arcán, amikor Gergőre nézett. Finom _____
_____ rendet akart teremteni a kisfiú kócos fején. Amilyen _____ volt az
alakja, olyan _____ volt a környezetében minden; a szobácska, _____,

(ráncok, kezecskéje, pici, kicsi, asztalocska, székecske, ágyacska, sublótocska – az utolsó négy főnév közül bármelyiket írhatja)

C. csoport: Önálló szövegalkotás

Emlékezz vissza a Kincskereső kisködmön következő jelenetére! Gergő Malvinkánál volt már, otthagya az ebédet, visszament az iskolába, elvitte Pálistók Petinek a buktát. Képzeld el, mit mondott, hogyan viselkedett Malvinka! Mutasd be röviden Malvinkát ezen az eseményen keresztül!

5. A feladatok megbeszélése, egy-két önálló fogalmazás felolvasása.

III. Összefoglalás

Mit tanultatok meg a mai órán?

Tantárgy: magyar nyelv és irodalom – fogalmazás

Tananyag: Leírás készítése személyről (jellemzés)

Célok:

- műfaji ismeretek gyakorlása (elbeszélés, leírás)
- a szóbeli kifejezőképesség fejlesztése
- az írásbeli szövegalkotó képesség fejlesztése
- a stílus fejlesztése

I. Előkészítés

1. A szükséges ismeretek felelevenítése

a) Elbeszélés és a leírás felismerése

A tanító irodalmi művekből elbeszélő és leíró részleteket olvas fel, a tanulók a műfaj kezdőbetűit írják le a füzetbe. A betűk összeolvasva értelmes szót adnak: LELLE (Balatonlelle)

A kapott szó mondatba foglalása

b) Tanulói fogalmazásrészletek típushibáinak javítása közösen, szóban

Eszköz: írásvetítő

1. részlet

Kati jószívű, önzetlen, kedves, vidám, őszinte kislány.

Mi a hiba? (felsorolja a tulajdonságokat)

2. részlet

Jóskának szőke haja van és barna szeme van. Alacsony a termete, nagyon sovány. Mindig jó kedve van, de soha nem verekszik.

Mi a hiba? (ismétli a van igét; az utolsó mondatban össze nem tartozó tulajdonságokat írt)

3. részlet

Zsuzsi alacsony, dundi lány. Ő a legjobb barátnőm. Nagyon szorgalmas, az órákon mindig figyel. Hosszú barna haját copfban hordja. Nagyon szereti a hasát, ezért dundi. Nem szeret tornázni, mert hamar elfárad. Igaz, hogy nagyon szereti az édességet, de engem mindig megkínál. Ebből tudom, hogy jószívű.

Mi a hiba? (nem jó a bemutatás sorrendje; sok az ismétlés)

2. Célkitűzés

Ma személyről fogtok leírást készíteni, a Kincskereső kisködmön című regény egyik szereplőjéről. Arra figyeljétek, hogy az imént javított hibákat: felsorolás, ismétlés, sorrend, elkerüljétek!

II. Szövegalkotás differenciált szervezésben

Háromféle feladatot kaptok, az osztályt három csoportra osztom. Mindenki egyénileg fog dolgozni a csoporton belül.

1. Szervezés

Az egyes csoportokba tartozó gyerekek neve a táblán olvasható.

A munka megszervezésének sorrendje:

– A C. csoport kezd dolgozni a feladatlappal

Addig a B. csoport gondolkodik, hogy kit választ a három szereplő közül, majd gyűjti a tulajdonságait.

Ezalatt az A. csoporttal a tanító közvetlenül foglalkozik.

– Az A. csoport dolgozni kezd.

A B. csoporttal megbeszéli a tanító az elképzeléseiket.

A C. csoport még mindig a feladatlappal dolgozik.

– A B. csoport is dolgozni kezd.

A C. csoport munkáját ellenőrzi a tanító, egyéni segítséged ad a gyerekeknek, ők is dolgozni kezdenek.

A. csoport (önálló, könnyen alkotnak szóban és írásban szöveget, jól tudnak alkalmazkodni az olvasó igényeihez)

Feladat: elbeszélés írása leíró részlettel.

Fülszöveg készítése Móra Ferenc Kincskereső kisködmön című regényéhez, a főszereplő, Gergő jellemzése.

Előkészítés: Tudod-e, mi a fülszöveg?

Miről kell írnod, hogy felkeltsd vele az olvasó érdeklődését?

Hogyan mutatod be a főszereplőt?

B. csoport (kevésbé önálló, kis segítségre, támpontokra van szükségük)

Feladat: jellemzés készítése

Három szereplő közül választhatnak: édesanya, Küsmödi Kelemen, Pálistók Peti

A választott szereplő külső, belső tulajdonságainak összegyűjtéséhez használják az olvasmányi naplójukat.

C. csoport (több segítséget, irányítást igényelnek, a szövegalkotás okoz nekik gondot)

Feladat: Malvinka bemutatása

Stiláris előkészítés a tanító közvetlen irányításával (feladatlap)

1. Gondolj Malvinka külső tulajdonságaira! Alkoss rá jellemző szókapcsolatokat a megadott főnevek és melléknevek felhasználásával!

vékony, töpörödött, könnyű, kukula, kerek, tipegő, ráncos

_____ kezecke

_____ arc

_____ néni

_____ -főkötő

_____ okuláré

_____ hangocska

_____ járás

- Húzd alá azokat a tulajdonságokat, melyek Malvinkára illenek!
jólelkű, önzetlen, szigorú, figyelmes, hangos, együttérző, tapintatos, szorgalmas, takarékos, vidám, haragos
- Milyen főnevekkel helyettesítheted Malvinka nevét? Gyűjts szinonimákat!

(Várható javaslatok: tündérke, csöppség, néni, anyóka)

- Az írásbeli szövegek megalkotása

III. Értékelés

Néhány munka felolvasatása, értékelése közösen, a gyerekek bevonásával.

Az értékelés szempontja:

Sikerült-e az óra elején megfigyelt hibákat elkerülni?

- a tulajdonságok felsorolása,
- a felesleges szóismétlés elkerülése,
- a leírás sorrendjének betartása

Tantárgy: magyar nyelv és irodalom – olvasás

Tananyag: A házi olvasmány elolvasásának előkészítése, elindítása

Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön

Célok:

- az érdeklődés felkeltése a mű iránt
- a kor bemutatása: az emberek otthona, élete, munkája, öltözködése, ételei
- az első fejezet felolvasása és feldolgozása

I. A meglévő ismeretek felelevenítése

1. Mi jut eszedbe, ha Móra Ferenc nevét hallod?
 - a tavaszi kirándulás (Kiskunfélegyháza Móra Múzeum)
 - képek, fényképek a táblán
 - Beszélgetés az ott látottakról
 - kenyér megbecsülése
 - Móra Ferenc Könyvkiadó
2. Mit olvastunk Móra Ferentől?
 - A kis bicebóca
 - Hogyan tanultam meg olvasni
 - A didergő király
 - Péter apó
 - Három Matyi
 - Mindennapi kenyерünk
3. Részletek felolvasása A kis bicebóca, Három Matyi és Mindennapi kenyерünk című elbeszélésekből
 - Mit tudunk meg az író életéről, gyerekkoráról a műveiből?
 - nem szeretne kökényt ebédelni
 - jószívűek voltak a gyerekek, vittek ennivalót bicebócának
 - szegények voltak, nem tudtak mindennap venni kenyeret, ezért megbecsülték a kenyeret
 - szegények voltak, de nagyon szerették egymást
 - szegényes volt az iskola, nem lehetett jó ott tanulni, kényelmetlenek voltak a padok, repedt volt az ajtó, hideg is lehetett télen, biztosan rossz volt a világítás is

II. Móra Ferenc élete

1. A tanító részleteket olvas fel Móra Ferenc életéből (Így élt Móra Ferenc)
 - Mi az, ami számodra követésre méltó az író életéből?
 - gyerekkorában jószívű volt
 - múzeumba vitte a szegény embereket, amikor felnőtt volt és múzeumigazgató
 - könyvet írt a gyerekeknek
 - jó tanuló volt, pedig a szegény gyerekeknek sokkal nehezebb volt
 - olyan könyvet írt (ti. kalendáriumot), amit a szegények olvashattak
 - nem azért írta a könyveket, hogy neki dicsősége legyen (Így mondta a gyerek!)
3. Móra-művek bemutatása
 - Az óra előtt kitette a tanító tanári asztalra az alábbi köteteket, egyenként felmutatja. Egyébként az osztálykönyvtár polcán is megtalálhatók a könyvek.
 - Így élt Móra Ferenc
 - Mórától Móráról
 - A hatrongyosi kakasok
 - Körtemuzsika
 - Titulász bankója
 - Dióbél királyfi

Láttatok-e dióbél királykisasszonyt? Bemutatás: Orsi készített egyet, nézzétek meg! (Fél dióhéjban dióbélből egy bepólyált „babácska”.)

Ki olvasta ezek közül a könyvek közül valamelyiket? (Többen is jelentkeznek)

III. A szegény emberek élete Móra korában

Szemléltetéshez használható irodalom és képanyag:

Kósa Csaba-Szemerkenyi Ágnes: Apáról fiúról

Tarján Gábor: Mindennapi hagyomány

Hofer Tamás és Fél Edit: Magyar népművészet (1., 2., 117., 118., 119.,120, 120.,231., 232., 235., 236. számú ábrák)

Hogyan éltek a Móra-családhoz hasonló szegény emberek?

1. Milyen volt az otthonuk, a házuk, a berendezése?

A házak vályogból épültek, nádból, vagy szalmából volt a fedelük.

Tisztaszoba – az élet a konyhában zajlott. A ruhákat többnyire ládában tartották, a székeket, lócat, asztalt maguk faragták, készítették.

2. Hol találtak munkát?

Férfiak: aratás, szüret, mezőgazdasági munka

Nők: házimunka, állatok etetése

Gyerekek: libapásztorkodás (visszaulalás A libapásztor c. 3. osztályos olvasmányra)

3. Milyen volt a ruházatuk?

Nyáron mezítláb jártak, csak télen viseltek lábbelit. A gyerekek egymástól örökölték a ruhát és a cipőt. Ha csak egy rend vagy egy pár volt, felváltva hordták.

Az asszonyok mindig kendőt kötöttek a fejükre, Télen vállkendőt viseltek.

4. Mit ettek?

Mindazt, ami a földeken megtermett: krumpli, tök, káposzta, répa.

Móránál előforduló ételek nevei:

bundás gombóc = héjában főtt krumpli

suhintott leves = rántott leves

kertészpecsenye = sült tök

a kenyérből „három fogásos” vacsorát lehetett az asztalra tenni: kenyeret, haját, bélit

Mit gondolsz, ha ilyen nehéz volt az élete, miért emlékszik vissza mégis szívesen a gyerekkorára?

Válaszok:

– Éltek még a szülei, és örömet akart nekik szerezni.

– Sok szeretetet kapott tőlük, és ez maradt meg benne, nem a szegénység.

Tanító: Aszerint próbált ő is élni, amit a szüleitől kapott.

IV. Célkitűzés

A Kincskereső kisködmön című regényét 1920-ban írta meg.

Hány éves volt akkor, ha 1879-ben született?

Negyvenegy évesen még élesen emlékszik vissza gyermekkorára.

A következő hetekben elolvassuk a regényt, megismerjük az író gyermekkorának egy kis részletét.

V. A Szépen szóló muzsika című fejezet feldolgozása

1. A cím értelmezése, elvárások megfogalmazása

2. Bemutató olvasás

3. Az olvasottak megbeszélése

– Ki a főszereplő?

– Milyen körülmények között ismerkedünk meg vele?

(A piacon vizet visz a játékarusnak, jutalma: a körtemuzsika)

– Mi lehet a körtemuzsika?

Szemléltetés: a körtemuzsika (cserépből készült okarina) és hasonló, manapság készült kis hangszerek

4. Válaszadás kérdésekre a megfelelő részek felolvasásával illetve saját szavakkal
- Mit mondott a tót bácsi Gergőnek?
(csak addig szól, amíg jó gyerek fújja)
 - Miért mondta?
(ki akarta próbálni; tudta, hogy jó gyerek; azt akarta, hogy ezután is jó legyen; az is lehet, hogy Gergő elszomorodott, mert más játékot szeretett volna, és a bácsi ezzel akarta felvidítani)
 - Kinek mutatta meg otthon?
 - Ki hogyan örült Gergővel együtt az ajándéknak?
 - Mi vette el később Gergő jókedvét?
 - Miért nem adta oda?
(irigy volt; félt, hogy a testvére eltöri; nagyon féltette a játékát, úgy érezte, hogy megdolgozott érte)
 - Milyen kifogást mondott?
 - Mit tett hajnalban?
(beosont a szobába, kivette a párna alól, elejtette, aztán bedugta a saját vánkosába a pihék közé)
 - Mi történt ezen az éjszakán?
 - Hogyan akarta jóvátenni azt, amit hajnalban tett?
 - Miért érzett fájdalmat?
(Akkor éreztem életemben először fájdalmat úgy, hogy senki se bántott.)
 - Mi szólalhatott meg benne?
 - Miért ment ki a temetőbe?
 - Mit gondolt Gergő, miért nem szólt a körtemuzsika? Fogalmazd meg a saját szavaiddal!
 - nem volt már jó gyerek
 - irigy volt
 - elvette a testvérétől
 - tudta, hogy rosszat tett
 - Valójában miért nem szólt?
 - amikor leejtette, megrepedhetett
 - nem tudta elég erősen megfújni izalmában
 - belekerült egy tollpihe

VI. Összefoglalás

1. Gergő tulajdonságainak összegyűjtése
Milyenek ismerted meg Gergőt az első fejezetből? Indokold a véleményed!
 - irigy – nem adta oda magától a testvérenek a körtemuzsikát
 - segítőkész – vitt vizet a tót bácsinak
 - bűnbánó – a végén megbánta a tettét
 - hiszékeny – elhiszi, amit a tót bácsi mond
2. A stilisztikai eszközök megfigyelése
 - Olvasd el az első két mondatot!
Hogyan kezdődik a történet? (Úgy, mint egy mese.)
Melyik mondat visz át a mesevilágból a valóságba? (A második.)
 - Kifejezések, jelzős szerkezetek megfigyelése, felolvasása, értelmezése
Hogyan szólt a körtemuzsika?
úgy tilliózott, mint a sárgarigó,
halkan kacagott, mint a vadgalamb
csattogott, mint a fülemüle
tudtam vele süvölteni, mint a pirók,
csikorgatni, mint a csíz

Szó- és kifejezés magyarázatok:

- szemfödél, körömkevirág
- felsütött a mosoly az orcáján
bekönyökölt az este az ablakon

erőtlen kezei úgy libegtek az alkonyat barnaságában, mint haldokló fehér pillék
egy futamodásnyira volt

A „jár” ige szinonimáinak kikeresése

Bekocogott, oson kisompolyog, odalopódzik, suhantam, kotródtam

3. Az otthoni olvasás elindítása

Olvassátok el az első 8 fejezetet és az Apám című verset.

Azokat a szavakat, kifejezéseket, amiket nem ismertek vagy értetek, húzzátok alá.

Legközelebb két hét múlva lesz „kincskereső” óránk.

Tantárgy: magyar nyelv és irodalom – olvasás

Tananyag: A házi olvasmány Összefoglalása, az olvasottak rendszerezése

Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön

Célok:

- a mű szerkezetének megfigyelése (fordulópontok, tetőpont, megoldás).
- a szereplők rendszere: a főszereplők és mellékszereplők kapcsolatának tudatosítása
- az erkölcsi mondanivaló tudatosítása
- a fontosabb események kiemelése, melyek döntően befolyásolták az események alakulását
- a szereplők jelleme és jellemük változásának okai
- e változások következményeit,
- a szereplők cselekedeteinek indítékát és következményeit,
- az írói eszközöket a szereplők jellemzése, a helyszínek bemutatása, a hangulatok ábrázolása, az érzelmi állapotok leírása során,
- a mű szerkezetét

I. Célkitűzés

Ma Móra Ferenc Kincskereső kisködmön című regényében olvasottakat fogjuk megbeszélni. Nyomon követjük, hogyan segítette hozzá a ködmön Gergőt ahhoz a kincshez, mely jobbá, szebbé, nemesebbé teszi az emberek életét.

II. Az előzetes feladat számonkérése

1. Ki tetszett a regény szereplői közül? Miért?
Ki nem volt rokonszenves? Miért?
Melyik fejezet tetszett a legjobban? Miért?
Mit tanultál Gergőtől?
2. A rajzok bemutatása

III. A mű mondanivalójának megbeszélése

1. A malomház lakói
Látogassunk el gondolatban a malomházba!
Mutasd be Gergőék otthonát kívül, belül!
Olvassuk el ez a részt! (A sarkantyús csizma című fejezetben: „Malomvár ... mi lakunk.”
Ismerkedjünk meg a ház lakóival!
Mutasd be őket! A tulajdonságaikat a tetteikkel indokold!

2. A kincskereső ködmön

Miért készítette a fiának ködmönt Márton szűcs?

- Miért vágyott Gergő a kincsre? (Az ősök kincse: „Havas borongatta ...marcifánkot ehét.”)
- Milyen ködmönt készítette az édesapa? (Az utolsó öltés: „Magam törtem ... mint a napvilágból.”)

Márton szűcs nemcsak díszíteni akarta a ködmönt. Célja volt a hímzéssel:

- tőrömvirág → a szegénységre emlékezteti a fiát
- a malomház → a szülői ház melegére emlékezteti a fiút
 - Honnan nyerte varázserejét a ködmön?
 - Az apa jó tanácsokat is adott a viseléséhez. Olvassuk el ezeket a tanácsokat! (Miben lakik a magyar tündér? „Persze nem minden ... édes gazdám.”)

Mi teszi elképzelhetővé ezt a részletet?

- Miért figyelmezteti az apa Gergőt, hogy még az édesanyjának se árulja el a ködmön titkát?
- Miért kell az elrongyolódásig viselnie a fiúnak a ködmönt?
- Okos, ügyes ember volt Márton szűcs. Nagy, bő ködmönt készítette a fiának. Gergő vállalta a viselését. (Miben lakik a magyar tündér? „Mire elmegy deáknak ... deák leszek a ködmönért.”)
- Miért nem találta Gergő a hétköznapiak során a ködmöntündért?
Olvassuk el, hogyan ír a láthatatlan tünderről Móra Ferenc!
(Az utolsó öltés: „mert a tündér olyan szerzet ... citeraszó a jegenyefa hegyiben.” „... a tündérek a szívében laknak az embernek, s onnan röpködnek ki, ha kedvük tartja.”)
- Az utolsó öltéssel Az apa szívéből kiköltözött a tündér, és beköltözött a ködmönbe. (Az utolsó öltés: „A tündérek a szívben laknak ... lehetett volna másképp.”)

3. A ködmön szerepe Gergő életében

- Hogyan segítette Gergőt a ködmön, amikor rosszat akart cselekedni?
Gyűjtsük össze azokat az eseményeket, amikor a ködmön térítette Gergőt a helyes útra! (szóban)
 - letagadta a Csontos Szigfridet
 - majdnem megtagadta az édesanyjátHallgassuk meg, hogyan ír erről az eseményről Móra Ferenc!
(Néha a bő ködmön is szorít: „Én meg nézek az asszony felé ... az a zsákos néni.” „Mert nem ért az semmit ... a darázs csípte volna meg.”)
A ködmön szorítása jó útra térítette. Hogyan? Mondjátok el!
A ködmön éjjel megelevenedik. Hallgassuk meg! (Néha a bő ködmön is szorít: „Szép holdvilágos éjszakával végződött ... úgy aludtam egész éjszaka.”)
 - beleír Pálistók Peti dolgozatába
(Az égbelátó: „Szépen kijavítottam ... rántott volna a ködmönömön.”
Elvisz a markoláb: „A ködmönt szinte húzni se kellett... mint egy meleg ölelés.”)
 - Mi volt a ködmön szerepe Gergő életében?
 - Milyen tárgyak segítették még Gergőt, hogy a jó úton járjon? (Körtemuzsika, kalap)
 - Miért adta az író ezt a címet a regénynek?
 - a ködmönnek volt a legnagyobb jelentősége Gergő életében
 - az édesapjára emlékeztette, őt helyettesítette
 - Mit jelentett a ködmön a fiú számára?
 - A jóság kincsét, mely szebbé, gazdagabbá teszi az életet
 - Az emberi jóságot, az emberi küzdelmet képviselte

4. Láthatatlan ködmönt viselő egyéb szereplők

- Kik hordták még szívükben a regény szereplői közül a szeretet és a jóság kincsét?
 - édesanya
 - Cötkény varga,
 - Malvinka
 - Küsmödi
- Mi volt ezeknek az embereknek a szerepe Gergő életében?
Ők segítettek neki megtalálni és felismerni a tündért.
(A kövek megszólalnak: „Én addig hurcoltam a ködmönt, míg megtanultam, hogy a kincset a szívében hordozza az ember.”)
- Gergő tudta, ki juttatta e kincs felismeréséhez. Olvassátok el magatokban, hogyan gondolt az édesapjára! (Ünnep a malomházban: „Kilopódtam a többiek közül... A szeretet az élet.”)

IV. Összefoglalás

Az utolsó mondat („A szeretet az élet.”) értelmezése.

Érvényes lehet-e ma is ez a gondolat? Miért? Indokoljátok a véleményeteket!

Saját vélemény megfogalmazása a művel kapcsolatban.